

Suvi Kauranen

Kirjanäyttely Lastenkirjainstituutille

Piilomaasta Karhumäkeen – kotimaisia satuja 1960-luvulta tähän päivään

Opinnäytetyö

Kevät 2011

Kulttuurialan yksikkö

Kirjasto- ja tietopalvelualan koulutusohjelma



SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Kulttuurialan yksikkö

Koulutusohjelma: Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma

Suuntautumisvaihtoehto: Kirjallisuus ja kulttuuri

Tekijä: Suvi Kauranen

Työn nimi: Kirjanäyttely Lastenkirjainstituutille: Piilomaasta Karhumäkeen – kotimaisia satuja 1960-luvulta tähän päivään

Ohjaaja: Sari Mäkinen-Laitila

Vuosi: 2011

Sivumäärä: 62

Liitteiden lukumäärä: 1

Opinnäytetyön aiheena olivat kotimaiset sadut 1960-luvulta tähän päivään. Käytännön työnä toteutettiin Lastenkirjainstituutille kirjanäyttely, johon koottiin neljäkymmentä kotimaista satua kyseiseltä ajanjaksolta. Työhön kuului satujen valinta ja näyttelyluettelon kirjoittaminen.

Kirjallisessa työssä tutkittiin valittujen satujen ja lähdekirjallisuuden avulla suomalaisten satujen tyypillisiä piirteitä ja kehityslinjoja ajanjakson eri vuosikymmenillä. Samalla työssä tarkasteltiin satuja osana lastenkirjastotyötä ja satujen hyödyntämistä siinä. Työssä käsiteltiin myös yleisesti kirjanäyttelyitä kirjastoissa.

Kirjanäyttelyyn valittujen satujen pohjalta saattoi nähdä erilaisia kehityslinjoja ja muutoksia suomalaisessa sadussa viimeisen viidenkymmenen vuoden aikana. Sadut laimenivat 1960-luvulla, kun yhteiskunnassa astuivat esiin uudet käsitykset lapsesta ja lastenkirjallisuudesta. Saduista pyrittiin karsimaan pois liika julmuus ja pelottavuus. 1970-luvulla saduissa nousivat keskeisiksi aiheiksi yhteiskunnalliset kysymykset, etenkin yhteiskunnallinen eriarvoisuus ja luonnonsuojelu. Saturomaanit alkoivat kukoistaa 1970-luvun puolivälin jälkeen. 1980-luku oli satujen kulta-aikaa, jolloin ilmestyi jälleen paljon lyhyitä satuja. Kansansaduista ja mytologioista ammennettiin vaikutteita, ja naiskysymys sai jalansijaa saduissakin. 1990- ja 2000-luvulla satuihin on ilmestynyt moderneja piirteitä, mutta ne ovat silti tiukasti kiinni perinteessä ja kansallisissa arvoissa. Samalla sadut ovat alkaneet liudentua muihin kirjallisuuden lajeihin.

Satu on merkittävä lastenkirjallisuuden laji, jolla on vankat juuret syvällä kirjallisuushistoriassa. Siksi sen esilletuominen on tärkeää lastenkirjastotyössä. Moniaiheisista ja -tasoisista saduista on helppo rakentaa erilaisia kirjanäyttelyitä, ja satutunnit ovat useiden asiakkaiden mielestä oleellinen osa kirjastojen toimintaa. Nykypäivän uudet lastenkirjastotyön muodot, kuten kirjavinkkaukset ja lukudiplomit, tarjoavat oivan tavan esitellä satuja entistä monipuolisemmin ja laajemmin.

Avainsanat: sadut, lastenkirjallisuus, kirjanäyttelyt, Lastenkirjainstituutti

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Culture and Design

Degree programme: Library and information services

Specialisation: Literature and culture

Author: Suvi Kauranen

Title of thesis: The Book Exhibition for *The Finnish Institute for Children's Literature*: From Piilomaa to Karhumäki – Finnish fairy tales from the 1960s to this day

Supervisor(s): Sari Mäkinen-Laitila

Year: 2011

Number of pages: 62

Number of appendices: 1

The present thesis is a study of the Finnish fairy tales from the 1960s to this day. As a practical task, was executed an exhibition of books for *The Finnish Institute for Children's Literature*. The task consisted of the selecting of forty Finnish fairy tales and the writing of the exhibition catalogue.

In this thesis typical features and trends of Finnish fairy tales in different decades of the period were studied. This was done through the selected fairy tales and source books. It was also examined how fairy tales could be highlighted in the activities of the children's departments of the libraries.

Finnish fairy tales faded in the 1960s. New views about a child and children's literature were emerged in the society. Experts wanted to cut cruelty and frightfulness out of fairy tales. In the 1970s, social questions, especially inequality of social classes and nature protection, featured in fairy tales. Fairy tale novels blossomed in the middle of the 1970s.

The 1980s were the golden age of fairy tales. At the time, a lot of short stories were published. Authors were influenced by folktales and mythologies. Feminism was also on display in fairy tales. In the 1990s and 2000s many modern features emerged in fairy tales but they were still tied to traditions and national values. In recent years, fairy tales have dissolved in other literary genres. Short stories are usually released as picture books and fairy tale novels verge on fantasy and realistic stories.

Keywords: fairy tales, children's literature, exhibitions of books

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
Thesis abstract.....	3
SISÄLTÖ	4
1 JOHDANTO	6
2 LASTENKIRJAINSTITUUTTI.....	8
2.1 Yleistä	8
2.2 Lastenkirjainstituutin näyttelytoiminta.....	9
3 MIKÄ ON SATU?.....	12
3.1 Sadun määrittely	12
3.2 Yleiseurooppalaisen sadun synty ja varhaiset vaiheet.....	14
3.3 Suomalaisen sadun kehitys 1800-luvulta 1960-luvulle.....	15
4 KIRJANÄYTTELYT	18
4.1 Kirjanäyttelyiden merkitys	18
4.2 Kirjanäyttelyiden toteutus.....	19
5 SADUT OSANA LASTENKIRJASTOTYÖTÄ.....	22
6 NÄYTTELYPAKETIN SUUNNITTELU JA TOTEUTUS	
LASTENKIRJAINSTITUUTILLE	26
6.1 Kirjanäyttelyn sisältö	26
6.2 Aineiston rajaaminen	27
6.3 Työskentelyprosessi	28
7 NÄYTTELYPAKETIN SADUT AIKANSÄ KUVASTIMINA	30
7.1 1960- ja 1970-luku: Muuttuva lapsikäsitte ja laimenevat sadut	30
7.1.1 Lastenkirjallisuuden yleisiä linjoja.....	30
7.1.2 Satujen uudet tekijät.....	31
7.1.3 Satujen tyypillisiä piirteitä	32
7.1.4 Saturomaanien nousu	33
7.1.6 Suomenruotsalaiset sadut.....	35
7.1.7 Yhteenveto	36
7.2 1980-luku: Satujen kultainen vuosikymmen.....	37

7.2.1 Satujen arvostuksen nousu	37
7.2.2 Satujen tyypillisiä piirteitä	38
7.2.3 Eläinsadut sekä kansansatujen ja mytologian hyödyntäminen.....	39
7.2.4 Leikkikalusadut.....	40
7.2.5 Yhteenveto	40
7.3 1990- ja 2000-luku: Satujen liudentuminen ja modernisoituminen	41
7.3.1 Sadut liudentuvat ja rikkovat lajirajoja	41
7.3.2 Satujen tyypillisiä piirteitä	43
7.3.3 Luontosadut	45
7.3.4 Eläinsadut	46
7.3.5 Satujen intermediaalisuus	48
7.3.6 Suomenruotsalaiset sadut.....	49
7.3.7 Yhteenveto	49
8 JOHTOPÄÄTÖKSET	51
LÄHTEET	58
LIITTEET	62

1 JOHDANTO

Tämän opinnäytetyön aiheena ovat suomalaiset sadut 1960-luvulta tähän päivään. Käytännön työnäni toteutin Lastenkirjainstituutille kirjanäyttelyn, johon kokosin neljäkymmentä kotimaista satua kyseiseltä ajanjaksolta. Työhön sisältyi kirjojen valinta ja näyttelyluettelon laadinta. Kirjallisessa opinnäytetyössäni tutkin valittujen satujen ja lähdekirjallisuuden pohjalta suomalaisten satujen tyypillisiä piirteitä ja kehityslinjoja ajanjakson eri vuosikymmenillä. Lopuksi pohdin yleisesti satujen kehitystä kyseisellä ajanjaksolla sekä arvioin lyhyesti satujen tulevaisuuden näkymiä.

Osana opinnäytetyötäni käsittelen satujen esilletuomista kirjastotyössä. Satukirjanäyttely on yksi tapa toteuttaa esilletuomista. Verrattuna vaikkapa satutunteihin, näyttely tavoittaa suuremman joukon eri-ikäisiä kirjastonkäyttäjiä, ja sen avulla voi tuoda laajemmin kirjaston satukokoelmia esille. Käsittelen työni teoriaosuudessa myös yleisesti kirjanäyttelyitä kirjastoissa. Kirjanäyttelyiden luominen on osa kirjastoammattilaisten työtä ja vaatii niin sisältöjen tuntemusta kuin ajankäytön hallintaakin.

Luon opinnäytetyössäni myös lyhyen katsauksen Lastenkirjainstituutin toimintaan. Aihettani taustoitan määrittelemällä lyhyesti sadun käsitettä ja sadun eri muotoja sekä kertomalla satujen synnystä ja suomalaisen sadun historiasta ennen 1960-lukua.

Opinnäytetyöni on hankkeistettu ONT, joka on muodoltaan produktio/tuotos. Työ on tehty Lastenkirjainstituutille ja sen tuotoksena on yllä kuvailtu satukirjanäyttelyluettelo, jota Lastenkirjainstituutti voi vapaasti hyödyntää.

Lastenkirjallisuus kirjallisuuden lajina viehättää minua erityisesti, joten halusin tehdä opinnäytetyöni siihen liittyen. Sadut ovat merkittävä osa lastenkirjallisuutta, niillä on vahvat perinteet ja vankka asema ihmisten mielissä. Samalla sadut ovat tärkeä osa lastenkirjastotyötä. Satuihin perustuvat monet lastenkirjallisuuden vakiintuneet työmuodot, kuten satutunnit. Kirjanäyttelyissä sadut toimivat erinomaisesti, sillä niiden monitasoiset ja -aiheiset tarinat tarjoavat mahdollisuuksia erilaisten näyttelyiden luomiseen.

Opinnäytetyöni aihetta miettiessäni otin yhteyttä Lastenkirjainstituuttiin, ja he tarjosivat aiheeksi tätä satunäyttelypakettia. Aihe kuulosti kiinnostavalta ja olin erityisen halukas tekemään kirjanäyttelypaketin, sillä siihen oli helppo koota erityylisiä kirjoja ja käyttää niitä hyväksi teoriaosuudessa. Rajausta kotimaisiin satuihin viidenkymmenen vuoden ajalta helpotti riittävästi satujen valintaa yllättävän laajasta tarjonnasta. Yhteistyö Lastenkirjainstituutin kanssa osoittautui erittäin toimivaksi. Ohjaajani kirjastonhoitaja Päivi Nordling antoi paljon hyviä käytännön vinkkejä ja auttoi näyttelyluettelon ulkoasun suunnittelussa. Samalla sain kuitenkin hyvin vapaasti valita mukaan otettavat kirjat ja päättää kuinka niitä esittelen.

2 LASTENKIRJAINSTITUUTTI

2.1 Yleistä

Lastenkirjainstituutti (LKI) on valtakunnallinen lasten- ja nuortenkirjallisuuden erikoiskirjasto, jonka tehtävänä on toimia alan tallennus- ja tiedotuskeskuksena. Lastenkirjainstituutti sijaitsee Tampereella. (Lastenkirjainstituutti 2010.) Se on perustettu vuonna 1978 ja vuoteen 2010 saakka instituutti tunnettiin nimellä Suomen Nuorisokirjallisuuden Instituutti (SNI) (Lue lisää lastenkirjainstituutista 2010).

Lastenkirjainstituutin tavoitteena on edistää suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden tunnettavuutta ja tutkimusta sekä pitää huolta sen tallentamisesta. LKI palvelee kirjastoja, korkeakouluja, kouluja ja yksityisiä ihmisiä. (Lastenkirjainstituutti 2010.)

Lastenkirjainstituuttia pitää yllä kannatusyhdistys, johon kuuluu noin 500 henkilö- ja yhteisöjäsentä. Kannatusyhdistyksen jäsenistä valitaan vuosittain 16-jäseninen hallitus, joka päättää keskeisistä instituuttia koskevista asioista. Hallituksen apuna toimivat työvaliokunta, julkaisutoimikunta ja kirjastotoimikunta, joissa valmistellaan ja kehitetään instituuttia koskevia asioita. Palkattuun henkilökuntaan kuuluu kolme vakituista työntekijää. (Toiminta 2010.)

Lastenkirjainstituutin perustoimintaa on lasten- ja nuortenkirjallisuuden ja siihen liittyvän tutkimuksen tallentaminen sekä alan tunnetuksi tekeminen ja siitä tiedottaminen. LKI järjestää mm. seminaareja, yleisöluentoja ja tutkijatapaamisia sekä auttaa opinnäytetöiden ohjauksessa. (Lastenkirjainstituutti 2010.) Tunnetuimpiin tapahtumiin kuuluu vuosittainen Kirjatori-seminaari, jossa esitellään kaikille kiinnostuneille uusinta lasten- ja nuortenkirjallisuutta. LKI:lla on myös tärkeä rooli yhteyksien luojana alan eri vaikuttajien välillä. (Lue lisää lastenkirjainstituutista 2010.)

Instituutti jakaa vähintään joka kolmas vuosi Onnimanni-palkinnon, joka on tarkoitettu lasten- ja nuortenkirjallisuutta tai sen asemaa edistäneelle yksilölle tai yhteisölle. Palkintoa ei jaeta kirjailijoille, kuvittajille tai kääntäjille. (Onnimanni-palkinto 2010.)

Lastenkirjainstituutin kirjaston tilat ja suurin osa kokoelmista on avoinna kaikille halukkaille. Valtaosa aineistosta on luetteloitu Onnet-tietokantaan, joka on verkossa vapaasti käytettävissä. Kirjaston kokoelmiin kuuluu noin 65 000 kotimaista lasten- ja nuortenkirjaa, 5 300 alan tutkimusta, hakuteosta tai opinnäytettä sekä 500 nimekettä suomalaisia lasten ja nuorten lehtiä ja 200 nimekettä alan erikoislehtiä. (Kirjasto 2010.) Kirjallisten aineistojen lisäksi LKI:lla on kuvituskokoelma, joka sisältää mm. Riikka Juvosen, Maija Karman ja Camilla Mickwitzin alkuperäiskuvituksia. Yhteensä kuvituskohteita on noin 4 500. (Kuvituskokoelma 2010.)

Lastenkirjainstituutilla on omaa julkaisutoimintaa, ja henkilökunta kirjoittaa lisäksi artikkeleita muihin julkaisuihin. Instituutin oma julkaisusarja perustettiin 1981 (Julkaisut 2010). *Onnimanni* on lasten- ja nuortenkirjallisuuden kulttuurilehti, joka ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Lehdessä käsitellään alan uusinta tutkimustietoa, esitellään tekijöitä ja tapahtumia sekä arvostellaan kirjauutuuksia. *Onnimannin* päätoimittaja on kirjailija Tuula Korolainen. (Onnimanni 2010.)

2.2 Lastenkirjainstituutin näyttelytoiminta

Lastenkirjainstituutti järjestää kirjanäyttelyitä sekä omissa tiloissaan että erilaisissa kirjallisissa tapahtumissa, mm. kirjamessuilla. Näyttelyitä järjestetään instituutin kirja- ja kuvituskokoelmista. Instituutilla on omien näyttelyiden lisäksi kiertäviä kirja- ja kuvitusnäyttelypaketteja, joita esim. kirjastot tai koulut voivat tilata. (Kirjasto 2010.)

Sekä kirjanäyttelyiden että kirjanäyttelypakettien keskeinen tavoite on tiedon välittäminen. Varsinkin näyttelypaketit ovat myös kirjastojen palvelemista. Näyttelyiden avulla kerrotaan tietyn ajanjakson tai aiheen mukaisesta lastenkirjallisuudesta ja tehdään samalla koko lastenkirjallisuutta tunnetuksi. Näyttelypakettien avulla asiakas kirjastot voivat välittää tätä tietoa edelleen omille asiakkailleen. (Nordling 2011.)

Omia kirjanäyttelyitä Lastenkirjainstituutin kirjastossa järjestetään säännöllisesti. Tiloissa on aina esillä vähintään yksi näyttely. Useimmiten kirjanäyttely syntyy ajankohtaisesta aiheesta. Näyttely voi esim. tukea joko valtakunnallisesti tai pai-

kallisesti merkittävää tapahtumaa tai liittyä instituutin omaan toimintaan. Usein näyttelyn pontimena ovat jaetut kirjapalkinnot tai jonkin kirjailijan syntymäpäivä tai kuolema. Vuodesta toiseen toistuvia näyttelyitä ovat Kirjakori-seminaariin liittyvä näyttely vuoden uusista lasten- ja nuortenkirjoista sekä kolmena viime vuonna järjestetty sarjakuva-aiheinen Aarrearkku-näyttely. (Nordling 2011.)

Kirjanäyttelyistä pyritään tiedottamaan mahdollisimman laajasti, varsinkin sähköisiä kanavia pitkin. Kaikista näyttelyistä kerrotaan Kirjastot.fi -sivustolla sekä instituutin kotisivuilla. Paikallisille lehdille ja paikallisradiolle lähetetään näyttelyistä tiedotusliuskat, ja usein ne myös päätyvät jutuiksi lehteen tai radioon. (Nordling 2011.)

Kiertäviä kirjanäyttelypaketteja on tällä hetkellä neljä–viisi ja kuvituspaketteja seitsemän. Vakituisten pakettien lisäksi osa Lastenkirjainstituutin omista näyttelyistä kiertää joissakin kirjastoissa. Kirjojen kuukausivuokra asiakkaalle on 25–35 euroa sekä postitusmaksut. (Kirjasto 2010.) Kuvitusnäyttelypaketit ovat kalliimpia, niiden kuukausivuokra on useampia satoja euroja, mutta toisaalta niiden vakuutukset maksavat myös huomattavasti enemmän kuin kirjojen. Kiertävien näyttelypakettien merkitys Lastenkirjainstituutin toiminnassa on kokonaisuudessaan pieni. Kuvitusnäyttelyistä tulee jonkin verran taloudellista tuloa, mutta kirjanäyttelypaketeista ei tule voittoa. Asiakaskirjastot pitävät näyttelypaketeista, ja toivovat niitä lisää, mutta paketit ovat suuritöisiä, joten henkilökunta ehtii niitä harvoin toteuttamaan. (Nordling 2011.)

Kiertävät kirjanäyttelyt ovat kuuluneet LKI:n toimintaan suunnilleen 1980-luvun puolivälistä lähtien, ja vanhimmat paketit ovat tuolta ajalta peräisin. Näyttelypaketit ovat syntyneet joko asiakkaiden toivomusten pohjalta tai henkilökunnan yhteistyönä. Kaikki aiheet liittyvät jollakin tavalla lasten- ja nuortenkirjallisuuden historiaan, sillä näyttelypakettien idea perustuu siihen, että kirjastoilla ei ole omia kappaleita kyseisistä kirjoista. Olemassa olevien pakettien aiheina ovat mm. vanhat suomalaiset aapiset, vanha suomalainen lasten- ja nuortenkirjallisuus sekä muumikirjojen erikieliset käännökset. (Nordling 2011.)

Periaatteessa kirjanäyttelypaketeista vastaa Lastenkirjainstituutin kirjastonhoitaja, mutta niitä ovat laatineet myös ulkopuoliset ammattilaiset ja harjoittelijat. Pakettei-

hin valittavien kirjojen tulee olla monipuolisia ja ulkonäöltään houkuttelevia. Instituutin täytyy myös huomioida kokoelmansa asettamat rajoitukset, eli näyttelypaketteihin pyritään laittamaan vain teoksia, joista on kaksoiskappaleet. Vakiintuneet kirjanäyttelypaketit kiertävät kunnankirjastoissa noin viisi tai kuusi kertaa vuodessa, mutta uudet paketit voivat kiertää huomattavasti enemmän. (Nordling 2011.)

3 MIKÄ ON SATU?

Tässä luvussa määritellään lyhyesti satu-käsitettä, ja kuvaillaan satujen yleiseurooppalaisia syntyvaiheita sekä kotimaisten satujen historiaa ennen 1960-lukua. Historian kuvailun tarkoituksena on luoda pohjaa luvussa seitsemän esitellyille uudemmmille saduille ja niiden kehityslinjoille sekä korostaa satujen monimuotoisuutta. Ihmiset tuntevat yleisesti ottaen melko huonosti uudempia satuja. Monelle käsite satu tarkoittaa nykyään Disneyn versioita vanhoista taidesaduista. Todellisuudessa satujen historia on kuitenkin pitkä ja vaiherikas, ja nykyiset satukirjailijat hyödyntävät sitä monella tapaa omassa tuotannossaan.

3.1 Sadun määrittely

Sadut jaetaan kansansatuihin, ihmesatuihin ja taidesatuihin. Kansansadun alalajeja ovat eläin-, legenda-, novelli-, pila- ja ketjusadut. Osa tutkijoista tosin lukee ihmesadun kansansadun alalajiksi (vrt. Apo 2001, 12). Selkeimmin ihmesatu eroaa kansansadusta fantasia-aineuksen vuoksi. Ihmesaduissa on yleensä päähenkilönä ihminen, ja satuun sisältyy joitain ei-realistisia elementtejä, kuten taikaesineitä tai puhuvia eläimiä. (Kivilaakso 2010, 11–12.) Tunnetuimpia ihmesatuja ovat prinsessasadut, kuten *Prinsessa Ruusunen*, *Lumikki* ja *Tuhkimo* (Apo 2001, 12).

Kaunokirjalliset sadut ovat kehittyneet kansansaduista ja ihmesaduista, ja näiden välinen vuorovaikutus jatkuu edelleen (Kivilaakso 2010, 12). Vähitellen kaunokirjallinen satu kehittyi taidesaduksi, joka voidaan määritellä esim. lyhyeksi, kirjailijan tuottamaksi tekstiksi, joka hyödyntää ihmesadun sääntöjä. Saturomaani on taidesadun pidempi vastine (Suojala 2001, 32). Nykypäivänä satu julkaistaan usein kuvakirjana, ja joissakin tapauksissa voidaan tarkastella satukuvakirjaa omana lajinaan kuvakirjan ja perinteisen kuvitetun sadun rinnalla (Raitasalo 2010, 42).

Taidesatu syntyi Pohjoismaissa viime vuosisadan vaihteessa saksalaisen romantiikan innoittamana. Kirjailijat, taidemaalarit ja säveltäjät ammensivat töihinsä inspiraatiota ja aiheita vanhoista saduista ja myyteistä. Taidesadun varhaisia edustajia olivat mm. H. C. Andersen ja Z. Topelius. (Kivilaakso 2010, 16–17.)

Periaatteessa satu on helppo tunnistaa, sillä se sisältää aina jotain mielikuvituksellista, sellaista, mitä reaali maailmassa ei ole. Sadun määrittely ei kuitenkaan ole yksiselitteistä. Satukirjallisuus ei suinkaan ole yhtenäistä, ja esim. raja satu- ja fantasiakirjallisuuden välillä on häilyvä. Usein on myös vaikea määritellä missä kulkee sadun ja realistisen kertomuksen raja. Fantasiaelementti voi olla vain pieni osa realistista kertomusta. (Suoja 2001, 32–33.)

Alun perin fantasia on kehittynyt sadusta. Fantasia ei ole varsinaisesti oma kirjallisuuden lajinsa, vaan tekstin luonteenomainen piirre, jolla kuvataan jotain ei-realistista. (Huhtala 2004, 36.) Fantasian tarkka määrittelemine on vaikeaa. Myrjö Voipio (2010, 12) kirjoittaa, että eri tutkijat määrittelevät fantasian eri tavoin, ja että nykyään fantasian piirteitä limittyy useisiin kirjallisuuden lajeihin. Yleisesti satua ja fantasiaa erottavana tekijänä on pidetty sitä, että fantasiassa on aina kaksi maailmaa: primaarinen maailma eli realistinen todellisuus, josta siirrytään sekundaariin maailmaan eli ei-realistiseen todellisuuteen. Juuri tämä siirtyminen on fantasian olennainen piirre. Fantasia jaetaan matalaan ja korkeaan fantasiaan. Low fantasiassa tapahtumat sijoittuvat realistiseen maailmaan, yliluonnollinen on mukana vain yksittäisinä elementteinä tai tapahtumina. High fantasiassa tapahtumat sijoittuvat kokonaan tai suurelta osin kuvitteelliseen maailmaan. Fantasia on ollut erityisen suosittua brittiläisessä lastenkirjallisuudessa 1800-luvun loppupuolelta lähtien. (Suoja 2001, 36.)

Satuihin liittyy läheisesti myös nonsensen käsite. Nonsense syntyi 1800-luvun lopulla brittiläisestä lastenkamarirunoudesta (nursery rhymes). Aluksi se kietoutui tiivistä yhteen sadun ja fantasian kanssa. Liisi Huhtala ja Katariina Juntunen (2004, 28) kuvailevat nonsensea näin:

Nonsense tarkoittaa sananmukaisesti hölynpölyä, mutta kyseessä ei ole kaaos vaan tietynlainen maailmankäsitys, joka nostaa arkijärkevyyden (common sense) vastapainoksi epälogiikan logiikan. Wim Tiggelin mukaan nonsense on verbaalista, ja sillä on pelin ja leikin luonto.

Nonsense-kirjallisuuden kuuluisin klassikko on Lewis Carrollin *Alice's Adventures in Wonderland*, 1865 (Huhtala 2004, 27). Kirjasta on tehty neljä eri käännösversiota nimellä *Liisan / Alicen seikkailut Ihmemaaassa* (Suoja 2001, 39).

3.2 Yleiseurooppalaisen sadun synty ja varhaiset vaiheet

Ensimmäiset hieroglyfein kirjoitetut sadut on löydetty muinaisesta Egyptistä noin 1200 eKr. Satujen juuret ulottuvat kuitenkin vielä syvemmälle. Kansanrunouden tutkimus on arvioinut, että niin kauan kuin ihmiset ovat osanneet muodostaa suullisia kertomuksia, he ovat kertoneet myös sellaisista asioista, jotka eivät ole näkyvillä ihmisten arkitodellisuudessa. Näitä kertomuksia eli myyttejä voidaan pitää varhaisimpina satuina. (Apo 2001, 13–14.)

Myytti on jumalaistaru, kertomus maailman luomisesta ja jumalten vaikutuksesta luontoon ja ihmisten elämään. Myyttien pohjana on muinaisten ihmisten usko yli-luonnollisiin olentoihin, joilla on hallussaan taianomaisia voimia, kuten haltioihin, peikkoihin, tonttuihin ja jättiläisiin. Kansasadut kehittyivät myöhemmin myyteistä ja muista kansankertomuksista. (Lappalainen 1979, 21–23.)

Muinais-Egyptin jälkeen muiltakin korkeakulttuureilta on löydetty omat satunsa. *Kaunotar ja Hirviö* on peräisin Rooman valtakunnasta. Keskiajalla Persiassa, Syyriassa ja Egyptissä kerrottiin fantasiatarinoita, jotka tunnetaan *Tuhannen ja yhden yön satuina*. Aurinkokuninkaan Ranskassa syntyi 1600-luvun lopulla haltiatarsadut, jotka kehittyivät aatelisterpeheissä palvelusväen kertomista kansansaduista. (Apo 2001, 13.) Ajan tunnetuin teos, ja varsinaisen lastenkirjallisuuden synnyttäjä, on Charles Perraultin (1628–1703) kokoelma *Hanhiemon satuja*, johon sisältyvät mm. *Prinsessa Ruusunen* ja *Punahilkka* (Lappalainen 1980, 56).

Sadut nousivat merkittävään asemaan romantiikan ajan Saksassa 1800-luvun alkupuolella jolloin veljekset Jakob (1785–1863) ja Wilhelm (1786–1859) Grimm keräsivät suullista satutraditiota niin tavalliselta kansalta kuin ylemmiltä säädyiltäkin ja yhdistelivät aineistoa kirjallisiin lähteisiin muokaten sadut lapsille sopiviksi. (Apo 2001, 13.) Grimmin satuihin sisältyy mm. *Punahilkka* sekä *Hannu ja Kerttu*. Myös Suomessa innostuttiin tuolloin omien kansansatujen keräämisestä (Kivilaakso 2010, 10).

Hieman Grimmin veljesten jälkeen vaikutti ”Pohjolan satukuningas” H. C. Andersen (1805–1875), joka kehitti taidesadun täyteen loistoonsa. Andersen yhdisti kansasadun ja romanttisen taidesadun aineksia, mutta loi samalla täysin omanlai-

sen satutyyppin, johon kuului esineiden ja olioiden elollistaminen. Andersenin satuja ovat mm. *Ruma ankanpoikanen*, *Pieni merenneito* ja *Keisarin uudet vaatteet*. (Lappalainen 1979, 26.)

3.3 Suomalaisen sadun kehitys 1800-luvulta 1960-luvulle

Uusromantiikan aikakausi suosi Suomessa, kuten muuallakin Euroopassa, satuja. Kasvava kansakoululaitos ja kotien lisääntyvä vauraus puolestaan takasivat saduille lukijoita. (Rajalin 2010, 68.) Suomalaisen taidesadun juuret ovat pitkälti Zacharias Topeliuksen (1818–1898) tuotannossa. Topelius oli aikansa merkittävin lastenkirjailija, joka kirjoitti satuja ja saturomaaneja. Hän oli myös vahva yhteiskunnallinen vaikuttaja, jonka asema lisäsi satujen painoarvoa, topeliaaninen perintö vaikutti suomalaisessa lastenkirjallisuudessa 1930-luvulle saakka. Topelius ammensi satujensa aiheet kansantarustosta, mutta yhdisti niihin kansallisromanttisia aineksia ja kasvatuksellisia näkökulmia. Hänen saduissaan on keskeistä isänmaan rakkaus, usko Jumalaan ja lapsen viattomuuteen sekä aikansa mukaiset patriarkaaliset arvot. Topeliuksen satuja ovat mm. *Koivu ja tähti* sekä *Adalmiinan helmi*. (Suojala 2001, 32–33.)

Topeliuksen jälkeen suomalaiselle satukentälle astui Anni Swan (1875–1958), joka oli ensimmäinen huomattava suomenkielinen satukirjailija. Hän kirjoitti symbolismin aikana 1900-luvun alussa romanttisia ihmesatuja, jotka ovat osoittautuneet klassikoiksi. Swan vaikutti merkittävästi suomalaiseen lasten- ja nuortenkirjallisuuteen myös toimittamalla lastenlehtiä ja luomalla Suomeen tyttö- ja poikakirjat, joista kehittyivät myöhemmin nuortenkirjat. Swanin saduissa on voimakkaita vaikutteita kansansaduista ja mm. H. C. Andersenilta. Satujen tapahtumapaikkana on usein metsä, jossa eläinten lisäksi asuu monia myyttisiä hahmoja, kuten peikkoja ja hiisiä. Swanin sadut eivät ole Topeliuksen tapaan avoimen opettavaisia, mutta niissä on silti selkeä moraalinen ja eettinen sisältö. Swanin satuja ovat mm. *Aaltojen salaisuus* ja *Mariaana*. (Suojala 2001, 33–34.)

Muita merkittäviä satukirjailijoita 1900-luvun alkupuolella olivat Aili Somersalo, Raul Roine ja Jalmari Finne. Aili Somersalo (1887–1957) jatkoi Topeliaanista satuperinnettä, jossa oli paljon vaikutteita Anni Swanilta. Hänen teoksistaan tunne-

tuin on *Mestaritontun seikkailut*, josta on tehty myös useita näytelmäversioita. Raul Roine (1907–1960) toi suomalaisiin ihme- ja seikkailusatuihin eksoottista väriä 1930-luvulta alkaen. Hänen saduissaan kuvataan mm. Kiinan ja Intian ihmeitä, ja joskus sadut sijoittuvat kaupunkimiljööseen, mikä on poikkeuksellista suomalaisessa satuperinteessä. (Suojala 2001, 35.)

Jalmari Finne (1874–1938) oli ennen sotia ainoa, joka rikkoi romanttisten ihme- ja seikkailusatujen linjan sekä topeliaanisen satuperinteen. Hänen karnevalistiset *Kiljusen herrasväki* -kirjat ovat täysin vailla opettavaisuutta ja täynnä tilannekomiikka. (Suojala 2001, 36.) Kiljusen herrasväki edustaa suomalaisessa satuperinteessä harvinaista satuburleskia, joka on karkean komiikan laji, ja jolle on tyypillistä asioiden voimakas liioittelu (Lappalainen 1980, 47).

Sota-aika toi suomalaiseen lasten- ja nuortenkirjallisuuteen uusia tuulia. Sodan ja pulan keskellä kirjallisuus oli harvoja kaikkien ulottuvilla olevia viihdykkeitä. Tämän seurauksena syntyi paljon tilapäiskirjailijoita, jotka kirjoittivat lähinnä rahapalkintojen toivossa. Nimekkeitä ilmestyi paljon, mutta laatu ei ollut kovin korkea. Heikkilä-Halttunen (1999, 133) kirjoittaa, että kaikessa lasten- ja nuortenkirjallisuudessa oli 1950-luvun alkuun saakka vahva käyttökirjallisuuden leima. Lastenkirjallisuuden tuli olla ennen kaikkea kasvattavaa ja opettavaa ja sota-aikana myös propagandistista. Vuoteen 1949 kaikki lasten- ja nuortenkirjallisuus luokiteltiin kansallisbibliografiassa kasvatukselliseen aineistoon, ei kaunokirjallisuuteen.

Sota-aika enteili kuitenkin jo 1950-luvun suurta modernismin murrosta, joka lasten- ja nuortenkirjallisuudessa näkyi etenkin saduissa. Modernismiin vaikuttivat Toisen maailmansodan tuoma maailmankuvan muutos, muuttunut lapsikäsitte, anglosaksiset vaikutteet ja aikuisten kirjallisuuden modernisaatio. (Suojala 2001, 40.) Murroksen myötä suomalainen lastenkirjallisuus vähitellen vakiinnutti asemansa ja pääsi eroon käyttökirjallisuuden leimasta (Heikkilä-Halttunen 1999, 142–144).

Modernismin suuri nimi oli Tove Jansson (1914–2001), jonka ensimmäinen muumi-kirja *Småtrollen och stora översämningen* ilmestyi jo 1945, mutta se suomennettiin vasta 1991. Ensimmäinen suomennettu muumi-kirja oli *Muumipeikko ja Pyrstötähti* vuodelta 1950. (Happonen 2003, 196–197.) Alun perin muumit olivatkin huomattavasti suositumpia Ruotsissa ja Englannissa kuin Suomessa. Muumit

hämmensivät suomalaisia, koska täällä ei ennestään tunnettu anglosaksista fantasiaperinnettä, toisin kuin Ruotsissa. Jansson loi muumeille aivan omalakisien fantasiamaailman, jossa ei ollut vaikutteita suomalaisista kansansaduista eikä edeltävästä lastenkirjallisuudesta. Lopullisesti muumit vakiinnuttivat asemansa Suomessa vasta 1980- ja 1990-luvun taitteessa. (Heikkilä-Halttunen 2003b, 170.) Muumikirjoja on käännetty vieraille kielille enemmän kuin mitään muuta suomalaista kaunokirjallisuutta, ja nykypäivänä ne lasketaan lastenkirjallisuuden klassikoiksi ympäri maailmaa. (Suojala 2001, 40–41.)

Toinen merkittävä modernismin syntyyn vaikuttanut kirjailija oli Yrjö Kokko (1903–1977), jonka sodan keskellä kirjoittama luontosatu *Pessi ja Illusia* ilmestyi 1944. Sadussa kuvataan luontoa biologisen tarkasti, ja se on nähty myös allegoriana sodasta. *Pessi ja Illusia* kosketi etenkin aikuislukijoita. (Suojala 2001, 40.)

Lähemmäs lapsilukijoita pääsi Marjatta Kurenniemi (1918–2004), jonka tuotantoon kuuluivat sadut ja saturomaanit. Kurenniemi elollisti niin luonnon ilmiöitä ja eläimiä kuin leikkikalujakin. Tuotantoa leimaa monin paikoin nonsense ja lapsen tuntojen kuvaus. Hänen 1950-luvun tunnetuin satunsa on *Kuinka-Kum-maa on kaikkialla* (1954). (Suojala 2001, 40.)

Arvostustaan lisäävä lastenkirjallisuus houkutteli aikuistenkirjailijoita kokeilemaan uutta aluevaltausta, he olivat erityisen innostuneita fantasiasta. Nämä vierailut toivat lastenkirjallisuuteen uutta modernia kerrontatapaa ja entistä tarkempaa lapsen maailman kuvausta. Esimerkkejä pikaisista vierailuista ovat Oiva Paloheimon (1910–1973) *Tirlittan* ja Aila Meriluodon (1924–) *Pommorommo*. (Suojala 2001, 40.) Runoilija Kirsi Kunnas (1924–) puolestaan asettui lastenkirjallisuuteen pysyvästi.

4 KIRJANÄYTTELYT

4.1 Kirjanäyttelyiden merkitys

Kirjanäyttelyiden tarkoituksena on tuoda kirjastojen kokoelmia esille. Kirjanäyttelyiden tulisi tarjota asiakkaille jotain uutta ja samalla täydentää osaltaan kirjaston muita hakumenettelyjä (Verho 1992, 184). Kirjastojen ongelma on, että aineistoa on paljon, mutta asiakkaat eivät silti löydä haluamaansa. Jos asiakas tietää, mitä on hakemassa: tekijän, teoksen nimen tai aiheen, voi aineistotietokanta ja kirjaston henkilökunta auttaa. Kirjanäyttelyt ovat kuitenkin sitä suurta asiakaskuntaa varten, jolla ei ole tarkkaa mielikuvaa, mitä on hakemassa (Verho 1992, 184).

Kirjojen lisäksi kirjastoissa voidaan toki esitellä muitakin aineistoja. Nykypäivänä moneen näyttelyyn voi yhdistää erilaisia aineistoja ja lisäksi esim. linkkilistoja internetistä löytyviin mielenkiintoisiin sivustoihin. Yksinkertaisuuden vuoksi käytän tässä kuitenkin termiä *kirjanäyttely*.

Kirjastojen täysistä ja loputtoman pitkistä hyllyistä, joissa kirjasta näkyy vain selkä, on hankala tehdä valintaa. Apua tarjoaa kirjaston käyttämä luokitus, mutta luokat ovat aina keinotekoisia, ja sama kirja voi helposti sopia useampaan luokkaan. Lisäksi asiakkaat eivät välttämättä löydä oikean luokan luokse, elleivät erikseen paneudu asiaan. Kaunokirjallisuuden puolella aineiston löytäminen on erityisen hankalaa. Nykyään tosin monet kirjastot ovat jakaneet kaunokirjallisuutensa genreittäin, esim. jännitykseen, romantiikkaan, fantasiaan, kauhuun jne. (Verho 1992, 184). Silti jää jäljelle suuri joukko kertomakirjallisuutta, jota ei voi sijoittaa mihinkään tiettyyn genreen.

Kirjanäyttely auttaa nostamaan esiin yksittäisiä teoksia. Kirjanäyttelystä asiakas saattaa löytää kirjoja, joiden olemassaoloa ei ole aavistanutkaan. Kirjanäyttelyt voivat tarjota myös lisätietoa aihepiiristä, joka kiinnostaa asiakasta ennestään tai johdattaa hänet tutustumaan täysin uuteen aiheeseen tai kirjallisuuden lajiin. Kirjanäyttely voi innostaa ottamaan asioista syvällisemmin selvää tai antaa kimmokkeen uudelle harrastukselle. Jotkin kirjanäyttelyt voivat yksinkertaisesti herättää nostalgisia muistoja ja hyvää mieltä.

Kirjanäyttelyt tuovat uutta ilmettä kirjaston tiloihin. Kauniin näköiset näyttelyt antavat vaihtelua kanta-asiakkaille ja tietysti myös henkilökunnalle. Kirjanäyttelyt auttavat myös luomaan positiivisen ensivaikutelman kirjastosta ja sen palveluista. Kirjanäyttelyt ovat oiva keino kertoa asiakkaille, että kirjasto ”välittää asiakkaidensa tarpeista, seuraa aikaansa ja tuntee kokoelmansa”. (Liutta 2002, 6.)

Kirjanäyttelyt voivat olla kirjaston sidosryhmäyhteistyötä ulkopuolisten tahojen kanssa. Näyttelyitä voidaan toteuttaa yhteistyössä mm. asiakkaiden, päiväkotien, koulujen ja yhdistysten kanssa. Koulut ja päiväkodit toimittavat mielellään oppilaidensa töitä tai vaikka kirja-arvosteluja näyttelyiden pohjaksi. Näyttely voi olla kirjaston ja koulun tai päiväkodin yhteinen projekti, jossa työt tehdään varta vasten kirjastoa varten. Myös asiakkailta voidaan pyytää esineitä näyttelyjen rekvisiitaksi, samoin eri yhdistykset toimittavat mielellään materiaalia näyttelyitä varten. (Liutta 2002, 39–40.) Kirjanäyttelyistä voi myös tehdä vuorovaikutteisia, asiakkaat voivat esim. kirjoittaa näyttelykirjoista kommenttejaan.

4.2 Kirjanäyttelyiden toteutus

Kirjanäyttelyitä on monentyyllisiä ja -kokoisia. Yksinkertaisimmillaan kirjanäyttely on hyllyssä pystyyn nostettu kirja. Ikkunautoja ja matalien hyllyjen päälisiä voi myös hyödyntää. Melko vaivattomia kirjanäyttelyitä ovat näyttelyhyllyyn tai pöydälle aiheen mukaan kootut aineistot ja niihin liitetty otsikko. Suurimmat kirjanäyttelyt voivat täyttää koko kirjaston, niissä voi olla monenlaisia aineistoja, taustoittavia tekstejä, asiakkaille jaettavaa materiaalia ja näyttävät koristelut.

Usein kirjanäyttelyt eivät ole pysyviä, sillä niiden tarkoitus on esitellä ajankohtaisia aiheita ja tuoda vaihtelua kirjaston tiloihin. Joidenkin näyttelyiden on kuitenkin hyvä olla jatkuvia tai pitkäkestoisia, joihin vain vaihdellaan aineistoa tarpeen mukaan. Tällöin asiakkaat tietävät löytävänsä aina tietyn tyyppistä luettavaa tietystä paikasta. (Liutta 2002, 10.)

Yleensä kirjanäyttelyn suunnittelu alkaa aiheen keksimisellä. Usein kirjanäyttely syntyy jostakin ajankohtaisesta aiheesta, esim. merkittävän kirjailijan syntymäpäivästä tai kuolemasta, vuodenaikojen mukaisista juhlista ja tapahtumista, teemavii-

koista, jaetuista kirjallisuuspalkinnoista tai ajankohtaisista puheenaiheista. Yleisissä kirjastoissa aiheeksi käyvät hyvin paikalliset asiat ja paikallishistoria. Aiheideoita voi tulla myös asiakkailta, esim. huomataan, että kauhukirjat ovat nyt erikoisen suosittuja. (Liutta 2002, 8–9.) Toisaalta kannattaa toimia myös päinvastoin ja nostaa esiin niitä kirjallisuuden lajeja ja luokkia, joita ei paljoa lueta. Valittu aihe tulee jalostaa otsikoksi, joka on mahdollisimman lyhyt ja ytimekäs, mutta samalla havainnollistaa näyttelyn sisältöä (Liutta 2002, 10).

Näyttelyn aihetta valittaessa tulee varmistaa, että kirjastosta löytyy aiheeseen liittyvää materiaalia, ja että se on riittävän hyväkuntoista. Aineistoa on hyvä kerätä mahdollisimman monesta luokasta, ja mahdollisuuksien mukaan yhdistää tieto- ja kaunokirjallisuutta. Kiistanalaisista aiheista pitäisi esitellä eri näkökulmia, esim. luontaislääkinnästä sekä puoltavat että vastustavat argumentit. (Liutta 2002, 37.)

Kirjanäyttelyissä kannattaa panostaa aiheen ja aineiston valinnan lisäksi visuaaliseen ilmeeseen. Tyylikäs koristelu kiinnittää asiakkaiden huomion ja tekee kirjaston tiloista viihtyisämmät. Pienelläkin vaivalla voi saada aikaan hienon lopputuloksen, jos on mielikuvitusta. Kirjastoilla ei yleensä ole erillistä budjettia tai henkilökuntaa kirjanäyttelyitä varten, vaan askartelu ja näyttelyiden hoitaminen muiden töiden ohessa ovat kirjastojen arkipäivää. Itse toteutettujen tai muualla painettujen näyttelyjulisteiden ja koristeiden lisäksi näyttelyä voi elävöittää erilaisilla esineillä ja kasveilla (Liutta 2002, 27–30).

Visuaalisen ilmeen kannalta on tärkeää, että näyttelytila ei ole liian täyteen ahdettu ja asetelma on tasapainoinen. Symmetria toimii kirjanäyttelyissä yleensä hyvin, eli vasemman puolen näkymä on oikean puolen peilikuva. Värät ovat visuaalisuuden kannalta tärkeitä. Vastavärät luovat vaikutelman toiminnasta ja jännityksestä, kun taas samansävyiset värät korostavat rauhallisuutta. (Liutta 2002, 13.)

Näyttelyn kirjat tulee asetella riittävän väljästi. Kirjojen erottumista parantaa, jos vierekkäin sijoitetaan vuorotellen tummia ja vaaleita kirjankansia. Tasaiselle pinnalle kirjat kannattaa sijoittaa eri tavoin, osa kirjatukien varaan, osa lappeelleen ja osa pystyyn kansien varaan. Jos tilaa on riittävästi, esim. suuri pöytä, kirjat voidaan asetella yhdeksi rökkiöksi. Kirjoja voidaan laittaa myös esim. suureen koriin

tai matkalaukkuun, josta asiakkaat voivat niitä penkoa. Kaikki kirjanäyttelyt tulee varustaa tekstillä, jossa kerrotaan, saako kirjoja lainata. (Liutta 2002, 32, 37–38.)

5 SADUT OSANA LASTENKIRJASTOTYÖTÄ

Satuja voi tuoda esille monella tapaa lastenkirjastotyössä, ja ne ovat kiitollinen lastenkirjallisuuden laji kirjastossa käytettäväksi. Satuja on erityylisiä ja -aiheisia, niihin kuuluu useita alalajeja, ja niissä käsitellään monenlaisia teemoja. Useista saduista löytyy monia tasoja, joten ne viihdyttävät eri-ikäisiä lukijoita. Satuhyllyn sisältö tarjoaa siis lähes jokaiselle jotakin, jos asiakkaat vain löytävät tiensä sen luokse.

Sadut merkitsevät lapselle taide- ja viihde-elämystä, mutta niillä on myös syvempää merkitystä. Sadut auttavat lasta, ja aikuista, päästämään mielikuvituksensa valloilleen ja käsittelemään vaikeitakin asioita ja tunteita, kuten kuolemaa tai välinpitämättömyyttä. (Ojanen 1980, 11–12, 15.) Erityisesti murrosikäisille sadut voivat olla tärkeä apuneuvo tunteiden käsittelemisessä (Laulajainen 2003). Sadut myös auttavat lasta selvittämään suhteitaan muihin ihmisiin ja lisäävät myötäelämisen kykyä (Ojanen 1980, 11–12, 15).

Kehittämällä mielikuvitusta sadut auttavat lasta luottamaan omiin kykyihinsä ja mahdollisuuksiinsa. Pieni lapsi ei pysty erottamaan totta ja fantasiaa, vaan uskoo, että se mikä on mahdollista saduissa, on mahdollista myös todellisuudessa. Kasvaessaan lapsen todellisuudentaju automaattisesti lisääntyy, mutta kokonaan mielikuvituksen ei pitäisi antaa kuolla. Aikuinenkin tarvitsee sitä lisäämään ajattelukykyä ja luovaa toimintaa. Saduissa kuuluu olla onnellinen loppu. Lapsi nauttii jännityksestä, mutta tarvitsee myös uskon pelastumiseen ja hyvän voittoon. Se lohduttaa lasta, ja vahvistaa lapsen luottamusta selviytymiseen ja oikeudenmukaisuuteen. (Laulajainen 2003.)

Sadut ovat oleellisia lapsen kielellisen kehityksen kannalta. Kielen taju kehittyy varhaislapsuudessa, jolloin lapsen on tärkeää kuulla monentyylistä kieltä. Kirjastojen tulee siis tarjota kielellisesti erityylisiä satuja. Satujen kieli voi vaihdella arkisesta maagiseen ja tyyliteltyyn kieleen, ja sadut voivat olla myös runomuotoisia. (Laulajainen 2003.)

Tunnetuin satuihin liittyvä lastenkirjastotyön muoto ovat satutunnit. Satuja voidaan kertoa kirjastoissa monella tavalla. Perinteisen lukemisen lisäksi voidaan kertoa

omin sanoin, esittää nukke- tai esineteatteria tai elävöittää lukemista pöytä- ja varjoteatterin keinoin. Nykyään satutuntien vuorovaikutteisuus on entistä tärkeämpää. Satutunnilla ei vain kuunnella, vaan myös keskustellaan, kysellään, keksitään omia tarinoita, leikitään, lauletaan ja kuunnellaan musiikkia. Ryhmässä lapset oppivat toimimaan erilaisten ihmisten kanssa ja ottamaan muiden mielipiteet huomioon. Satutunneilla voidaan myös piirtää tai askarrella kerrottujen satujen pohjalta. Tärkeintä satutunnissa on kuitenkin itse tarina ja mahdollisuus rauhassa keskittyä siihen. (Korhonen 2010, 67.)

Satutunnit ovat oiva tapa avata kirjaston satukokoelmia sekä lapsille että aikuisille. (Korhonen 2010, 68–69). Satutuntien kirjat tulisi valita mahdollisimman monipuoliseksi, jotta kaikenlaiset sadut tulevat esitellyiksi. Pitää myös huomioida kuulijoiden ikä, joka Marja-Leena Mäkelän (2002, 58) mukaan saattaa vaihdella ”kahdesta vuodesta viiteenkymmeneenneljään”. Satujen on hyvä olla eriaiheisia ja -tyylisiä myös siksi, että yleensä samat lapset käyvät useilla eri satutunneilla. Näin he kuulevat erilaisia tarinoita, eivätkä kyllästy. Luettavissa saduissa pitää olla huumoria ja mielikuvitusta sekä mukaansa tempaava juoni. Kuvitus on tärkeä, sillä lapset haluavat yleensä nähdä kuvat. (Mäkelä 2002, 59.)

Satutunteja voidaan varioida monella tapaa. Perinteinen satutunti pidetään yleensä kirjaston suljetussa tilassa tai lastenosaston yhdessä nurkassa, ja kuuntelijat ovat paikalla alusta loppuun saakka. Satuja voidaan kuitenkin lukea myös ”non-stopina” esim. satubaarissa tai satuteltassa, jolloin lapset ja aikuiset voivat tulla ja mennä kuten haluavat. Varsinkin monien kirjastojen tapahtumissa on tällaista sadun luentaa tai kerrontaa. Satutunti sopii myös erinomaisesti hakeutuvan kirjastotyön muodoksi. Kirjaston henkilökunta voi lukea satuja mm. päiväkodeissa tai perhepäivähoitajaryhmille heitä lähellä olevassa tilassa.

Nukketeatteri ja muut draamaesitykset ovat kasvaneet suosituksi toiminnaksi varsinaisten satutuntien oheen. Teatteria kirjastoon voi tuottaa ulkopuolinen ryhmä tai sitä voidaan toteuttaa henkilökunnan omin voimin. Joissakin kirjastoissa lapset on otettu mukaan suunnitteluun ja toteutukseen. (Blinnikka 2003, 150.) Draamaesitykset tuovat vaihtelua kirjaston arkeen ja sopivat hyvin erilaisiin tapahtumiin. Draaman pohjana käytetään yleensä tunnettuja tarinoita ja hahmoja, kuten klassisia satuja tai esim. Viirua ja Pesosta, mutta vähemmän tunnetutkin sadut käyvät.

Esitettävään satuun olisi kuitenkin hyvä sisältyä valmista dialogia, jotta sen muokkaaminen ei ole liian työlästä.

Nykyään sadut ovat siirtyneet verkkoon, kuten muukin kirjallisuus. Kirjaston kotisivuilla tiedotetaan satutunneista ja esitellään uusia satukirjoja. Monen kirjaston lastensivuilla seikkailee oma satuhahmo. Oulunkylän kirjaston satutunneista ilmestyy verkkosivuille jälkikäteen referaatteja luetuista saduista ja lasten piirustuksia (Korhonen 2010, 71). Verkossa voi olla myös satuarvosteluja, niin kirjaston henkilökunnan kuin lastenkin tekemiä.

Tänä päivänä suosittu kirjastojen ja koulujen välinen yhteistyömuoto on kirjavinkkaus. Vinkkauksessa esitellään kirja mahdollisemman houkuttelevasti, mutta paljastamatta liikaa juonta. Teemallisessa kirjavinkkauksessa voidaan valita vinkattavaksi pelkkiä satuja, esim. aiheen tai kirjailijan mukaan. Draamallinen kirjavinkkaus soveltuu satujen vinkkaamiseen erityisen hyvin. Siinä vinkkauksen tueksi otetaan draaman keinot, vinkkaaja voi esim. pukeutua rooliasuun tai käyttää käsinukkeja. Draamalliseen kirjavinkkaukseen sopii myös toiminta, esim. noidaksi pukeutunut vinkkari teettää lapsille noitajuomaa, jota lopuksi maistellaan. Draamallisessa kirjavinkkauksessa kannatta hyödyntää sekä vanhoja klassikkosatuja että uudempaa kirjallisuutta. (Tenhunen [Viitattu 4.4.2011].)

Toinen suosittu kirjaston ja koulun välinen yhteistyömuoto ovat lukudiplomit. Useimmiten kirjastot tarjoavat lukudiplomia alakouluille, mutta joillakin on myös yläkoulujen diplomi. Lukudiplomeihin liittyvät kirjalistat, joilta kirjat suositellaan luetaviksi. Listat ovat yleensä jaoteltu kirjallisuuden lajeittain, ja satu kuuluu yhtenä lajina listoihin. Jokaiselle luokka-asteelle on omat listat. Tämä mahdollistaa hyvin eritasoisten satujen esittelyn. Varsinkin yläkoulujen diplomi on tässä suhteessa mukava, koska sille voi ottaa vaativiakin satuja, kuten Kari Hotakaisen *Satukirjan* tai Hannele Huovin *Gepardi katsoo peiliin* -kokoelman. Lukudiplomit ovat erinomainen tapa tuoda satua esille yhtenä kirjallisuuden lajina. Kun vanhempi tai lapsi tulee diplomilistan kanssa kirjastoon ja alkaa etsiä sopivia satuja hyllystä, hän samalla tutustuu hyllyn muuhunkin tarjontaan.

Joissakin kirjastoissa on aloitettu Seinäjoella kehitetyt Sanajalkaseikkailut, joissa yhdistetään kirjavinkkausta ja seikkailukasvatusta. Sanajalkaseikkailussa toimitaan

ryhmässä, jossa suoritetaan vuorotellen liikunnallisia toimintatehtäviä, kuunnellaan kirjavinkkausta ja piirretään tai kirjoitetaan itse. (Sanajalkaseikkailusta [Viitattu 4.4.2011].) Seikkailu- ja jännityssadut soveltuvat hyvin Sanajalkaseikkailuissa esiteltäviksi.

Saduista on myös helppo koota erilaisia kirjanäyttelyitä: *Nallesadut, prinsessasadut, kissat ja koirat satujen päähenkilöinä, kuvitetut sadut, vanhat klassiset taidesadut, satuja aikuisille, Suomalaisten suosikkisadut...* Vaihtoehtoja on paljon. Kirjanäyttelyistä on kerrottu enemmän edellisessä luvussa.

6 NÄYTTELYPAKETIN SUUNNITTELU JA TOTEUTUS LASTENKIRJAINSTITUUTILLE

6.1 Kirjanäyttelyn sisältö

Opinnäytetyöni käytännön työnä oli suunnitella ja toteuttaa Lastenkirjainstituutille kirjanäyttely kotimaisista saduista 1960-luvulta tähän päivään. Näyttely rajattiin alkamaan 1960-luvulta, koska se on selkeä taitekohta suomalaisten satujen historiassa. Edellisen vuosikymmenen lastenkirjallisuuden modernisaatio alkoi olla ohi, ja uudet tuulet kolkuttelivat ovella. Koko lastenkirjallisuus koki muutoksen, jota leimasivat uudistuneet käsitykset lapsista ja heille sopivasta kirjallisuudesta. Samalla kirjailijakunta pitkälti vaihtui, esimerkiksi Kaarina Helakisa aloitti uransa 1960-luvulla.

Suomalaisissa saduissa on tapahtunut paljon viimeisen viidenkymmenen vuoden aikana. 1960- ja 1970-lukujen yhteiskunnallinen keskustelu ja politisoituminen ulottuivat satuihinkin. Uusien lapsikäsitusten nojalla sadut laimenivat 1960-luvulla. Saduista pyrittiin karsimaan pois liika julmuus ja pelottavuus, ja samalla alettiin suosia low fantasy -tyylisiä kertomuksia. Saturomaanit alkoivat kukoistaa 1970-luvun puolivälin jälkeen, jolloin mm. sai alkunsa kolme merkittävää saturomaanisarjaa: *Korppi ja kumppanit*, *Herra Huu* ja *Uppo-Nalle*. 1980-luku oli satujen kulta-aikaa, jolloin ilmestyi jälleen paljon lyhyitä satuja. Kansansaduista ja mytologioista ammennettiin vaikutteita, ja naiskysymys sai jalansijaa saduissakin. 1990- ja 2000-luvulla satuihin on ilmestynyt moderneja piirteitä, mutta ne ovat silti tiukasti kiinni perinteessä ja kansallisissa arvoissa. Sadut ovat alkaneet liudentua muihin kirjallisuuden lajeihin. Lyhyet sadut ilmestyvät nykyään kuvakirjoina tai helppolukuisina kirjoina, runsaslukuiset saturomaanit lähenevät fantasiaa ja realistista kertomusta.

Lastenkirjainstituutille tehtävään kirjanäyttelypakettiin sisältyi satujen valinta ja näyttelyluettelon laatiminen. Näyttelyluettelon tuli sisältää kirjojen bibliografiset tiedot, lyhyet kuvaukset saduista sekä alkusanat koskien koko paketin aihetta ja sisältöä. Satuja paketissa tuli olla noin neljäkymmentä. Normaalisti kirjanäyttelyihin sisältyvää esillepanoa ja näyttelymateriaalin tekemistä paketti ei sisältänyt, sillä esillepanosta ja siihen liittyvästä materiaalista vastaa Lastenkirjainstituutti.

Satunäyttelystä tulee Lastenkirjainstituutin oma näyttely, joka on esillä instituutin kirjastossa. Näyttelyluettelo tulee esille LKI:n [www-sivuille](http://www.sivuille), jossa se on kaikkien vapaasti käytettävissä. Satunäyttelyyn valituista kirjoista valtaosa löytyy yleisistä kirjastoista, joten kirjastot voivat näyttelyluettelon pohjalta rakentaa oman näyttelynsä tai varioida listaa haluamallaan tavalla, esim. esittelemällä vain osan vuosikymmenistä tai yhdistelemällä listan kirjoja muihin teoksiin. Satunäyttely ei siis ole Lastenkirjainstituutin pysyvä kiertonäyttelypaketti. Jos jokin kirjasto haluaa, instituutti voi kuitenkin kerätä näyttelyn kirjat hyllystä ja postittaa ne asiakkaalle.

Sadut on jaettu näyttelyluettelossa vuosikymmenittäin, sillä se antaa selkeimmän kuvan satujen muutoksista viidenkymmenen vuoden ajalta. Lastenkirjainstituutin kanssa keskusteltiin kirjojen esittelemisestä teemoittain tai aiheittain, mutta tämän toteuttaminen tuntui hankalalta, sillä monia kirjoja oli vaikeaa sijoittaa vain yhteen teemaan tai aiheeseen. Vuosikymmenittäinen jako on selkeä ja palvelee myös omaa opinnäytetyötäni, koska sen avulla on helppo tutkia eri vuosikymmenten yhtenäisiä piirteitä ja muutoksia vuosikymmenten välillä.

6.2 Aineiston rajaaminen

Tarkkoja tilastotietoja vuosittain julkaistavista kotimaisista saduista on hyvin hankala löytää, mutta yhteensä viidenkymmenen vuoden aikana suomalaisia satuja on julkaistu runsaasti. Jotta neljäkymmenen sadun valinta tästä määrästä onnistui, valittavat sadut piti määritellä ja rajata.

Näyttelyn satujen tuli edustaa mahdollisimman hyvin aikaansa ja sisältää vuosikymmentensä keskeisempiä klassikoita, mutta samalla myös mahdollisia ”unohdettuja helmiä”. Samalta kirjailijalta voitiin ottaa mukaan useita teoksia, mutta niiden tuli olla eri vuosikymmeniltä ja erityyppisiä.

Tärkeä rajausperiaate oli, että näyttelyssä painotettiin satukokoelmia. Tämä rajaus ei ollut kuitenkaan ehdoton eikä mielestäni edes saanut olla sellainen. Monet ajanjakson keskeiset sadut ovat saturomaaneja, kuten Hannu Mäkelän *Herra Huu* ja Jukka Parkkisen *Korppi ja kumppanit*. Satunäyttelyn idea aikansa merkittävien satujen esittelijänä olisi kärsinyt, jos näitä teoksia ei olisi otettu mukaan. Myös ku-

vakirjoja tuli välttää, mutta muutama poikkeus tästäkin rajauksesta on. Valitut teokset ovat mukana kuitenkin ”sadullisten” ansioidensa takia, eivät pelkkien kuvien vuoksi. Tosin on tärkeää huomata, että myös kuva voi olla osa satua ja sen taikaa.

Edelliseen liittyen valinnassa tuli kiinnittää huomiota tekstin lisäksi kuvitukseen ja kannen houkuttelevuuteen. Tekstin suhteen keskeinen kysymys oli, mikä ylipääntään on satu? Onko kirja satukirjan tai saturomaanin sijasta kuvakirja, fantasiakirja tai realistinen kertomus, jossa on mukana satua/fantasiaa? Peruspiirteissään valituissa kirjoissa tuli korostaa sadun- ja taianomaisuutta ja välttää realistisia kertomuksia, joissa satu on vain osa kerrontaa. Myös selkeitä nuortenromaaneja tuli välttää. Kohderyhmää ei kuitenkaan varsinaisesti rajattu, vaan pikemminkin satujen toivottiin edustavan kattavasti eri tyylejä ja eri ikäryhmille suunnattuja teoksia.

Satunäyttelyyn ei otettu toimitettuja teoksia. Kaikkien satujen tuli olla taidesatuja. Kotimaisella tarkoitettiin, että sadun piti olla suomalaisen kirjailijan kirjoittama. Näyttelyluetteloon tuli tästä yksi poikkeus, sillä mukana on iranilaissyntyisen Alexis Kouroksen *Gondwanan lapset*. Kirjaa voi kuitenkin hyvin pitää suomalaisena, sillä Kouros kirjoitti sen alun perin suomeksi, ja se voitti ilmestymisvuonaan Finlandia Junior -palkinnon.

6.3 Työskentelyprosessi

Opinnäytetyöni aihe syntyi yleisestä mielenkiinnosta lastenkirjallisuutta kohtaan. Otin yhteyttä Lastenkirjainstituuttiin (silloinen Suomen nuorisokirjallisuuden instituutti), ja lyhyen sähköpostivaihdon jälkeen sain heiltä yllä kuvatun aiheen.

Sovimme instituutin kanssa yhteisestä tapaamisesta, johon myös ohjaava opettajani osallistui. Tapaamisessa sovittiin tarkemmin näyttelypaketin sisällöstä ja rajouksista, aikataulusta ja muista käytännön asioista. Tarkoituksena oli, että tekisin näyttelyä mahdollisimman paljon Instituutissa, mutta käytännön syistä hoidin sekä kirjojen valinnan että näyttelyluettelon kirjoittamisen pääasiassa kotona. Instituutissa kävin vain kahdesti.

Suurimmaksi osaksi valitsin näyttelyn sadut tutkimalla kotimaisista saduista ja lastenkirjallisuuden historiasta kirjoitettuja lähdeteoksia. Eteen tulleista saduista valit-

sin kaikki vähänkin mielenkiintoisen kuuloiset ja rajauksiin sopivat sadut vuosikymmenittäiselle satulistalle. Muutamia ehdotuksia sain Lastenkirjainstituutilta ja ohjaavalta opettajaltani, sekä tutkimalla paikan päällä Lastenkirjainstituutin Onnetietokantaa ja hyllyjen sisältöä. Yksinkertaisesti myös kyselin Tuusulan kirjaston lastenosaston henkilökunnalta, mitkä heistä olisivat näyttelypakettiin sopivia satuja. Tällä menetelmällä listalle ei kuitenkaan tullut yhtään uutta satua, sillä vastauksina olivat aina samat keskeisimmät klassikot, jotka listallani olivat jo ennestään. Kaikkiaan satulistalleni kertyi 95 satua.

Sitä mukaa kuin lista eteni, lainasin kirjoja kirjastosta ja tutkin niitä kotona. Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta kaikki kirjat löytyivät käyttämistäni Kirkeskirjastoista. Jotkin kirjat luin kannesta kanteen, mutta osasta riitti muutaman sadun lukeminen tai vain sivujen selaaminen. Tällä tavoin valitsin listalta neljäkymmentä satua. Joitakin keskeisempiä klassikoita tai instituutin toiveita valitsin niitä tässä vaiheessa lukematta. Saatuani sadut kasaan, lähetin ne ohjaavalle opettajalleni tarkastettavaksi. Sain runsaasti muutosehdotuksia, joiden pohjalta jälleen tutkin ja vertailin kirjoja. Koottuani yhteen opettajani muutosehdotukset, instituutin toiveet, ja omat ehdottomat suosikkini, lopullinen satulista oli valmis. Lähetin listan Lastenkirjainstituuttiin nähtäväksi, ja se kelpasi sellaisenaan.

Saatuani satulistan kokoon aloin kirjoittaa näyttelyluetteloa. Luetteloon tuli jokaisesta kirjasta 7-12 rivin mittainen kuvaus aiheesta ja sisällöstä, bibliografiset tiedot, muutaman rivin mittainen kuvaus kirjoittajasta sekä maininnat kirjan mahdollisesti saamista palkinnoista ja kirjasarjan muista osista. Muutamista satukuvakirjoista esiteltiin lyhyesti myös kuvittaja. Kirjojen esittelyä varten luin näyttelypaketin kirjat kannesta kanteen läpi ja tutkin lähdekirjallisuudesta, mitä niissä mahdollisesti oli kirjasta kirjoitettu. Kirjailija-tiedot löysin suurimmaksi osaksi kustantamoiden sivuilta. Saatuani kirjojen esittelyt valmiiksi, lähetin ne instituuttiin. Sain sieltä muutamia ulkoasua tai sisältöä koskevia kommentteja, hyviä neuvoja alkusanojen kirjoittamiseen sekä skannatut kirjojen kannet, jotka liitin kuviksi näyttelyluetteloon. Korjausten ja lisäysten jälkeen lähetin valmiin näyttelyluettelon LKI:lle, jossa myöhemmin tehdään siihen kansi ja muokataan se lopulliseen asuunsa.

7 NÄYTTELYPAKETIN SADUT AIKANSÄ KUVASTIMINA

7.1 1960- ja 1970-luku: Muuttuva lapsikäsitys ja laimenevat sadut

7.1.1 Lastenkirjallisuuden yleisiä linjoja

1960- ja 1970-luku oli suuren murroksen aikaa Suomalaisessa yhteiskunnassa. Yhteiskuntarakenteen nopea muutos, kasvava elintaso ja suuri maaltamuutto muuttivat lyhyessä ajassa sodasta toipuvan, maatalousvaltaisen Suomen kaupungistuvaksi hyvinvointivaltioksi. Suuren murroksen myötä yhteiskunta politisoitui ja perinteinen yhtenäiskulttuuri murtui.

Suuret yhteiskunnalliset muutokset heijastuivat myös käsitykseen lapsesta ja lastenkirjallisuudesta. Holhoavan otteen irtoaminen oli suurin muutos edellisiin vuosikymmeniin verrattuna. Alettiin luottaa lapsen omiin kykyihin tehdä valintoja ja suodattaa tekstin sisältöä. Aiemmin lasten kirjallisen maun säätelijöinä olivat olleet aikuiset, mutta nyt annettiin lasten itse tehdä kirjallisuusvalintoja ja arvostella kirjallisuutta Lastenkirjallisuudessa alettiin korostaa lapsen kehitysvaiheiden mukaista faktatietoa. Samalla ympäröivästä maailmasta haluttiin antaa mahdollisimman totuudenmukainen kuva. Tämän myötä helppolukuisten kirjojen ja realististen kertomusten tarjonta lisääntyi. (Heikkilä-Halttunen 2003a, 216–218.)

Uutta sallivuutta ja kirjan esinearvon vähenemistä edusti esim. Kaija Pakkasen (1915–2003) ja Maija Karman (1914–1999) kuvasatu *Minä kerron, piirrä sinä* (1969), jossa lapsi sai täydentää Karman piirroksia Pakkasen satujen inspiroimana (Heikkilä-Halttunen 2003a, 217).

Yhteiskunnan kaupallistuessa ja länsimaisen massakulttuurin levitessä Suomeen, lasten lukuharrastukselle ilmestyi uudenlaisia uhkia. Kaupallisen rihkamakulttuurin sekä huonojen sarjakuvien ja television sarjafilmiin uskottiin lisäävän rahan- ja vallanhimoa ja väkivaltaista käyttäytymistä sekä opettavan liian kaavamaisista ajattelua. 1960-luvun loppupuolella uudeksi uhaksi nousi uuslukutaidottomuus, kun

huomattiin, että lapset eivät välttämättä ymmärrä lukemansa sisältöä. (Heikkilä-Halttunen 2003a, 216–217.)

1960- ja 1970-luvuilla ei syntynyt suuria lastenkirjallisuuden klassikoita edellisen vuosikymmenen tapaan. Pääsyyinä tähän oli yhtenäiskulttuurin murtuminen. Sota-vuosien jälkeen suomalaiset eivät jakaneet enää suurta yhteistä kansallista koke-musta, vaan yhteiskunta kehittyi yhä individualistisempaan suuntaan. Lastenkirjal-lisuudelta odotettiin myös olemassa olevien olojen kommentointia, joka ei herättä-nyt enää myöhempien lukijasukupolvien kiinnostusta. (Heikkilä-Halttunen 2003a, 218.)

7.1.2 Satujen uudet tekijät

1950-luku oli ollut suuren murroksen aikaa lastenkirjallisuudessa, mutta seuraava vuosikymmen toi jälleen runsaasti uusia tuulia mukanaan. Kaikki lastenkirjallisuu-den lajit sanoutuivat irti vanhoista kaavoista, satu muiden mukana. Uudistumisen mahdollisti kirjailijakunnan vaihtuminen. Kirjanäyttelypaketissa uusia tekijöitä edus-taa mm. Kaarina Helakisa ja Oili Tanninen. Toki osa vanhoista suosikeistakin jat-koi, esim. näyttelypaketin Marjatta Kurenniemi osoitti joustavuutensa sovittamalla oman tyykinsä sadun muuttuneisiin vaatimuksiin. (Heikkilä-Halttunen 2003a, 217.)

Moderneja tuulia toi 1960-luvun satumaailmaan Kaarina Helakisa (1946–1998), joka aloitti uransa 17-vuotiaana itse kuvittamallaan teoksella *Kaarina Helakisan satukirja* (1964). Helakisan saduissa oli vaikutteita kansansaduista ja keskieu-rooppalaisista taidesaduista. Laajasti arvioitiin Helakisan uudistavan koko satupe-rinnettä ja ”tarjoavan virkistystä ”näivetystaudista” kärsivään satutarjontaan.” (Heikkilä-Halttunen 2003a, 228.)

Kuvitettujen satujen puolella merkittävä uusi tekijä oli kirjailija ja taidegraafikko Oili Tanninen (1933-), joka uudisti rohkeasti ja luovasti kuvasatua (Lappalainen 1979, 169). Kirjanäyttelypakettiin valittu *Nappi ja Neppari* (1964) oli hänen toinen työnsä, joka yhdisti kansasatujen tonttuhahmoja 1960-luvun ”laimean” sadun ihanteisiin ja yhteiskuntapoliittiseen asunto-ongelmaan. Myöhemmin Tanninen loi mm. suosituksen Nunu-hahmon, jossa käytti modernia kollaasitekniikka (Lappalainen 1979, 169).

Näyttelypaketissa Tanninen edustaa paitsi 1960-luvun uutta tekijää, myös näyttelypaketin yhtä kolmesta taidegraafikosta, jotka itse tekstittävät omat kuvituksensa.

7.1.3 Satujen tyypillisiä piirteitä

Psykologinen tutkimus kiinnitti huomiota 1960-luvulta alkaen satujen julmuuteen. Uusien lapsikäsitusten mukaan klassisten satujen julmuus ja mielikuvitusmaailmat olivat haitallisia lasten kehitykselle. Herkimmät lapset eivät ehkä lainkaan pystyneet erottamaan fantasiamaailmaa ja todellisuutta, ja muillakin lapsilla raja todellisuuden ja mielikuvituksen välillä saattoi hämärtyä. Uskottiin, että kun lapsille myöhemmin selviäisi, ettei puhuvia eläimiä, noitua ja haltioita oikeasti olekaan, he saattaisivat turhautua ja menettää uskonsa aikuisiin. (Apo 2001, 22.)

Uusi lapsikäsitys näkyi satujen aiheissa. Eläin- ja luontosadut yleistyivät, ja kauhu- ja seikkailusadut väistyivät 1950-luvulta alkaen. (Lappalainen 1980, 73.) Kehitys voimistui 1960- ja 1970-luvulla. Klassiset sadut eivät sopineet ajan henkeen, jossa lapsille haluttiin välittää mahdollisimman totuudenmukainen kuva maailmasta ja korostaa tiedon merkitystä. Satujen sijasta lapsille kerrottiin mieluummin arkisista asioista, kuten hammaslääkärissä käynnistä. (Apo 2001, 22.) Myös sadut saatettiin valjastaa tiedon levittäjiksi. Näyttelypakettiin valitussa Aura Koiviston (1964-) satukokoelmassa *Karhu pakkasessa ja muita eläintarinoita* (1978) pääosassa ovat biologiset faktat luonnosta taiteellisten näkökohtien sijasta.

Vanhoista klassisista ihmesaduista tehtiin ”laimennettuja” versioita, joissa pelko ei enää häirinnyt lasten lukunautintoa. Hyvän ja pahan vastakkainasettelusta pyrittiin eroon, ja juonenkäänteitä siloteltiin hyvinkin voimakkaasti. Yhä useammin satujen päähenkilöiksi nousivat tavalliset lapset fantasiahahmojen sijasta. (Heikkilä-Halttunen 2003a, 228.)

Satujen laimenemisen myötä niiden ja realististen kertomusten välinen raja-aita madaltui. Yhä useammin sadut eivät olleet enää ”puhtaita” satuja, vaan sadunomaisia säikeitä realistisissa kertomuksissa. (Heikkilä-Halttunen 2003a, 227.) Näyttelypakettiin valittiin tästä esimerkiksi Marjatta Kurenniemen *Onnelin ja Annelin talo* (1966), jossa kokeneen satukirjailijan otteen ”arkipäiväistyminen” näkyy

selvästi. *Onneli ja Anneli* edustaa nykypäivällekin tyypillistä low fantasiaa, jossa taianomaiset elementit sisältyvät realistiseen kertomukseen.

Yhteiskunnan läpipolitisoituminen näkyi saduissa, varsinkin 1970-luvulla. Vasemistolaisen ajattelun mukaan haaveileminen prinsessoista ja haltioista oli osa eskapismia, pakoa todellisuudesta, joka johti vieraantumiseen ja esti yhteiskunnallisen kehityksen. (Apo 2001, 23.) Yhteiskunnalliset kysymykset tulevat hyvin esille näyttelypakettiin valitussa Eira Stenbergin (1943-) satukokoelmassa *Talo Kolikkokadulla* (1970). Kokoelma alkaa perinteisillä saduilla, mutta muuttuu loppua kohden yhtenäiseksi kertomukseksi, jossa pääosaan nousevat yhteiskuntakritiikki ja aikuisten luokkayhteiskunta.

Radio, teatteri ja varsinkin koko ajan suosiotaan kasvattava televisio lisäsivät tarjontaansa lapsille. Sadut sopivat tähän tarkoitukseen, mutta niiden oli muututtava entistä nopeatempoisimmiksi ja enemmän vuoropuhelua sisältäviksi. Monet kirjailijat loivat satunsa nimenomaan radiolle tai televisiolle, ja vasta myöhemmin niistä tehtiin kirjoja. Näyttelypaketissa tätä kehitystä kuvaa kaksi teosta: Lea Pennasen (1929-) *Piilomaan pikku aasi* (1968) oli alun perin lastenkuunnelma, ja myöhemmin kuvittaja Maija Karma teki siitä televisioversion. (Heikkilä-Halttunen 2003a, 219.) Samoin Mirjam Polkusen (1926-) satukokoelman *Jättiläinen joka tahtoi muuttua karhuksi* (1969) kaksi ensimmäistä satua olivat ensin radion lastenkuunnelmia ja kolmas lastennäytelmä, joka lähetettiin myös radion jatkosatuna (Polkunen 1969, 119). 1960-luvulta lähtien satuja alettiin markkinoida kirjojen lisäksi äänilevyille luettuina (Heikkilä-Halttunen 2003a, 219).

7.1.4 Saturomaanien nousu

Satujen arvo alkoi hiljalleen nousta 1970-luvun puolivälin jälkeen. Monet taiteilijat kiinnostuivat vanhasta kansanperinteestä, muodostihan se vastapainon amerikkalaiselle massavihteelle. Vanhoista kansasaduista julkaistiin valikoimia tai koottiin uusia antologioita. (Apo 2001, 23.) Satukirjailijat alkoivat taas ammentaa teoksiinsa vaikutteita kansantarustosta. Mirjam Polkunen hyödynsi jo 1969 satukokoelmassaan *Jättiläinen joka tahtoi muuttua karhuksi* vanhoja kansanperinteen hahmoja.

1970-luvun loppupuolella alkoi saturomaanien uusi kukoistus (Lappalainen 1979, 177). Näyttelypaketissa tästä on monta esimerkkiä. Marja-Leena Mikkola (1939-) otti saturomaanissaan *Amalia, karhu* (1975) voimakkaasti kantaa satujen puolesta. Keskeistä tarinassa oli myös muinainen karhumyytti ja ajalle tyypillinen pasifismin puolustaminen. *Amalia, karhussa* hyvän ja pahan vastakkainasettelu on selkeä ja tiivistyy lopun taisteluun näiden kahden voiman välillä. Saturomaanista otettiin näyttävä uusintapainos 1985.

1970-luvun kuluessa ympäristön saastuminen nousi yhteiskunnallisen eriarvoisuuden ohella tärkeäksi puheenaiheeksi. Näitä kysymyksiä käsiteltiin saduissakin. Leena Krohn (1947-) otti voimakkaasti kantaa molempien puolesta. Ehkä selkeimmin ekologiset painotukset näkyivät kuvakirjassa *Vihreä vallankumous* (1970). (Heikkilä-Halttunen 2003a, 229.) Myös näyttelyluetteloön valittu kokoelma *Viimeinen kesävieras: kertomuksia ihmisten ilmoilta* (1974) sisältää ihmisen ja luonnon välisen suhteen pohdintaa, runsain filosofisin painotuksin höystettynä.

Saturomaanien nousun myötä sai alkunsa kolme merkittävää saturomaani-sarjaa, jotka kaikki ovat itseoikeutetusti näyttelypaketissa mukana: Jukka Parkkisen *Korppi ja kumppanit*, Hannu Mäkelän *Herra Huu* ja Elina Karjalaisen *Uppo-Nalle*. Nämä sarjat ovat kestäneet aikaa, ja kirjailijat ovat tehneet niihin lukuisia jatko-osia. Uppo-Nalle seikkaili koko 1980- ja 1990-luvun, ja Hannu Mäkelä on jatkanut Herra Huun trilogiaa 2000-luvulla viisiosaiseksi sarjaksi.

Jukka Parkkisen (1948-) *Korppi ja Kumppanit* (1978) jatkui neliosaiseksi sarjaksi ja toi iloisempaa ilmettä ympäristökysymyksiin. Korppi-kirjoissa näkyy selvästi kuinka suomalaisen sadun perinteisen miljöön metsän merkitys kääntyi ylösalaisin 1970-luvulla. Aiemmin metsä oli ollut ihmisen pako- ja turvapaikka, joka saattoi myös pelottaa (vrt. Anni Swanin sadut). Mutta nyt ihmisestä tulikin uhka metsälle ja sen eläimille. (Suojala 2001, 46–47.) Parkkisen Korppi-kirjoissa ihminen tuhoaa ympäristöä niin, että korpin ja sen kumppanien elinpiiri käy koko ajan ahtaammaksi. Vakavasta aiheestaan huolimatta Parkkisen kirjoissa kukki huumori. Niissä oli myös ajalleen tyypillistä intertekstuaalisuutta ja nonsensin perintöä.

Korppi-kirjoista on tullut aikansa klassikoita, kuten myös Hannu Mäkelän (1943-) pienestä Herra Huusta. Tämä tunnettu antisankari kuvaa hyvin 1970-luvun mittaan

kehittyneitä lapsikäsitteitä, jonka mukaan pelottavat elämykset voivat olla jopa nautittavia, ja vaikeistakin asioista on lupa puhua avoimesti. *Herra Huu* (1973) kasvoi aluksi trilogiaksi ja myöhemmin 1990- ja 2000-luvulla yhteensä kuusi-osaiseksi sarjaksi. Herra Huun pienen kummitushahmon kautta Mäkelä on kuvannut mm. yksinäisyyttä ja tunteiden ilmaisemisen vaikeutta. Sarjan toisessa osassa *Herra Huu saa naapurin* (1974) Mäkelä otti esille vieläkin suomalaisessa lastenkirjallisuudessa harvinaisen aiheen, alkoholismin. (Suoja 2001, 46; Heikkilä-Halttunen 2003a, 229.)

Kolmas 1970-luvun klassikkoasemaan noussut saturomaani-sarja oli Elina Karjalaisen (1927–2006) Uppo-Nalle. Runoilevasta nallesta on tullut muumien jälkeen kaupallisesti suosituin satuhahmo, josta on tehty monenlaista oheismateriaalia. Uppo-Nallen suosio perustuu pitkälti yleisinhimillisten tunteiden ja tavallisen arjen kuvaukseen (Heikkilä-Halttunen 2003, 229). Karjalainen ammensi Uppo-Nalle-kirjoihinsa vaikutteita brittifantasiasta ja nonsenssestä (Huhtala 2004, 103). Mirva Saukkolan mukaan vasta Uppo-Nalle juurrutti leikkikalufantasian suomalaiseen satuperinteeseen (Suoja 2010, 42).

7.1.6 Suomenruotsalaiset sadut

Suomenruotsalaista lastenkirjallisuutta ovat hallinneet satu ja fantasia Topeliuksen ajoista lähtien. Janina Orlov (2003, 180) arvelee tämän johtuvan ainakin osittain ruotsin kielen yhteiskunnallisesti ja kulttuurisesti ahtaasta tilasta Suomessa. Sadut tarjoavat mahdollisuuksia luoda toisia, vaihtoehtoisia maailmoja. Sodan jälkeinen suuri suomenruotsalainen nimi oli Tove Jansson. Hän pysyi uskollisena muumien filosofialle koko tuotantonsa ajan, vaikka kehittikin muumisarjaa sekä tekstin että kuvien puolesta. 1960- ja 1970-luvun muumikirjoissa ulkoiset katastrofit ja seikkailut väistyivät henkilöiden sisäisten matkojen tieltä. Symbolisesti kuvattiin vaikeita asioita. (Happonen 2003, 201.) Tätä myöhäisempää muumi-tuotantoa edustaa näyttelypaketissa kokoelma *Det osynliga barnet och andra berättelser* (1962, suom. Näkymätön lapsi ja muita kertomuksia 1962) Kokoelmaan sisältyy mm. satu Vilijonkasta, jonka hysteeristen pelkojen täyttämän maailman mullistaa pyörre-

myrsky, joka lopulta tuo hänelle sisäisen rauhan. Janssonin viimeinen muumi-kirja oli kuvakirja *Den farliga resan* (1977, suom. Vaarallinen matka 1977).

Toinen merkittävä suomenruotsalainen lastenkirjailija Irmelin Sandman Lilius (1936-) aloitteli uraansa 1950-luvulla. Seuraavalla vuosikymmenellä häneltä ilmensyi useita saturoomaaneja, ja vuonna 1967 näki päivänvalon Bonadean (suom. Bonadea 1989), jossa Sandman Lilius esitteli kuuluisan Tulavall-fantasiamaailmansa, joka esiintyi sittemmin lukuisissa kirjoissa ja kirjasarjoissa. Näyttelypakettiin valittiin kuitenkin Sandman Liliuksen myöhempää tuotantoa edustava ja omaelämänerkällisistä aineistoista kumpuava satukokoelma *Sagor från Främlingsgatan*. Kolmas huomattava sodan jälkeinen suomenruotsalainen kirjailija on Christina Andersson (1936-), jonka tuotannossa on paljon epäsovinnaisen lapsiburleskin piirteitä, vaikka satuihin yleensä liittyy jokin opetus. (Rajalin 2010, 73–75.)

7.1.7 Yhteenveto

Päivi Heikkilä-Halttunen (2003a, 232) kirjoittaa, että kaikkiaan 1960–1970-luku oli ”suomalaisessa lasten- ja nuortenkirjallisuudessa moniarvoisuuden ja rohkean kokeilevuuden aikaa. Lapsille ja nuorille kirjoitettiin tiukasti aikaan ankkuroitua kirjallisuutta.” Irja Lappalainen (1979, 177) taas kuvailee 1960-luvun ja 1970-luvun alun satutarjontaa teknisesti korkeatasoiseksi, joka pystyi huomioimaan kaikki kohderyhmät iltasadun kuulijoista vaativan taidesadun lukijoihin.

Satujen kannalta laimeana pidetty 1960-luku toi suomalaiseen satuperinteeseen uudet arvot ja nosti tavalliset lapset satujen keskushenkilöiksi prinsessojen ja noitten sijasta. Samalla monista saduista pyrittiin tietoisesti tekemään vähemmän pelottavia ja julmia. Uransa aloitti mm. Kaarina Helakisa, jonka vaikutus suomalaiseen satuperintöön on ollut todella suuri.

1970-luku kohotti yhteiskunnalliset kysymykset satujen keskiöön, etenkin luonnon-suojeluaatteen ja yhteiskunnallisen epätasa-arvon. Samalla sai alkunsa kolme merkittävää saturoomaani-sarjaa, jotka kuluvat lukijoiden käsissä tänäkin päivänä.

7.2 1980-luku: Satujen kultainen vuosikymmen

7.2.1 Satujen arvostuksen nousu

1980-luvulla kehittyi suomalainen hyvinvointiyhteiskunta täyteen loistoosa. Elintaso nousi, ja ihmisillä oli entistä enemmän varaa kuluttaa. Yhteiskunta alkoi muuttua aiempaa yksilökeskeisemmäksi ja kaupallisemmaksi. Vuosikymmenen loppupuolelta lähtien kansallisten arvojen merkitys kohosi. Sodasta alettiin taas puhua ääneen, ja sitä alettiin käsitellä myös kirjallisuudessa.

1980-lukua on pidetty suomalaisten satujen kulta-aikana. Merkkejä satujen arvostuksen lisääntymisestä näkyi 1970-luvun puolivälistä lähtien, jolloin ilmestyi monta huomattavaa saturomaania. Uusina tekijöinä aloittivat 1980-luvun alussa mm. Hannele Huovi, Leena Laulajainen ja Maria Vuorio, joiden vaikutus suomalaiseen satuun on ollut suuri. Arvostuksen lisääntymisestä kertoo myös se, että monet aikuistenkirjailijat ryhtyivät sadunkertojiksi, kuten Eeva Tikka ja Ilkka Pitkänen. Kaarina Helakisa puolestaan alkoi entistä tietoisemmin kaataa raja-aitoja lasten- ja aikuistenkirjallisuuden väliltä. (Heinonen 1990, 60.)

Merkittävä tapahtuma suomalaisessa satumaailmassa oli Bruno Bettelheimin *The uses of Enchantment* -teoksen (1975) suomennoksen *Satujen lumous, merkitys ja arvo* ilmestyminen vuonna 1984. Teoksessaan Bettelheim nosti vanhat klassikkosadut jälleen arvoonsa. Hänen mukaansa kansansadut ja vanhat keskieurooppalaiset kaunokirjalliset sadut tarjosivat länsimaisten hyvinvointivalttioiden lapsille malleja eri kehitysvaiheista selviytymiseen, kuten seksuaalisuuden löytymiseen, itsenäistymiseen ja vanhemmuuteen kypsymiseen. Keskeisintä Bettelheimin ajatuksissa oli satujen kannalta, että hän kielsi vanhojen klassisten satujen silottelun. Sensuroimattomien versioiden kautta lapsi saattoi käsitellä vaikeita ja usein vaiettuja asioita, kuten turvattomuutta, aliarvostusta, sisaruskateutta ja kuolemaa. (Apo 2001, 23–24.)

7.2.2 Satujen tyypillisiä piirteitä

1970-luvun lopun saturomaaneissa alkoi näkyä intertekstuaalisuutta eli viittauksia muuhun kirjallisuuteen ja kulttuuriin. Etenkin Jukka Parkkinen hyödynsi niitä Korp-pi-sarjassaan. 1980-luvulla intertekstuaalisuus lisääntyi entisestään, ja sitä näkee runsaasti tämänkin päivän saduissa ja muussa lastenkirjallisuudessa. (Huhtala 2004, 113; Suojala 2003, 278.)

Naisnäkökulma korostui 1980-luvulla. Meillekin levisi Yhdysvalloissa ja Iso-Britanniassa käyty keskustelu satujen naiskuvasta ja feministisistä saduista (Suojala 2001, 280). Perinteisesti klassiset sadut prinsessa ruususineen ja tuhkimoi-neen on mielletty tyttöjen viihteeksi. Klassisten satujen nais- ja mieskuvat heijasta-vat aikansa patriarkaalisia arvoja. Naisnäkökulman kohottua keskustelunaiheeksi kyseenalaistettiin vanhojen satujen naiskuva. Aluksi radikaaleimmat feministit vaa-tivat klassisten satujen hylkäämistä kokonaan, mutta 1980-luvulla uudeksi keinoksi nousi antologioiden kokoaminen eri kulttuurien naismyönteisistä saduista ja myy-teistä. Satuja myös pyrittiin tulkitsemaan ja muokkaamaan uudelleen naista arvos-tavalla tavalla. (Apo 2001, 24–25.)

Suomessa ei menty äärimmäisyyksiin, mutta naisnäkökulma näkyi esim. Kaarina Helakisan saduissa. Näyttelypakettiin valittiin tästä esimerkiksi kokoelma *Kunin-kaan tyttären siivet* (1982), jonka nimisatua on yleisesti pidetty vapaiden prinses-sojen symbolina. Tytön itsemääräämisoikeuden ja vapaudenkaipuun lisäksi sa-dussa puhutaan erilaisuuden kohtaamisen vaikeudesta, satujen ja lastenkirjalli-suuden teemallisesta kesto-suosikista. 1980-luvun edetessä Helakisan tuotannos-sa alkoivat vilahdella entistä useammin itsenäiset ja rohkeat naishahmot. Selvim-min feministiset painotukset näkyvät kokoelmassa *Annan seitsemän elämää* (1987) (Suojala 2003, 280).

1980-luvun korkeatasoinen satukirjallisuus sisälsi paljon monitasoisia satuja, jotka tarjosivat ajateltavaa myös aikuiselle. Vertauskuvien avulla käsiteltiin monia yleis-maailmallisia asioita, kuten oman itsensä löytämistä, rakkautta ja toisen alistamis-ta. (Suojala 2003, 280–281.) Näyttelypakettiin valitut Eeva Tikan ja Esko-Pekka Tiitisen faabelit sekä Irja Raneen saturomaani ovat tästä hyviä esimerkkejä. Omanlaista kaksitasoisuutta tarjoaa näyttelypaketissa myös Johanna Jokipaltion

(1946–2010) pieni kuvitettu satu *Kas kummaa punaista lankaa* (1981). Lyhyt ja selkeärakenteinen satu sopii pienellekin lapselle luettavaksi, mutta se kätkee sisälleen sanoman siitä, että jokainen ihminen tarvitsee toista ihmistä, ja ystävyys saavuttamiseksi on tehtävä ponnistuksia ja uhrauksia.

7.2.3 Eläinsadut sekä kansansatujen ja mytologian hyödyntäminen

Saturomaanien lisäksi alkoi taas ilmestyä lyhyitä satuja. Faabelit saivat 1980-luvulla uusia ulottuvuuksia. Eeva Tikka ja Esko-Pekka Tiitinen olivat aikansa mestareita tässä lajissa. Eeva Tikan (1939-) herkän runolliset luonto- ja eläinsadut kertovat luontosymboliikan kautta mm. rakkaudesta, yksinäisyydestä ja sitoutumisen vaikeudesta. (Suojala 2003, 278.) Biologian ja maantiedon lehtorina työskennellyt Tikka kuvasi tarkasti luonnonlakeja ja biologisia totuuksia. Kokoelmassa *Yön lintu ja Siivetön* (1989) korostuu symbolinen kerronta luonnon avulla. Sadussa *Lemmus ja suuri kuolema* kerrotaan sopulien joukkovaelluksesta, jossa moni sopuli menettää henkensä paetessaan Suurta kuolemaa. Sadun keskeinen teema on pelkonsa voittaminen. Samalla sopulien joukkovaellus muistuttaa karjalaisten evakkotietä sotien aikana.

Esko-Pekka Tiitisen (1956-) kuvasadut ovat hänen sisarensa Tuula Tiitisen kuvittamia. *Voi vallatonta* ilmestyi 1987 ja näyttelypakettiin valittu *Villi Tie* seuraavana vuonna. Molemmat ovat allegorisia eläinsatuja, joissa eläinten kautta kuvataan inhimillisiä tunteita ja käyttäytymismalleja. (Suojala 2003, 278.)

Eläinsatua edustaa myös Irja Raneen (1946-) *Kiinan keisarin lentävä hevonen* (1985). Kuvittamattoman romaaniin päähenkilöt ovat pieni hevospaimen ja puhuva hevonen. Eläinhahmon lisäksi romaanissa on keskeistä itämaisen mystiikkaa, joka on yksi variaatio 1980-luvulla suosiotaan jatkaneen kansanperinteen ja mytologian hyödyntämisestä saduissa.

Kansasaduista ja myyteistä ammensivat myös mm. Leena Laulajainen (1939-) ja Kaarina Helakisa. Laulajaisen kansanperinteen lähde on Lappi, jonka rikasta mytologiaa noitineen ja jumalineen hän yhdistää Lapin luontoon ja kansansatuihin. Hän käyttää saduissaan myös saamenkielisiä nimiä ja ilmauksia, jotka entisestään

korostavat saamelaisen kulttuurin ja mytologian erityispiirteitä. Näyttelyluetteloon valittu Laulajaisen esikoisteos *Taikarumpu kertoo* (1980) edustaa hyvin kaikkea edellä mainittua. Laulajainen on kuitenkin korostanut, että huolimatta vahvoista mytologisista viittauksista, sadut ovat hänen itsensä keksimiä, eivät vanhoja kansankertomuksia. Lappi-aiheen lisäksi Laulajainen on kirjoittanut mm. kevyempiä Loikkeliini- ja Vompattikirjoja, joissa seikkailevat Australian eksoottiset eläimet. (Suojala 2001, 49; 2003, 279; 2010, 40–41.)

7.2.4 Leikkikalusadut

Kepeämpää luettavaa lapsille tarjosivat leikkikalusadut. Elina Karjalaisen Uppo-Nalle alkoi ilmestyä 1970-luvun lopulla ja saavutti pian suuren suosion. Sen rinnalle ilmestyivät 1980-luvulla Raili Mikkasen (1941-) *Histamiini-hevonen* -sarja ja Hannele Huovin (1949-) *Urpo ja Turpo* -sarja sekä 1990-luvulla Tuula Kallionien (1951-) *Pikku nalle* -kirjat. (Suojala 2003, 281.) Näyttelypakettiin valittiin leikkikalusatuja edustamaan Uppo-Nallen lisäksi Huovin *Urpo ja Turpo* -kirjat, koska ne ovat saavuttaneet laajan suosion ja edustavat nykyään yhä lisääntyvää tapaa julkaista sadut helppolukuisina kirjoina. Urpo ja Turpo ovat lastenhuoneen kaksi lelunallea, jotka keksivät monenlaisia kepposia tai joutuvat pieniin kommelluksiin.

Kaikkia yllämainittuja sarjoja yhdistävät lapsenomaisen uteliaat päähenkilöt, turvallinen ja harmiton ilmapiiri, huumori sekä pienet kielelliset leikittelyt. Sarjojen hahmot ovat tuttuja myös televisiosta ja animaatioista, mikä lisää niiden suosiota. *Urpo ja Turpo* -kirjoissa on erityisen paljon nasevaa vuoropuhelua, ja niistä on tehty tavutettuja kirjaversioita lukemaan opetteleville. (Suojala 2003, 281.)

7.2.5 Yhteenveto

1980-lukua on pidetty satujen kulta-aikana. Sirkka-Liisa Heinonen (1990, 60, 64) on arvioinut, että 1980-luvulla satuhahmot muuttuivat vivahteikkaammiksi, ja niistä tuli entistä uskottavampia. Aihepiirit laajenivat kaikessa lastenkirjallisuudessa, myös saduissa.

Kansansadut ja mytologia säilyttivät edellisellä vuosikymmenellä uudelleen saavuttamansa aseman suomalaisissa saduissa. Tuotannossaan niitä hyödynsivät mm. Kaarin Helakisa ja Leena Laulajainen, joka käytti saduissaan hyväksi Lappi-aiheista mytologiaa ja perinnettä sekä saamenkielisiä ilmauksia.

Lyhyt satu teki jälleen paluun. Eeva Tikan ja Esko-Pekka Tiitisen faabeleissa oli taidokasta symbolistista kerrontaa ja allegorisia eläinhahmoja. Muistakin saduista löytyi monitasoisuutta, joka saattoi tehdä niistä haastavaa luettavaa pienille lapsille, mutta joka toisaalta antoi elämyksiä aikuisille.

Kepeämpää luettavaa tarjosivat leikkikalusadut. Uppo-Nalle toi 1970-luvun loppupuolella brittiläisen leikkikalufantasian Suomeen, ja sitä seurasi useampia leikkikalu-satuja, joita yhdisti turvallinen ilmapiiri, huumori ja kielellinen leikittely.

Naisnäkökulma nousi esiin 1980-luvun saduissa. Alkunsa se sai edellisen vuosikymmenen kiihkeästä feminismistä, joka moitti ankarasti klassisten prinsessasatujen naista alentavaa maailmakuva. Vaikutteita tästä keskustelusta sai tuotantonsa mm. Kaarina Helakisa, jonka satua *Kuninkaan tyttären siivet* on pidetty vapautuvien prinsessojen symbolina suomalaisessa satumaailmassa.

7.3 1990- ja 2000-luku: Satujen liudentuminen ja modernisoituminen

7.3.1 Sadut liudentuvat ja rikkovat lajirajoja

Vuosituhanen vaihde on tuonut mukanaan suuren muutoksen suomalaiseen yhteiskuntaan. 1990-luvun alun talouslaman jälkeen taloudelliset arvot ovat kohonneet entistä keskeisimmiksi. Tietotekniikan ja tiedonvälityksen huiman kehityksen myötä globalisoituva maailma on tavoittanut Suomenkin. Alati kehittyvä sähköinen viestintä ja kansainvälistyminen ovat tätä päivää.

Kahdenkymmenen viimeisen vuoden aikana satu on hiljalleen alkanut liudentua muihin lastenkirjallisuuden lajeihin. Samalla satuihin on tullut uusia moderneja piirteitä perinteiden rinnalle. Suomalaiset satukirjailijat ovat säilyneet pitkälti samoina kuin parina edeltävänä vuosikymmenenä: esim. Hannele Huovi, Leena Laulajai-

nen, Hannu Mäkelä, Jukka Parkkinen, Maria Vuorio ja Leena Krohn kirjoittavat edelleen satuja. Toki uusiakin tulokkaita on tullut: mm. Timo Parvela, Kari Hotakainen, Mari Mörö ja Nopolan sisarukset. Suuri osa nykyisistä satukirjailijoista rikkoo suvereenisti lajirajoja niin lastenkirjallisuuden sisällä kuin aikuisten- ja lastenkirjallisuuden välilläkin (Könönen 2010, 65).

2000-luvulle tultaessa lyhyistä saduista koostuvat kokoelmat ovat käyneet harvinaisiksi. Lähinnä Hannele Huovi ja Leena Laulajainen ovat pitäneet yllä lyhyen sadun perinnettä. (Suojala 2003, 284.) Tosin 2000-luvun loppupuolella näkyy merkkejä uusista satukokoelmien kirjoittajista, jotka hyödyntävät vanhoja klassikkosatuja. Näyttelypaketissa näitä edustavat etenkin Päivi Alasalmi ja Jukka Itkonen. Alasalmen (1966-) *Turhamainen Aasi* (2009) oli pitkästä aikaa kokoelma perinteisiä satuja, jotka kuitenkin on päivitetty nykyaikaan modernilla naiskäsitteellä sekä nasevalla huumorilla. Jukka Itkosen (1951-) *Sorsa norsun räätälinä* (2008) puolestaan sisältää parodisia ja nykyaikaan sovitettuja muunnelmia vanhoista kansan- ja ihmesaduista, kuten Punahilkasta, Lumikista sekä suomalaisen kansansadun perinteisestä parivaljakosta karhusta ja ketusta.

Yleisesti ottaen kuitenkin 1990- ja 2000-luvun lyhyet sadut ilmestyvät kuvakirjoina tai helppolukuisina kirjoina. Sitä vastoin saturomaanit ovat elinvoimaisia. Usein ne lähenevät fantasiaa. Tavallisia ovat tarinat jännittävään seikkailuun joutuvista lapsista, jotka käyvät selkeää taistelua pahaa vastaan. (Suojala 2001, 50–51.) Näyttelypaketissa Ritva Toivolan (1942-) *Unihiekkakuu*-sarja edustaa saturomaanin lähenemistä muihin kirjallisuudenlajeihin. Sarjassa yhdistetään leikkikalusadun aineksia ja fantasiaa. Päähenkilönä on lapsi, kuten nykypäivän saduissa usein on. Näyttelypaketissa on mukana sarjan ensimmäinen osa *Kaukana unihiekkakuussa* (1989). Kaksi seuraavaa osaa ilmestyivät 1990 ja 2000.

Saturomaani saattaa myös liudentua realistiseen kertomukseen, jopa lasten dekariin, kuten Eppu Nuotion (1962-) *Etsivätoimisto Jalka & Lamppu* -kirjoissa. Nuotion kirjat ovat sekoitus yksinhuoltajaperheen arjenkuvausta ja fantasiaa, eikä niitä ole helppo sijoittaa mihinkään tiettyyn genreen. (Suojala 2001, 51.) Samoin Sari Peltoniemen (1963-) hauskat *Kukka Kaalinen* -kirjat hämmentävät realistisen kertomuksen, fantasian ja sadun rajoja.

Hulvattomimmin lajirajoja on rikkonut Kari Hotakainen (1957-) teoksillaan *Lastenkirja* (1990), *Ritva* (1997) ja näyttelypakettiin valitulla *Satukirjalla* (2004). Marja Suojalan (2003, 283) mukaan Hotakaisen kirjoja voi luonnehtia postmoderneiksi lastenkirjoiksi, joissa on absurdia nonsensea ja karnevalismia, eikä niitä pysty luokittelemaan mihinkään yksittäiseen kirjallisuuden lajiin. *Satukirjassa* kertomusten miljööinä ovat Itä-Helsingin lähiöt, mutta henkilögalleria vaihtelee tavallisista lapsista kaikki Suomen tiet tuntevaan mieheen ja Jumalan kaveriin Miroslav Sataniin. Lajirajoja ovat rikkoneet muutkin kirjailijat. Esimerkiksi monissa Maria Vuorion ja Hannu Mäkelän teoksissa proosan ja runon raja häviää (Suojala 2003, 281).

7.3.2 Satujen tyypillisiä piirteitä

Maria Vuorion (1954-) *Metsäpapukaija* (1998) on näyttelypaketin ainoa runomuotoinen satu. Se edustaa myös vuosituhaten vaihteen saduille tyypillistä kertojan näkökulman muutosta, jossa ulkopuolisen kertojan sijasta sadut kerrotaan ”sisältäpäin”. *Metsäpapukaijassa* kertojana on nimetön minä, joka näkee ja aistii henkilökohtaisesti: ”*Kun minä kuljin ja vaelsin, niin yhtäkkiä huomasin maassa tontun tai minkä lie huuhkajan.*” (Suojala 2003, 281.)

Vuorion *Metsäpapukaijassa* näkyy toinenkin ajalleen tyypillinen piirre eli asioiden tarkastelu lapsen näkökulmasta. Vuorion kyky nähdä asioita lapsen kannalta mahdollistaa tuiki tavallisten ilmiöiden tai esineiden muuttumisen fantasiaksi (Suojala 2003, 283). Jo edellisellä vuosikymmenellä lasten arvostus saduissa oli kasvanut. Kertojat olivat tulleet lähemmäs lukijoitaan, ja välillä lapset asetettiin kyvyiltään aikuisten edelle. Esimerkiksi Kaarina Helakisan *Kuninkaan tyttären siivet* -kokoelmassa lapsilla on sellaista kypsyyttä ja ennakkoluulottomuutta, jota aikuiset tavoittelevat (Heinonen 1990, 64).

Kansalliset arvot lisäsivät merkitystään suomalaisessa kulttuurissa ja yhteiskunnassa 1980-luvulta lähtien. Neuvostoliiton hajoaminen ja yhteiskunnan politisoitumisen väheneminen lisäsivät kansallisten arvojen tärkeyttä. Samalla sodasta oli kulunut tarpeeksi kauan, jotta sitä saatettiin jälleen käsitellä kirjallisuudessa, tällä kertaa enemmän lasten ja kotirintaman kannalta. Kehitys ilmeni myös lastenkirjallisuudessa. Saduissa kansalliset arvot näkyivät kansansatujen uusintapainoksina

ja perinteisinä eläin- ja luontoaiheina. (Pilhjerta 1990, 88.) Sota-aikaan sijoittuvia satuja ei juuri ole kirjoitettu, poikkeuksena näyttelypakettiin valittu Irmelin Sandman Liliuksen *Sagor från Främlingsgatan* (1999, suom. Muukalaiskadun satuja 2001). Satukokoelmassa tunnettu satu- ja fantasiakirjailija kertoo omasta ja sisärensä sadunhoitoisesta lapsuudesta sota-ajan Helsingissä. Sadut ovat tyypillistä low fantasiaa, jossa taianomaiset elementit yhdistyvät realistiseen maailmaan.

Vuosituhanneen vaihteen saduissa esiintyy Jalmari Finnen kirjoista tuttua karnevalismia sekä nykykirjallisuuteen kuuluvaa postmodernia kerrontaa ja absurdiutta. Esimerkiksi Hannele Huovi on karnevalisoinut asioita harmittomissa *Urpo ja Turpo*-kirjoissaan. (Suojala 2010, 43.) Postmoderni ilmaisu ja absurdi huumori kuuluvat varsinkin Kari Hotakaisen *Satukirjassa* ja Jukka Itkosen satukokoelmassa *Sorsa norsun räätälinä*, jossa hän muuntelee ja parodioi vanhoja ihme- ja kansansatuja, välillä hyvinkin lennokkaasti.

Suvaitsevaisuus ja identiteetin etsintä ovat keskeisessä asemassa vuosituhanneen vaihteen saduissa ja muussa lastenkirjallisuudessa. Näyttelypaketin hyviä esimerkkejä tästä ovat Jukka Itkosen ja Alexis Kouroksen kirjat. Itkosen saturomaanissa *Kirpun matka maailman ääriin* (1999) kirppu kyllästyy olemaan pieni ja lähtee etsimään onneaan ja kykyjään maailmalta. Lopulta se kuitenkin huomaa, ettei itsensä löytäminen vaadi suuria tekoja. Allegorisen eläinsadun kautta teemaa lähestyi Alexis Kouros (1961-), jonka saturomaani *Gondwanan lapset* sai ensimmäisen Suomessa jaetun Finlandia Junior -palkinnon ilmestymisvuonaan 1997 (Suojala 2003, 279).

Gondwanan lapsissa identiteettikysymyksiin yhdistyy muinainen mytologia, jota iranilaissyntyinen Kouros ammensi omasta kulttuuriperinnöstään. Mytologia ja kansanperinne saduissa pitävätkin pintansa edellisiltä vuosikymmeniltä tuttuun tapaan. Kansansatuja tai vanhoja taidesatuja julkaistiin 1990- ja 2000-luvulla uudelleen kuvitettuina laitoksina tai kotimaisten tekijöiden kuvakirjoina (Suojala 2003, 284).

1980-luku oli kuvitusten kulta-aikaa. Tämä näkyi kuvakirjoissa ja kuvitetuissa saduissa. 1990-luvun alun talouslama heikensi kuvitustaiteen tasoa, mutta se nousi uuteen kukoistukseen vuosikymmenen loppupuolelta alkaen. (Huhtala 2004, 113.)

Nykypäivänä painotekniikan kehitys ja kulttuurin kuvallistuminen ovat lisänneet kuvakirjojen visuaalista monimuotoisuutta ja mahdollistaneet entistä upeammat kuvitukset (Raitasalo 2010, 42). Vielä 1960- ja 1970-luvulla satukirjoissa oli vaatimattomat mustavalkoiset kuvat, ja joissakin tapauksissa kirjailija kuvitti itse teoksensa, vaikka ei ollut varsinainen taidegraafikko, esimerkiksi Hannu Mäkelä *Herra Huu* -kirjat. Näyttelypaketin 1960- ja 1970-luvun kirjoista vain Oili Tannisen *Napissa ja Nepparissa* on värillinen kuvitus. Sitä vastoin 1990- ja 2000-luvun kirjoista tasan puolessa on värillinen kuvitus. Kuvat ovat myös selvästi suurempia, niitä on enemmän, ja niissä on käytetty vaihtelevampia tekniikoita kuin 1960- ja 1970-luvun kuvissa.

Näyttelyluettelo on 1990-luvulle valittu kaksi taidegraafikko-kirjailijaa edustamaan satujen entistä näyttävämpää kuvitusta. Nämä tekijät ovat myös Oili Tannisen ohella näyttelypaketin ainoat taidegraafikot, jotka ovat itse tekstittäneet teoksensa. Tarja Lapintien (1955-) *Kiveen kätkeyty linna* (1992) on perinteinen kertomus mökin työstä, joka haluaa prinsessaksi, ja joka vasta toiveensa toteuduttua tajuaa kuinka tärkeitä omat juuret ovat. Murretuilla sävyillä tehty ruskeanvihertävä kuvitus rajautuu syvyysvaikutelman antaviin kehyksiin (Loivamaa 2002, 101). Riikka Juvosen (1955-) *Pikku enkelin iltasadut* (1999) on lyhyistä saduista koottu kristillishenkinen kokoelma, jossa jokaiseen satuun on liitetty läpikuultomenetelmällä tehty sivun kokoinen akvarellikuva (Loivamaa 2002, 59).

Edellä mainittujen lisäksi näyttelypaketin saduista löytyy toki monta muutakin hienoa kuvitusta, mutta niillä on eri tekijä kuin tekstillä. Esimerkiksi Hannele Huovin satukokoelmassa *Seitsemän unta* on Kristiina Louhen näyttävä surrealistinen kuvitus, ja Sinikka Nopolan satuun *Anna Talven outo viivytys* Linda Bondestam on loihittanut hauskat ja värikkäät kuvat.

7.3.3 Luontosadut

Vuosituhanneen vaihteen saduissa miljöö on yleensä perinteinen metsä ja maaseutu. Kaupungistuneessa Suomessa itse kaupunki on yhä harvinainen sadun ympäristö. Luonto inspiroi 1990- ja 2000-luvun sadunkertojia siinä missä aiempiakin kirjailijasukupolvia. Esimerkiksi Hannele Huovi on kertonut ammentavansa jatku-

vasti ideoita kirjoihinsa luonnosta. (Suojala 2001, 48.) *Seitsemän unta* -kokoelma (1992) on valittu näyttelypakettiin edustamaan monialaisen Huovin herkkiä luontosatuja. Kokoelman saduissa uni ja todellisuus kietoutuvat saumattomasi yhteen. Saduissa on käytetty hyväksi luonnon suurten ja pienten ihmeiden lisäksi vanhoja kansantaruston hahmoja, kuten maahisia ja keijuja.

Filosofista ja herkkää luontosatua edustaa myös näyttelypaketissa oleva Vexi Salmen (1942-) *Tuulenpoika ja Ajatar* (2000). Satu kertoo meren vaahdosta syntyvästä Tuulenpojasta, joka aluksi riehuu nuoruutensa uhmassa ympäri maapalloa, mutta rauhoittuu sitä mukaa kun tajuaa oman aikansa rajallisuuden. Elollistettujen luonnonvoimien avulla Salmi pohtii ihmisen kuolevaisuutta ja elämän tarkoitusta. Ilkikuriset nonsense-henkiset lorut tuovat kerrontaan kepeyttä.

Modernimpaa luontosatua näyttelypaketissa edustaa Sinikka Nopolan (1953-) vuonna 2008 ilmestynyt *Anna Talven outo viivytys*, joka sai alkunsa tuolloin vallinneesta pitkästä mustien talvien jaksosta. Kuvitetun sadun alaotsikko kertoo kenelle satu on tarkoitettu: *satu niille, jotka ikävöivät vuodenaikoja*. Ilmastonmuutokseen viittaamalla Nopola ottaa kantaa 1970-luvulla saduissa yleistyneisiin ympäristökysymyksiin, joskaan ei yhtä suoraviivaisesti kuin tuolloin. Nopola käyttää suomalaisissa saduissa harvinaisempaa luonnonaikojen personoimista ja tuo satuunsa aikuisten maailmasta tutut ihmissuhdesotkut.

7.3.4 Eläinsadut

Monet kirjailijat ovat 1990- ja 2000-luvuilla jatkaneet eläinsatujen perinnettä, mutta samalla modernisoineet niitä. Näyttelypaketissa modernia eläinsatua edustavat Hannele Huovin *Gepardi katsoo peiliin*, Jukka Parkkisen *Karhukirjeitä Karvoselle*, Timo Parvelan *Maukka ja Väykkä*, Hellevi Salmisen *Pekko ja jänis Joplin* sekä Katri Tapolan *Satu joka oli totta*.

Hannele Huovi uudisti perinteistä faabelia kokoelmallaan *Gepardi katsoo peiliin* (2003). Kokoelma sisältää moderneja eläinsatuja, joiden innoittaja on ollut taidegraafikko Kirsi Neuvosen teossarja *Maailman eläinkuvasto* vuosilta 1987–1988. Faabeleiden perinteiseen tapaan jokaisessa sadussa kuvataan yhden eläimen

kautta jotakin inhimillistä ominaisuutta tai käytösmallia (Suojala 2010, 37). Huovin aiheet ovat kuitenkin moderneja ja tähän päivään sovitettuja. Jokainen faabeli päättyy Antiikin ajalta periytyvään loppukiteytykseen, jossa annetaan elämänohje tai opetus, Huovi tosin on muokannut nekin osittain ironisiksi (Suojala 2010, 37).

Jukka Parkkinen palasi Korppi-kirjoista tuttuun humoristiseen eläinsatuun 2000-luvulla, tällä kertaa karhun hahmossa. Karhukirjeitä-sarjassa on kuusi osaa. Sarjan ensimmäinen osa *Karhukirjeitä Karvoselle* ilmestyi vuonna 2002. Parkkinen kirjoitti alun perin lyhyet, mutta löyhästi toisiinsa sidotut sadut Radio Suomen Pätäkkuunnelmiksi. Kirjoissa pieni Otso-karhu on Amalia-tätinsä luona hoidossa ja kirjoittaa ystävälleen kirjeitä siitä, mitä he ovat tädin kanssa tehneet. Vaikka sarjan hahmot ovat karhuja ja muita eläimiä, he elävät kuten ihmiset. Parkkinen teksti on täynnä intertekstuaalisuutta ja nonsense-henkisiä sanaleikkejä. Kirjojen huumori syntyy ekstrovertin tädin touhuista, joita Otso lapsen näkökulmasta kommentoi.

Toinen humoristista eläinsatua edustava sarja on Timo Parvelan (1964-) *Maukka ja Väykkä*. Sarjan ensimmäinen, samanniminen osa ilmestyi 2009. *Maukka ja Väykkä* kertoo yhdessä asuvasta kissasta ja koirasta, jotka ovat toistensa vastakohdat ja samalla parhaat ystävät. Maukka on kissamaisen laiska ja itsekeskeinen, Väykkä taas koiramaisen ahkera ja nöyrä. Huumori syntyy erilaisten luonteenlaatuisten kohtaamisesta, mutta samalla käsitellään satujen kestoteemoja: ystävyyttä, lupaa näyttää tunteensa ja yksin jäämisen pelkoa.

Hellevi Salmisen (1941-) saturomani *Pekko ja jänis Joplin* (1998) on kertomus keskenään ystäväystyvästä koirasta ja jäniksestä. Romaanin sadunomaisuus syntyy siitä, että tapahtumat kerrotaan koiran näkökulmasta, mutta muuta taianomaisista kertomuksissa ei ole. Saturomaanissa näkyy selvästi sadun liudentuminen realistiseen kertomukseen, vaikka tarinan päähenkilöitä ovat puhuvat eläimet.

Vakavampi eläinsatu on Katri Tapolan (1961-) kirjoittama ja Virpi Talvitien (1961-) kuvittama *Satu joka oli totta* (2004), jossa lapsi kohtaa eri eläimiä ja käsittelee niiden avulla erilaisia tunteita. Sadussa on vähän tekstiä, mutta se on runollista ja herkkää ja sopii hyvin yhteen näyttävän kuvituksen kanssa. Filosofisen sadun teemat ovat perinteisiä: pelkonsa kohtaamista, kiukkunsa näyttämistä, suremista ja rakastamista.

Eläin- ja luontosatujen kanssa läheistä sukua ovat aina olleet myyttiset syntysadut, joissa kerrotaan kuinka jokin asia on saanut alkunsa. Laji houkuttelee tämänkin päivän sadunkertojia, vaikka selitykset ovat muuttuneet aikaansa vastaaviksi. Esimerkiksi näyttelyluetteloon valitussa Mari Mörön (1963-) satukokoelmassa *Pyryhattu ja Viimapää* (2002) on satu *Jänis muotokuvamaalarina*, jossa kerrotaan kuinka teidemme varsille ovat ilmestyneet kolmionmalliset hirvivaroitusmerkit. (Suojala 2010, 39.)

7.3.5 Satujen intermediaalisuus

Etenkin lyhyitä satuja on viime vuosina elävöittänyt intermediaalisuus eli medioiden välisyys, jossa samat tarinat ja niiden hahmot seikkailevat eri medioissa. Marja Suojalan (2010, 45) mukaan intermediaalisuus voi tukea koko lyhyen sadun elossa pysymistä.

Intermediaalisuutta edustavat esim. Jukka Parkkisen Karhukirjeitä-sarja (2002-) ja Mari Mörön *Pyryhattu ja Viimapää* (2002), jotka ovat alun perin kirjoitettu Radio Suomen *Pätkä. Päivän tarina* -kuunnelmasarjaan. Nämä sadut ovat tiiviitä ja napakoita, paljon toistoa ja huumoria sisältäviä lyhyitä satuja (Suojala 2010, 45). Jukka Itkosen saturomaani *Kirpun matka maailman ääriin* puolestaan perustuu televisiossa esitettyyn viisiosaiseen lastennäytelmään (Itkonen 1999, takakansi). Intermedialisuutta edustaa myös mm. Silja Sillanpään (1975-) runsaasti asiatietoa sisältävät *Katti Matikainen* -tarinat, jotka ilmestyivät ensin TV 2:n Pikku Kakkosen *Katinkontti*-ohjelmassa ja siihen liittyvillä www-sivuilla. Vielä 1990-luvulla intermediaalisuus esiintyi yleensä toisin päin, eli ensin kirjailija kirjoitti kirjan ja sen jälkeen muokkasi tekstin käsikirjoitukseksi, esimerkkinä Ritva Toivolan *Unihiekkakuu*-kirjat. (Suojala 2001, 51; 2010, 45.)

Sinällään intermediaalisuus ei ole uusi asia. Satuja, niin kotimaisia kuin vanhoja ihmesatujakin, on jo kauan dramatisoitu lastenteatteriksi, baletiksi, kuunnelmiksi ja elokuviksi. Vielä 1980-luvulla tehtiin satuelokuvia vanhoista suomalaisista klassikoista, kuten *Kiljusten herrasväestä* tai *Pessistä ja Illusiasta*. Nykyään elokuvat ovat kuitenkin saaneet väistyä television tieltä. (Suojala 2001, 51.)

Vuorovaikutteiset cd-rom-levyt ovat yksi intermediaalisuuden muoto, Uppo-Nalle ja muumit ovat jo kauan seikkailleet niissä. Marja Suojalan (2010, 45) mukaan animaatiomuumeista ja niihin perustuvista kirjasista on tullut monille nykylapsille ainoita oikeita muumeja. Samoin television muumisarja edustaa parikymppisille nuorille nostalgista klassikkoa.

7.3.6 Suomenruotsalaiset sadut

Nykypäivän suomenruotsalaisessa satumaailmassa näkyy sama kehitys kuin suomenkielisissä saduissa. Satu esiintyy pitkälti nuorten fantasiakirjallisuutena tai kuvakirjoina. Fantasian puolella tunnettuja tekijöitä ovat esim. Annika Luther (1958-), Tom Paxalin (1947-) ja Erik Wahlström (1945-). Suomenruotsalaisessa fantasiassa tehdään usein aikamatkoja nykyisyyden ja menneisyyden välillä tai vieraillaan oudoissa maailmoissa, ja kuten suomenkielisissäkin saduissa, eläimillä on keskeinen rooli monissa tarinoissa. (Rajalin 2010, 78–82.)

Suomenruotsalaisissa satukuvakirjoissa on ilmestynyt sekä klassisia satuja että uusia satuja. Perinteisesti kalliit kuvakirjat eivät ole olleet merkittävä osa suomenruotsalaista lastenkirjallisuutta. Laajempaan levikkiin ovat yltäneet vain ne kuvakirjailijat, joilla on ollut kysyntää sekä suomenkielisillä markkinoilla että Ruotsissa. Tällaisia ovat esim. Camilla Mickwitz (1937–1989) ja Veronica Leo (1935-), joka on kuvittanut paljon Topeliuksen satuja ja eri maalaisia kansansatuja. Viime vuosina on kuitenkin ilmestynyt poikkeuksellisen runsaasti suomenruotsalaisia kuvakirjoja, joista useista löytyy omintakeista fantasiaa ja nonsensea. Uusista tekijöistä huomattavin on Linda Bondestam (1977-), joka on kuvittanut useiden kirjailijoiden tekstejä. (Rajalin 2010, 80–81.) Näyttelyluettelossa Bondestamia ja samalla modernia suomenruotsalaista kuvitusta edustaa *Anna Talven outo viivytys*.

7.3.7 Yhteenveto

Vuosituhanneen vaihteen satu on yhtä aikaa perinteinen ja moderni. Lyhyet sadut ovat vähentyneet ja saturomaanit lisääntyneet. Yhä useammin sadut rikkovat lajirajoja ja liudentuvat muihin kirjallisuudenlajeihin, etenkin fantasiaan. Liudentumi-

nen ei ole kuitenkaan pelkästään paha asia, se tuo satuihin uusia ulottuvuuksia ja uutta ilmettä. Lyhyiden satujen perinnettä ovat yllä pitäneet etenkin Hannele Huovi ja Leena Laulajainen.

Tyypillistä tämän päivän saduille on intertekstuaalisuus ja intermediaalisuus. Sadut hyödyntävät muuta kirjallisuutta ja kulttuuria ja ylittävät samalla eri medioiden välisiä rajoja. Jukka Parkkisen suositut *Karhukirjeet* kuultiin alun perin radion Pätäkkuunnelmina ja television animaatiomuumit edustavat nuorille aikuisille nostalgista klassikkoa alkuperäisten muumien sijasta.

Huolimatta modernin tietoyhteiskunnan kehityksestä, suomalaiset sadut ovat tiukasti kiinni vanhoissa perinteissä ja kansallisissa arvoissa. Suuri osa ilmestyvistä saduista on edelleen eläin- tai luontosatuja. Samalla kansansadut ja mytologia kiehtovat sadunkertoja kuten ennenkin. Vaikka kirjailijat hyödyntävät satujen perinteisiä muotoja, he samalla yhdistävät niihin moderneja piirteitä. Suomalaisen faabelin kestohahmo karhu on saanut Jukka Parkkisen käsissä kokonaan uuden ilmeen. Saduissa voidaan myös mm. käydä koiranäyttelyssä, käyttää tietokonetta, kertoa kuinka hirvivaroituskyltit ovat syntyneet tai istua pirtelöbaarissa.

Marja Suojala (2010, 41) kirjoittaa, että nykyisten satukirjailijoiden suhde perinteseen on arvostava, sitä halutaan selvästi pitää elossa. Toisaalta perinteisiä satuja voidaan tietoisesti muokata, parodioida ja kyseenalaistaa, kuten Jukka Itkonen on tehnyt kirjassaan *Sorsa norsun räätälinä*.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Saduilla on vankka asema lastenkirjallisuudessa. Satuja on kerrottu niin kauan kuin ihmiskunta on välittänyt suullisia kertomuksia toisilleen. Suomessa ensimmäinen merkittävä lastenkirjailija Z. Topelius kirjoitti satuja, ja monet huomattavat kirjailijat seurasivat hänen jalanjälkiään. Satujen asemasta suomalaisten mielissä kertoo Helsingin Sanomien vuonna 2004 tekemä kysely lukijoiden mieleisimmistä lasten- ja nuortenkirjoista. Vastauksien kolmestakymmenestä kotimaisesta kirjasta puolet oli satu- tai fantasiakirjoja. (Lukijoiden mieleisimmät... 2004.)

Ihmisillä on yleensä selkeä käsitys siitä, mikä satu on. Satuihin liittyy myös paljon nostalgisia muistoja. Kirjastoista satuja lainataan tasaisesti, ja ne ovat asiakkaille tuttuja. Toisaalta monille asiakkaille satuja edustavat nykyään lähinnä Disneyn versiot vanhoista taidesaduista. Muunlaiset sadut voidaan kokea vanhanaikaisiksi ja työläiksi luettaviksi. Satujen monitasoisuus saattaa säikäyttää lukijansa niin, että siirrytään takaisin ”helppojen” kuva- ja sarjakirjojen pariin. Satuhyllystä ei myöskään uskota löytyvät hauskaa ja modernia luettavaa. Perinteisesti sadut on koettu enemmän tyttöjen kirjallisuudeksi. Pojat voivat vältellä satuhyllystä ja sen ”prinsessasatuja”, vaikka nykypäivän satukirjallisuus sisältää paljon pojille sopivia asioita, kuten avaruusseikkailuja, poikapäähenkilöitä ja huumoria.

Satuja voi, ja kannattaa, tuoda monella tapaa esille lastenkirjastotyössä. Satu on vahva kirjallisuuden laji, joka tunnetaan, ja jonka ympärille on helppo kehittää erilaista toimintaa. Nykypäivän monien virikkeiden ympäröimät lapset, ja heidän vanhempansa, eivät välttämättä innostu pelkästä satujen kuuntelemisesta satutunneilla, vaan kaipaavat enemmän vuorovaikutteisuutta ja muuta oheistoimintaa. Kirjastojen ja koulujen uudet yhteistyömuodot kirjavinkkaus ja lukudiplomit ovat oivia tapoja tuoda satua esille yhtenä kirjallisuuden lajina. Niiden avulla voi korostaa erityyppisiä satuja, ja sitä, että sadut voivat olla myös moderneja ja hauskoja.

Yhteiskunta kehittyy koko ajan. Tiedonvälitys nopeutuu, ja internetiin tulee jatkuvasti uusia sähköisiä sovelluksia. Yhä nuorempien lasten vapaa-ajan täyttävät pelaaminen, verkon käyttö ja monet harrastukset. Kirjoille jää vähemmän aikaa, ja niiden hidas rytmi voi tuntua pitkästyttävältä sähköisen maailman nopeuteen totuneille.

Varsinkin nuortenkirjallisuus on jo muuttunut entistä nopeatempoisemmaksi ja toiminnallisemmaksi, ja sama kehitys on havaittavissa saduissakin. 2000-luvulla lisäsivät suosiotaan napakat ja tiiviit sadut, joissa oli entistä enemmän huumoria mukana. Yhä useammin sadut ovat intermediaalisia, jolloin niiltä vaaditaan sopeutumista kuunneltaviksi ja katseltaviksi. Tulevaisuudessa satujen täytyy ehkä muuttua entistä viihdyttävämmiksi ja nopeatempoisemmiksi, jotta ne miellyttäisivät hektisyyteen ja lyhytjänteisyyteen tottuneita nykylapsia. Modernin maailman muutosten pitää näkyä kirjojen aiheissa, ja huumoria saa olla paljon mukana. Myös lastenkirjastotyössä napakat, tiiviit ja haukat sadut toimivat hyvin. Lapset jaksavat kuunnella niitä ja niistä saa hauskoja kirjanvinkkejä. Toisaalta kirjastojen tehtävä on tuoda esille kaikenlaisia satuja, myös vanhoja klassikoita ja lukijoilleen haasteellisempia allegoria ja monitasoisia satuja.

Yhteiskunta on muuttunut entistä visuaalisemmaksi. 2000-luvun lyhyet sadut ilmestyvät säännöllisesti kuvakirjoina, ja saturomaaneissakin kuvituksella on tärkeä rooli. Kuvittamisesta on tullut oma taiteenlajinsa, ja parhaimmillaan kuvakirja on kuvittajan ja kirjailijan saumattoman yhteistyön tulos, jossa kuva ja teksti muodostavat yhtenäisen kokonaisuuden (Heikkilä-Halttunen 2011). Viime vuosina on ilmestynyt todella upeasti kuvitettuja satuja, ja trendi jatkuu varmasti tulevaisuudessa. Erottuakseen ankarilla markkinoilla saduissa on oltava hyvän tarinan lisäksi omaperäinen ja huomiota herättävä kuvitus. Tietysti kuvitus on tärkeä myös kirjastojen kannalta. Näyttävä kuvitus kiinnittää asiakkaiden huomion hyllyssä ja kiinnostavat kuvat saavat lapset seuraamaan tiiviimmin sadun kerrontaa satutunnilla.

Modernin maailman vastapainoksi saduista voidaan tulevaisuudessakin hakea perinteitä ja nostalgiaa. Muuttuvan maailman keskellä sadut edustavat monelle pysyvyyttä. Yleensä aikuiset määrittävät ainakin osittain lastensa kirjallisen maun, ja heille perinteiset satuaiheet edustavat turvallisuutta ja nostalgiaa. Tutkija Päivi Heikkilä-Halttunen on kirjoittanut, että 1950-luvun jälkeen ei ole enää ilmestynyt samanlaisia satuklassikoita kuin silloin, koska yhtenäisyyskulttuuri on murtunut eikä yhtä suuria ikäluokkia ole syntynyt. Silti mielestäni esim. Elina Karjalaisen *Uppo-Nalle*a ja Hannu Mäkelän *Herra Huuta* voi pitää saturomaaneina, jotka edustavat jo monelle klassikkoa.

Eläin- ja luontosadut ovat olleet suomalaisen sadun kestopuosikkeja koko viidenkymmenen vuoden ajan. Eläinsatujen yksi suosikkiahmo on aina ollut karhu, ja se pitää pintansa edelleen. Viidenkymmenen vuoden aikana suomalaisen sadun karhu on kuitenkin muuttunut muinaisesta karhumyytistä ammentavasta neljällä tassulla kävelevästä kontiosta Jukka Parkkisen moderniksi karhuksi, joka käy taidenäyttelyissä ja opettelee tietokoneen käyttöä. Parina viime vuosikymmenenä satuihin on tullut entistä enemmän lemmikkieläinhahmoja, kuten Timo Parvelan *Maukka ja Väykkä*. Eläinsatuja on ollut monen tyyliä, sekä allegorisia faabeleita että kepeämpiä, enemmän huumoria sisältäviä satuja. Allegoriset faabelit näkyivät etenkin 1980-luvulla ja humoristiset eläintarinat 2000-luvulla. Kuitenkin jokaiseen vuosikymmeneen on mahtunut erilaisia eläinsatuja.

Luontosadut ovat edustaneet koko viidenkymmenen vuoden ajan filosofista ja herkkää satutyyppiä, jossa luonnon yksityiskohtien ja lakien avulla kerrotaan vertauskuvallisesti inhimillisistä ominaisuuksista sekä ihmisen ja luonnon suhteesta. Näyttelypaketin saduissa tästä tyylistä poikkeaa vain Sinikka Nopolan kuvitettu satu *Anna Talven outo viivytys*, johon sisältyy enemmän huumoria ja aikuisten maailmasta tuttuja ihmissuhdesotkuja.

Suomalaisten satujen miljöö on aina ollut metsä ja maaseutu. Viimeiset viisikymmentä vuotta eivät ole tehneet siitä poikkeusta, vaikka Suomi on muuttunut maatalousmaasta kaupungistuneeksi yhteiskunnaksi. Näyttelypaketin saduista löytyy vain kolme teosta, jotka sijoittuvat selvästi kaupunkiin: *Talo Kolikkokadulla*, *Sagor från Främlingsgatan* ja *Satukirja*.

Metsän merkitys on kuitenkin vaihdellut. Vielä 1960-luvulla se esitettiin perinteiseen tapaan ihmisen tai eläimen pako- ja turvapaikkana, joka saattoi pelottaakin. 1970-luvun loppupuolella metsän rooli satukirjoissa muuttui ympäristö ja luonnon-suojelu teeman noustua esille. Metsästä tuli uhka sen asukkaille ja ihmisen armostoman hyväksikäytön kohde. Jukka Parkkisen *Korppi ja kumppanit* on tästä malliesimerkki. 1980-luvulta eteenpäin metsä on saanut osittain takaisin perinteisen merkityksensä, mutta nykyään siihen voidaan yhdistää moderneja piirteitä eikä metsän hyväksikäyttöäkään ole kokonaan unohdettu.

Elina Karjalainen toi brittiläisen leikkikalufantasian Suomeen 1970-lopulla Upponallen muodossa. Leikkikalusadut ovat siitä pitäen olleet suosittuja, ja niitä julkaistaan säännöllisesti. Leikkikalusaduilla on paljon yhteisiä piirteitä kuten lapsenomaisen uteliaat päähenkilöt, turvallinen ilmapiiri, huumori ja kielelliset leikitteilyt.

Leikkikalusadut ovat yleensä saturomaaneja ja ilmestyvät sarjoina. Sarjamuotoisuus on muutenkin yleistä suomalaisessa saturomaanissa. 1970-luvun puolivälin jälkeen ilmesty kolme merkittävää saturomaanisarjaa, eikä sarjamuotoisuus ole kadonnut nykypäivänäkään. Näyttelypaketissa on 2000-luvulta mukana kaksi sarjaa, ja lisäksi Kari Hotakaisen *Satukirjan* hahmot ovat tuttuja hänen aiemmista kirjoistaan. Kirjastojen asiakkaat pitävät sarjoista, sillä ne tarjoavat ”turvallista” luettavaa, lukija tietää mitä on odotettavissa kun lainaa sarjan jatko-osia. Samasta syystä kustantajat suosivat sarjoja, koska niiden menekki on varmempaa kuin yksittäisten kirjojen. Muutamat suosikkikirjailijat ovat pitäneet pitkiäkin taukoja, ennen kuin ovat palanneet aiemmin luomansa satuhahmon pariin. Hannu Mäkelän *Herra Huu* on saanut jatko-osia 1990- ja 2000-luvulla, ja Ritva Toivolan *Unihiekkakuu*-sarjan kolmas osa ilmestyi yksitoista vuotta ensimmäisen osan jälkeen.

Taidesatu on kehittynyt kansansaduista ja myyteistä. Kansantarustot ovatkin olleet tärkeitä innoittajia suomalaisille sadunkertojille koko viidenkymmenen vuoden ajan. 1960-luvulla ja 1970-luvun alussa niitä hyödynnettiin vähemmän, koska satujen merkitys yleisesti väheni, ja satujen julmuutta ja jännitystä haluttiin laimentaa. 1970-luvun puolivälistä lähtien kansansatujen ja mytologioiden arvostus lisääntyi ja jatkuu tänäkin päivänä. Arvostuksesta kertovat vanhojen kansansatujen uudelleen kuvitukset ja uudet antologiat, mutta kirjailijat hakevat myös uusiin satuihinsa vaikutteita kansansaduista. Kansansatujen ja mytologioiden hyödyntäminen heijastaa yleisemminkin kansallisten arvojen ja perinteiden arvostusta suomalaisessa satumaailmassa.

Yleensä perinteitä haetaan nimenomaan vanhoista kansantarusta, ei lähihistoriasta. Poikkeuksen tekee Irmelin Sandman Liliuksen *Sagor från Främlingsgatan*, jonka sadut sijoittuvat jatkosodan aikaiseen Helsinkiin. Ehkä lähihistoriaa hyödynnetään tulevaisuuden saduissa enemmän, kun sodasta ja sitä seuranneista vuosista kuluu tarpeeksi aikaa. Nostalgia on usein vahva lähtökohta kirjallisuudelle.

Viime vuosien nopea sähköistyminen ja globalisoituminen eivät näy vielä kovin paljoa saduissa. Näyttelypaketin satuihin kansainvälisen tuulahduksen tuo irani-laissyntyisen Alexis Kouroksen *Gondwanan lapset*. Jukka Parkkisen Karhukirjeisiin sisältyy osa, jossa tehdään maailmanympärimatka ja vieraillaan lukuisissa eri kulttuureissa. Hannele Huovin *Gepardi katsoo peiliin* -kokoelman faabelit kertovat enimmäkseen eksoottisista savannien ja viidakkojen eläimistä. Tietokoneita tai kännyköitä käytetään nykysaduissa harvakseltaan, mutta viime vuosina satuihin on tullut entistä enemmän muita moderneja piirteitä. Esimerkiksi Jukka Parkkisen *Karhukirjeet* ovat tiukasti kiinni tässä päivässä.

Suomalaisten satujen teemat ovat pysyneet perinteisinä koko viidenkymmenen vuoden ajan. Ystävyys, rakkaus, itsensä ja muiden hyväksyminen, oikeudenmukaisuus, yksinäisyys ja tunteiden näyttäminen ovat satujen teemallisia kestoosioita. 1990-luvulta lähtien suvaitsevaisuuteen ja identiteettiin liittyvät kysymykset ovat nousseet entistä tärkeämmiksi. Esimerkiksi kuolemaa tai vammautumista ei paljoa käsitellä, ainakaan suorasti. Suosituin tapa ilmaista vaikeita asioita ovat allegoriset eläinsadut.

1990-luvulta lähtien sadut ovat alkaneet liudentua muuhun kirjallisuuteen. Lyhyet sadut ilmestyvät lähinnä kuvakirjoina tai helppolukuisina kirjoina. Saturomaaneja julkaistaan yhä enemmän, ja usein ne lähestyvät niin fantasiaa kuin realistista kertomustakin. Satujen liudentuminen jatkuu varmasti tulevaisuudessa. Fantasian suosio ei osoita hiipumisen merkkejä, ja edellä on jo puhuttu kuvakirjojen merkityksestä. Tavallaan liudentuminen on sääli. Liudentumisessa on vaarana, että vahvat historialliset perinteet omaava satu menettää vähitellen asemiaan omana kirjallisuudenlajinaan ja suomalaisen lastenkirjallisuuden perinteisenä ”tukipilarina”.

Liudentuminen ei ole kuitenkaan pelkästään paha asia. Se tuo satuihin uusia piirteitä, uutta rikkautta. Yhdistämällä sadunomaisuutta muuhun kirjallisuuteen voi syntyä kokonaan uuden tyyppisiä teoksia, joissa näkyvät erilaiset aiheet, tyylit ja sisällöt. Liudentunut satu voi olla entistä hauskempi ja modernimpi, uusia lukijasukupolvia miellyttävä. Toisaalta näkyy merkkejä myös klassisten satujen arvostuksesta. Vanhoista taidesaduista julkaistaan uusia kauniisti kuvitettuja kokoelmia. Suosiotaan näyttävät nostavan myös humoristiset mukaelmat vanhoista klassik-

kosaduista. Ehkä tulevaisuuden saduissa yhdistyvät entistä enemmän modernit piirteet klassisiin satuperinteisiin, ja liudentunut satu kulkee rinnan vanhojen klassikoiden kanssa.

Opinnäytetyöprosessi on antanut minulle käsityksen paitsi kotimaisesta satutarjonnasta, myös siitä kuinka kirjanäyttelyitä kirjastoissa laaditaan, ja mitä kaikkea tämä työ pitää sisällään. Kirjanäyttelyiden tekeminen vie paljon aikaa. Mitä suurempi näyttely, sitä enemmän se vaatii etukäteissuunnittelua ja taustatyötä. Harvemmin kirjastoammattilaisilla on erillistä aikaa näyttelyiden valmistamiseen, vaan ne on tehtävä muiden töiden ohessa. Siksi ajankäyttö on suunniteltava huolella, ja varsinkin suurissa näyttelyissä valmistelut on hyvä aloittaa kuukausiakan etukäteen. Töitä kannattaa myös jakaa, jotta näyttelyiden valmistaminen ei kuormita liikaa yhtä ihmistä.

Kirjojen valinta on tietysti oleellista näyttelyn onnistumisen kannalta. Näyttelyyn pitäisi sisältyä aiheeseen liittyviä erityyppisiä kirjoja. Mukana olisi hyvä olla sekä keskeisiä klassikoita että unohdettuja helmiä. Jotta kirjastoammattilainen ehtii valita kirjat kaikkien rutiinintöidensä ohessa, täytyy hänen hallita hyvin kokoelmien sisällöt. Näyttelyn tekeminen on sitä helpompaa, mitä enemmän aiheen kirjoja tuntee. Vaikka kaikkea ei olisi lukenut, pitää olla ainakin käsitys, mitä on tarjolla ja mitä kirjoja kannattaa ottaa mukaan. Isoon näyttelyyn ei riitä välttämättä aineistoksi pelkät oman kirjaston kirjat, vaan esiteltävää materiaalia on hankittava myös talon ulkopuolelta tai ainakin kirjaston eri luokista ja aineistolajeista.

Kirjanäyttelyt vaativat myös visuaalista koristamista ja markkinointia. Kirjastojen määrärahat ovat yleensä niukat, eikä ammattilaisten suunnittelemiin julisteisiin ja esitteisiin ole varaa. Niinpä näyttelytoiminta vaatii kirjastoammattilaisilta luovuutta ja mielikuvitusta. Useimmat näyttelyjulisteet syntyvät kirjastoissa käsin askartelemalla. Näyttelyiden järjestäminen vaatii myös markkinointitaitoja. Varsinkin suurimmissa näyttelyissä markkinointi on oleellista. Näyttely menee hukkaan, jos sitä ei osata tulla katsomaan. Ainakin kirjaston verkkosivuilla tulee mainostaa näyttelyitä ja lähettää niistä tiedotteet paikallislehdille.

Näyttelyiden tekeminen vaatii ajankäytön hallintaa ja sisältöjen tuntemusta kirjastoammattilaisilta, mutta näyttelyiden valmistaminen myös lisää näitä taitoja. Näyt-

telykirjoja valitessa on selattava kokoelmätietokantoja ja vaellettava kirjaston hyllyjen välissä. Useiden näyttelyiden pystyttäminen lisää väkisinkin kirjaston kokoelmien tuntemusta. Näyttelyiden tekeminen muiden töiden ohessa pakottaa myös opettelemaan töiden suunnittelua ja pohtimaan omaa ajankäyttöään.

Opinnäytetyöprosessini on osoittautunut kiinnostavaksi – ja toisaalta työlääksi. Näyttelypaketin laadinta vei enemmän aikaa kuin etukäteen ajattelin, sillä varsinkin kirjojen valinta oli hidasta. Periaatteessa kaikki kirjat, joita näyttelyluetteloon suunnitteli ottavansa, täytyi hankkia käsiinsä ja ainakin selata läpi. Myös näyttelyluettelon kirjoittaminen oli työläämpää kuin etukäteen kuvittelin. Lyhyen, mutta silti informatiivisen kuvauksen kirjoittaminen kirjasta on todella vaikeaa. Opinnäytetyön teoriaosuuden kirjoittaminen oli sitä vastoin yllättävän helppoa. Olin etukäteen kerännyt lähdekirjoja ja pintapuolisesti tutustunut niihin, joten tietoa löytyi helposti. Ohjaavan opettajan neuvoista työn sisällöksi oli myös paljon apua.

LÄHTEET

- Apo, S. 2001. Klassinen satutraditio. Teoksessa: M. Suojala & M. Karjalainen (toim.) *Avaa lastenkirja! Johdatus lastenkirjallisuuden lajeihin ja käyttöön*. Helsinki: Lasten Keskus, 12–29.
- Blinnikka, V. 2003. Uudistuva lastenkirjastotyö. Teoksessa: Huhtala, L., Grün, K., Loivamaa, I. & Laukka, M. (toim.) *Pieni suuri maailma: suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia*. Helsinki: Tammi, 148–152.
- Happonen, S. 2003. Kuvan ja sanan taidetta muumikirjoissa. Teoksessa: Huhtala, L., Grün, K., Loivamaa, I. & Laukka, M. (toim.) *Pieni suuri maailma: suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia*. Helsinki: Tammi, 196–204.
- Heikkilä-Halttunen, P. 1999. Lasten- ja nuortenkirjallisuuden kehitys. Teoksessa: Lassila, P. (toim.) *Suomen kirjallisuushistoria 3: rintamakirjeistä tietoverkkoihin*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 133–147.
- Heikkilä-Halttunen, P. 2003a. Patikkamatka maalta kaupunkiin. Teoksessa: Huhtala, L., Grün, K., Loivamaa, I. & Laukka, M. (toim.) *Pieni suuri maailma: suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia*. Helsinki: Tammi, 216–232.
- Heikkilä-Halttunen, P. 2003b. 1940- ja 1950-luvun klassikot. Teoksessa: Huhtala, L., Grün, K., Loivamaa, I. & Laukka, M. (toim.) *Pieni suuri maailma: suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia*. Helsinki: Tammi, 166–176.
- Heikkilä-Halttunen, P. 2011. Growing together. New Finnish children's books. [Verkkoartikkeli]. Books from Finland: a literary journal 28.1.2011. [Viitattu 5.4.2011]. Saatavana: <http://www.booksfromfinland.fi/2011/01/growing-together-new-finnish-childrens-books/>
- Heinonen, S-L. 1990. Satu elää metsästä. Teoksessa: Lapsi, kieli ja mieli: lasten kulttuurista ja kirjastosta. Helsinki: Kirjastopalvelu, 59–65.
- Huhtala, L. & Juntunen, K. 2004. Ilosaarten seutuvilta: lasten ja nuortenkirjallisuuden historiaa ja tutkimusta. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.
- Itkonen, J. 1999. Kirpun matka maailman ääriin: vaellussatu. Helsinki: Otava.
- Julkaisut. 2010. [Verkkosivu]. Tampere: Lastenkirjainstituutti. [Viitattu 24.3.2011]. Saatavana: <http://www.lastenkirjainstituutti.fi/julkaisut/>
- Kirjasto. 2010. [Verkkosivu]. Tampere: Lastenkirjainstituutti. [Viitattu 24.3.2011]. Saatavana: <http://www.lastenkirjainstituutti.fi/kirjasto/>

- Kivilaakso, S. 2010. Suomalaisen sadun varhaisia kehityslinjoja. Teoksessa: Kolu, K. (toim.) Suomalainen satu 1: kehittäjiä ja kehityslinjoja. Helsinki: BTJ Kustannus, 9–20.
- Koivisto, A. 1978. Karhu pakkasessa ja muita eläintarinoita. Helsinki: Otava.
- Korhonen, M. 2010. Kirjaston satutunnit: elävä perinne. Teoksessa: Kolu, K. (toim.) Suomalainen satu 2: perinteitä ja moni-ilmeisyyttä. Helsinki: BTJ Kustannus, 66–72.
- Kuvituskokoelma. [Verkkosivu]. Tampere: Lastenkirjainstituutti. [Viitattu 24.3.2011]. Saatavana: <http://www.lastenkirjainstituutti.fi/kuvituskokoelma/>
- Könönen, M. 2010. Aikuistenkirjailijat satujen ihmemaassa: satunnaisia vierailijoita ja pitempään viihtyjiä. Teoksessa: Kolu, K. (toim.) Suomalainen satu 1: kehittäjiä ja kehityslinjoja. Helsinki: BTJ Kustannus, 48–65.
- Lappalainen, I. 1979. Suomalainen lasten- ja nuortenkirjallisuus. 2 uud. p. Helsinki: Weilin+Göös.
- Lappalainen, I. 1980. Satuko julma? Katsaus sadun vaiheisiin. Teoksessa: Ojanen, S., Lappalainen, I. & Kurenniemi, M. Sadun avara maailma. Helsinki: Otava, 45–82.
- Lastenkirjainstituutti. 2010. [Verkkosivu]. Tampere: Lastenkirjainstituutti. [Viitattu 24.3.2011]. Saatavana: <http://www.lastenkirjainstituutti.fi/etusivu/>
- Laulajainen, L. 2003. Sadun ja runon merkitys lapselle. Onnimanni 4/2003, 25–28.
- Liutta, A., Meriluoto, M. & Ropponen, P. 2002. Kirjanäyttelyt kirjastossa: pieni ideakirja. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.
- Loivamaa, I. (toim.) 2002. Kotimaisia lastenkirjakuvittajia. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.
- Lue lisää Lastenkirjainstituutista. 2010. [Verkkosivu]. Tampere: Lastenkirjainstituutti. [Viitattu 24.3.2011]. Saatavana: <http://www.lastenkirjainstituutti.fi/lue-lisaa-lastenkirjainstituutista/>
- Lukijoiden mieleisimmät lasten- ja nuortenkirjat. 2004. [Verkkolehtiartikkeli]. HS 18.7.2004. [Viitattu 6.4.2011]. Saatavana: <http://www.hs.fi/artikkeli/Lukijoiden+mieleisimm%C3%A4t+lasten-+ja+nuortenkirjat/1076153250984>
- Mäkelä, M-L. 2002. Satuseikkailu kirjastossa. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.

Nordling, P. 2011. Kirjastonhoitaja. Lastenkirjainstituutti. Haastattelu 11.4.2011.

Ojanen, S. 1980. Mitä sadut merkitsevät lapselle: psykodynaaminen teoriatausta ja kansansadun merkitys. Teoksessa: Ojanen, S., Lappalainen, I. & Kurenniemi, M. Sadun avara maailma: sadut varhaiskasvatuksen tukena. Helsinki: Otava, 9–43.

Onnimanni. 2010. [Verkkosivu]. Tampere: Lastenkirjainstituutti. [Viitattu 24.3.2011]. Saatavana: <http://www.lastenkirjainstituutti.fi/onnimanni/>

Onnimanni-palkinto. 2010. [Verkkosivu]. Tampere: Lastenkirjainstituutti. [Viitattu 24.3.2011]. Saatavana: <http://www.lastenkirjainstituutti.fi/onnimanni-palkinto/>

Orlov, Janina. 2003. Pieni suuri maailma: suomenruotsalainen lastenkirjallisuus. Teoksessa: Huhtala, L., Grönn, K., Loivamaa, I. & Laukka, M. (toim.) Pieni suuri maailma: suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia. Helsinki: Tammi, 179–195.

Pilhjer, R-L. 1990. Kansallisten aiheiden vuosikymmen. Teoksessa: Lapsi, kieli ja mieli: lasten kulttuurista ja kirjastosta. Helsinki: Kirjastopalvelu, 87–98.

Polkunen, M. 1969. Jättiläinen joka tahtoi muuttua karhuksi: Kvempun ja Lempun merkilliset seikkailut. Helsinki: Tammi.

Raitasalo, E. 2010. Suomalaisella satukuvakirjalla on monta ilmettä. Teoksessa: Kolu, K. (toim.) Suomalainen satu 2: perinteitä ja moni-ilmeisyyttä. Helsinki: BTJ Kustannus, 42–55.

Rajalin, M. 2010. Kotimetsä ja kaukaiset maat: suomenruotsalaisen sadun kehityslinjoja. Teoksessa: Kolu, K. (toim.) Suomalainen satu 1: kehittäjiä ja kehityslinjoja. Helsinki: BTJ Kustannus, 67–84.

Sanajalkaseikkailusta. [Verkkosivu]. Seinäjoki: Seinäjoen kaupunginkirjasto. [Viitattu 4.4.2011.]. Saatavana: http://web.seinajoki.fi/kirjasto/new_lasten/sanajalkaseikkailu.htm

Suojala, M. 2001. Taidesatu elää ajassa ja ajattomana. Teoksessa M. Suojala & M. Karjalainen (toim.) Avaa lastenkirja!: Johdatus lastenkirjallisuuden lajeihin ja käyttöön. Helsinki: Lasten Keskus, 30–55.

Suojala, M. 2003. Uusi satu. Teoksessa: Huhtala, L., Grönn, K., Loivamaa, I. & Laukka, M. (toim.) Pieni suuri maailma: suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia. Helsinki: Tammi, 276–284.

Suojala, M. 2010. Satu vuosituhaten vaihteessa. Teoksessa: Kolu, K. (toim.) Suomalainen satu 1: kehittäjiä ja kehityslinjoja. Helsinki: BTJ Kustannus, 34–47.

Tenhunen, K. Kirjavinkkaus. [Verkkoartikkeli]. Suomen kirjastoseura. [Viitattu: 4.4.2011].
Saatavana: http://kirjastoseura.kaapeli.fi/etusivu/seura/mediakasvatus/sivu_

Toiminta. 2010. [Verkkosivu]. Tampere: Lastenkirjainstituutti. [Viitattu 24.3.2011].
Saatavana: <http://www.lastenkirjainstituutti.fi/toiminta/>

Verho, S. 1992. Kokoelmien salat esiin. Kirjastolehti 85 (1992) : 7–8, 184–185

Voipio, M. 2010. Fantasian ja sadun rajoilla. Teoksessa: Kolu, K. (toim.) Suomalainen satu 2: Perinteitä ja moni-ilmeisyyttä. Helsinki: BTJ Kustannus, 9–24.

LIITTEET

LIITE 1. Kirjanäyttelyluettelo

Alkusanat

Piilomaasta Karhumäkeen -näyttely esittelee kotimaisia satuja viimeisen viidenkymmenen vuoden ajalta, 1960-luvulta 2000-luvulle. Pääpaino on satukokoelmissa, mutta mukaan mahtuu myös saturomaaneja ja muutama satukuvakirja.

Näyttely on ammattikorkeakouluopintoihini kuuluva opinnäytetyö, jonka toteutin talvella 2010–2011. Idea näyttelyn sisällöstä tuli Lastenkirjainstituutilta, mutta sen kantimena oli oma kiinnostukseni lastenkirjallisuuden ja etenkin satuihin.

Näyttelyluettelo sisältää kirjojen bibliografiset tiedot, lyhyen kuvauksen jokaisen kirjan sisällöstä, muutaman sanasen kirjailijasta sekä tiedot kirjan mahdollisesti saamista palkinnoista tai sarjan muista osista.

Piilomaasta Karhumäkeen -näyttelyn saduissa on pyritty huomioimaan satutarjonnan monipuolisuus, mukana on niin ääneen luettaviksi soveltuvia satuja kuin suoraan aikuisille suunnattuja tarinoita. Monet näyttelyn saduista ovat monitasoisia, niistä on iloa niin pienille kuulijoille kuin ääneen lukeville aikuisillekin. Esimerkiksi Jukka Parkkisen *Karhukirjeet* naurattavat varmasti sekä vanhoja että nuoria. Enemmän aikuiseen makuun ovat esimerkiksi Hannele Huovin *Gepardi katsoo peiliin* ja Leena Krohnin *Viimeinen kesävieras*.

Näyttely rajattiin alkamaan 1960-luvulta, koska se on selkeä taitekohta suomalaisten satujen historiassa. Edellisen vuosikymmenen modernisaatio alkoi olla ohi, ja uudet tuulet kolkuttelivat ovella. Koko lastenkirjallisuus koki muutoksen, jota leimasivat uudistuneet käsitykset lapsista

ja heille sopivasta kirjallisuudesta. Samalla kirjailijakunta pitkälti vaihtui, esimerkiksi Kaarina Helakisa aloitti uransa 1960-luvulla.

Sadut ovat kiehtova kirjallisuudenlaji. Saduissa on aina jotain taianomaista, tavallisuudesta poikkeavaa. Niillä on omalakinen maailma, jonne tavalliset säännöt eivät ylety. Silti maailman meno ja yhteiskunnan muutokset näkyvät saduissakin. Nykysaduissa sarvikuono yrittää kaunistautua kosmetologin pakeilla ja karhu-täti opettelee käyttämään tietokonetta.

Viime aikoina on paljon puhuttu satujen liudentumisesta eli sekoittumisesta muihin kirjallisuuden lajeihin. Lyhyet sadut ilmestyvät nykyään melkein poikkeuksetta kuvakirjan muodossa, saturomaanit taas lähenevät fantasiaa ja realistista kertomusta. Liudentuminen on tavallaan sääli, viehän se jotain pois kunniakkaasta satuperinteestämme, johon ovat aina kuuluneet lyhyistä saduista muodostuvat kokoelmat. Kuvitettu satu ei anna lukijalle samanlaista mahdollisuutta loihtia tarinaa mielikuvituksen voimin mieleensä kuin kuvittamaton satu.

Toisaalta liudentuminen voi antaa satuihin jotain uutta. Visuaalisessa yhteiskunnassamme kirjojen kuvat ovat tärkeä osa tarinaa, ne ovat ilo silmälle ja auttavat luomaan sadusta kokonaisvaltaisen taideteoksen. Samalla liudentuminen voi synnyttää kokonaan uudentyyllisiä tarinoita, joissa yhdistyvät moderni maailma, arkipäiväinen realismi ja sadun ikiaikaiset perinteet.

Toivon, että *Piilomaasta Karhumäkeen* -näyttely innostaa katselijoita tutustumaan suomalaisen sadun maailmaan. Kotimainen satutarjonta on elävää ja monipuolista. Se osoittaa, että satu on muutakin kuin Disneyn versiot vanhoista prinsessasaduista. Tässä näyttelyssä olen pyrkinyt nostamaan viidenkymmenen vuoden ajalta esille hienoja ja merkittäviä satuja, jotka ovat ehdottomasti lukemisen arvoisia. Silti monta

hyvää tarinaa on jäänyt näyttelyn ulkopuolelle. Kannattaa siis katsella satuhyllyä avoimin mielin, sieltä löytyy monta muutakin helmeä kuin tässä näyttelyssä esitellyt!

Antoisia hetkiä satujen parissa

Suvi Kauranen

1960-luku

1. HELAKISA, Kaarina.

Kaarina Helakisan satukirja. Kuvitus tekijän. WSOY, 1964.

Kaarina Helakisa oli vasta 17-vuotias julkaistessaan ensimmäisen satukokoelmansa. Satuja kehitettiin laajasti raikkaiksi ja moderneiksi. Helakisan sadut kertovat mm. savi-ilta Emmasta, joka tietää, että *”pienet ja kapeat asiat ne sydämen iloiseksi tekevät eivätkä suuret ja leveät rikaudet”* sekä kamalasta velhosta, joka joutuu nurinpäin kääntyvän peili-kaupunkinsa vangiksi. Kokoelman aloittaa Helakisan kuuluisimpiin satuihin kuuluva *”Olipakerran ja Senpituinense”*, jossa nämä maailman tunnetuimmat satujen aloitukset ja lopetukset asuvat Vanhan Sadunkertojan mustepullossa ja pujahtavat sieltä öisin auttamaan tarinoiden synnyssä. Helakisa ammensi satuihinsa vaikutteita niin vanhoista eurooppalaisista taidesaduista kuin suomalaisesta kansanperinteestäkin.

Palkinnot:

Topelius-palkinto 1965

Kaarina Helakisa (1946–1998) oli rakastettu lastenkirjailija ja sadunkertoja, joka uudisti suomalaista satuperinnettä. Hän sai tuotannostaan useita pohjoismaisia ja kotimaisia palkintoja. Nykyään hänen kustantajansa Otava palkitsee vuosittain ansioituneen lastenkirjailijan tai kuvittajan Kaarina Helakisa -palkinnolla.

2. JANSSEN, Tove

Det osynliga barnet och andra berättelser. Tekijän kuvittama. Schildts, 1962.

Suom. Laila Järvinen nimellä **Näkymätön lapsi ja muita kertomuksia**. WSOY, 1962.

Satukokoelmaan kuuluu yhdeksän tarinaa Muumilaakson asukkaista. Kokoelma sisältää Tove Janssonin kuuluisimpia kertomuksia, kuten tarinan Vilijonkasta, joka alati pelkää onnettomuuksia, kertomuksen kesken talviuniensa heränneistä muumeista, joille joulukuukuu on tuntematon ja pelottava ilmestys sekä nimisadun lapsesta, jonka aikuisten tyyli ja välinpitämättömyys on lannistanut näkymättömäksi. Kokoelma edustaa hyvin Janssonin moderneja, nonsense-vaikutteisia satuja, jotka aikanaan rikkoivat monella tapaa perinteisen sadun kaavaa. Satujen pääosassa eivät ole ulkoiset tapahtumat vaan monitasoinen ihmiselämän kuvaus. Niinpä *Näkymättömän lapsen* kertomukset tarjoavat paljon pohdittavaa ja samaistumisen mahdollisuuksia myös aikuisille.

Palkinnot:

Anni Swan -mitali 1962

Tove Jansson (1914–2001) oli Suomen kansainvälisesti tunnetuin kirjailija, jonka teoksia on käännetty yli 30 kielelle, ja jonka muumi-sadut lukeutuvat maailman arvostetuimpaan lastenkirjallisuuteen. Jansson sai uransa aikana lukuisia kansainvälisiä ja kotimaisia palkintoja.

3. KURENNIEMI, Marjatta

Onnelin ja Annelin talo. Kuv. Maija Karma. WSOY 1966.

Saturomaani kertoo alakouluikäisistä Onnelista ja Annelista, jotka ovat parhaat ystävät. Heidän kotinsa ovat erilaiset, mutta molempia yhdistää se, että vanhemmilla ei ole heille aikaa. Eräänä päivänä tytöt saavat salaperäiseltä rouva Ruusupuulta ikioman talon. Talo osoittautuu ihanaksi ja naapurit epätavallisiksi. Mutta huomaavatko tyttöjen van-

hemmat edes, että he ovat muuttaneet pois kotoa? Vanha satuklassikko viehättää tänäkin päivänä pieniä tyttöjä todeksi muuttuneella kotileikilään ja houkuttelevilla tavaroillaan, mutta se sisältää myös merkittävän sanoman siitä, kuinka tärkeää vanhempien on antaa lapsilleen aikaa. *Onnelin ja Annelin talo* edustaa ns. low-fantasiaa, jossa sadunhoitoiset tapahtumat yhdistyvät tavalliseen arkielämään. Marjatta Kurenniemi kirjoitti suositulle kirjalleen myöhemmin jatko-osia.

Palkinnot:

Topelius-palkinto 1967

Sarjan muut osat:

Onnelin ja Annelin talvi (WSOY 1968) ; Onneli, Anneli ja orpolapset (WSOY 1971) ; Onneli, Anneli ja nukutuskello (WSOY 1984)

Marjatta Kurenniemi (1918–2004) oli suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden merkkihahmoja 50 vuoden ajan. Hänen laaja tuotantonsa käsitti satuja, saturomaaneja, nuortenromaaneja ja runoja. Kurenniemi palkittiin teoksistaan lukuisilla palkinnoilla.

4. PENNANEN, Lea

Piilomaan pikkuaasi. Kuv. Maija Karma. Otava, 1968.

Piilomaan pikkuaasi on pitänyt pintansa jo yli neljäkymmenen vuoden ajan. Kuvitettu satu kertoo Piilomaasta ja urheasta Pikkuaasista. Ilkeä velho Mukkelis Muuli Kadehtija ottaa Piilomaan asukkaat valtaansa ja vangitsee Aasiruhtinaan salasaareen keskelle Piilomerta. Pikkuaasi saa kuitenkin ruhtinaan lähettämän olkihatun ja lähtee ystäviensä kanssa pelastamaan häntä. Lea Pennanen teki sadun alun perin Yleisradion kuunnelmaksi ja vuonna 1977 kuvittaja Maija Karma teki siitä myös televisio-version. Piilomaan Pikkuaasi edustaa hyvin 1960–70-luvuilla val-

linnutta satujen ”laimenemista”, lapsille kirjoitetuista saduista ei haluttu tehdä liian pelottavia. Piilomaassa velho Mukkelis Muuli hallitsee unettavan vadelmamehun ja jäätelön avulla, ja ilkeä noita himoitsee ennen kaikkea suklaata.

Palkinnot:

Rudolf Koivu -palkinto 1969

Lea Pennanen (1929-) teki päätyönsä Yleisradion lastenohjelmien toimittajana, tuottajana ja ohjaajana. Hän on kirjoittanut kaikkiaan viisi lastensatua.

5. POLKUNEN, Mirjam

Jättiläinen joka tahtoi muuttua karhuksi: Kvempun ja Lempun merkilliset seikkailut. Kuv. Ulla Rantanen ja Esko Tirronen. Tammi, 1969.

Satukokoelman kolme satua kertovat ihmislapsista Kvempusta ja Lempusta, jotka seikkailevat vanhojen kansantarujen ja myyttien maailmassa. Metsässä samoillessaan he auttavat jättiläistä muuttumaan karhuksi, tutustuttavat ikuisen riitapukarin, haltija Ikihampaan naapuriinsa haltija Suomunenään ja vapauttavat jokseenkin vastahakoisen prinsessa Päivänkukan kirouksestaan. Tarinat Kvempusta ja Lempusta ovat hauskoja ja jännittäviä, niissä käytetään taitavasti hyväksi vanhojen kansantarujen hahmoja ja leikitään toinen toistaan hassumman kuuloisilla nimillä. Mirjam Polkunen kertoi satuja alun perin sisarilleen viihdykkeeksi. Myöhemmin hän teki niistä radion lastenkuunnelmia ja vasta sen jälkeen ne päätyivät kirjaksi.

Palkinnot:

Arvid Lydecken -palkinto 1970

Mirjam Polkunen (1926-) on runoilija ja prosaisti, joka on tehnyt merkittävimmän uransa Yleisradion toimittajana ja dramaturgina. Hän on saanut teoksistaan useita palkintoja.

6. TANNINEN, Oili

Nappi ja Neppari. Kuvitus tekijän. Otava, 1964.

Satu kertoo tonttuperheestä, johon kuuluu äiti, isä ja kaksitoista lasta. Perhe asustaa omenapuussa ja viihtyy mainiosta, lapset kiipeilevät oksilla ja äiti leipoo omenapiirakkaa. Mutta puu ei suojaa sateelta ja kylmältä, talveksi tarvitaan toinen asunto. Sellaisen löytäminen ei ole kuitenkaan helppoa niin suurelle joukolle. Lopulta perheen kaksoset Nappi ja Neppari päättävät tarttua toimeen. Lyhyt satu on Oili Tannisen itsensä runsailla ja selkeälinjaisilla kuvilla kuvittama. Sadun yksinkertainen rakenne viehättää perheen pienempiäkin.

Palkinnot:

Paras kotimainen kuvakirja 1964 ; Hans Christian Andersen -kunniakirja 1966

Oili Tanninen (1933-) on lastenkirjailija ja taidegraafikko, joka on tehnyt parikymmentä omaa kuvakirjaa ja kuvittanut muiden tekstejä. Hän on myös mm. työskennellyt Arabian tehtailla taiteilijana. Hän on saanut useita palkintoja.

1970-luku

7. KARJALAINEN, Elina

Uppo-Nalle. Kuv. Hannu Taina. WSOY, 1977.

Uppo-Nalle on kaikkien tuntema lelunalle, joka tippuu laivan kannelta ja ajelehtii kokonaisen vuoden maailman merillä. Lopulta se huuhtoutuu kesähuvilan rantaan Reetta-tytön luokse, joka onkin jo kovasti kaivannut ikiomaa ystävää. Uppo-Nalle on persoonallinen otus, joka on pohjimmiltaan kiltti, mutta osaa myös olla ahne ja itsekäs. Se pelkää peipposia ja rakastaa runoilemista. Yhdessä Reetta ja Uppo-Nalle ajavat katujuyrällä, auttavat isoäitiä laihduttamaan ja viettävät Uppo-Nallen syntymäpäiviä. Elina Karjalaisen ”Uppis” seikkaili koko 1980–90-luvun. Uppo-Nalle -saduissa on vaikutteita brittifantasiasta ja nonsensesta, joka tulee esille varsinkin omaperäisissä riimitellyissä, jotka ovat innostaneet lukijoita runoilemaan itsekin. Uppo-Nallen suosiota selittää taitavan kielien käytön lisäksi se, että pohjimmiltaan sadut kertovat tavallisesta arjesta, jossa yhdessäolo ja välittäminen limittyvät arjen pikku murheisiin ja kiukunpuuskiin.

Sarjan muut Uppo-Nalle sadut:

Uppo-Nallen talviturkki (WSOY 1978) ; Uppo-Nalle ja setä Tonton (WSOY 1981) ; Uppo-Nalle ja Nukku-Ukko (WSOY 1982) ; Uppo-Nalle eksyksissä (WSOY 1984) ; Uppo-Nalle laulujen laineilla (1986) ; Uppo-Nalle ja erakko (WSOY 1987) ; Uppo-Nalle ja kultahippu (WSOY 1989) ; Uppo-Nalle ja merikarhun tytär (WSOY 1990) ; Uppo-Nalle ja Pikku poni (WSOY 1992) ; Uppo-Nalle ja Kumma (WSOY 1993) ; Uppo-Nalle ja sukelluskello (WSOY 1994) ; Uppo-Nalle ja Linnan juhlat (WSOY 1995) ; Uppo-Nallen iltasatuja (WSOY 1997) ; Uppo-Nallen juhla kirja (2000) ; Uppo-Nallen pojat Australiassa (WSOY 2001) ; Uppo-Nalle ja uudet ystävät (WSOY 2005)

Elina Karjalainen (1927–2006) oli toimittaja ja kirjailija, jonka kynästä ilmestyi monentyyppisiä tekstejä, hän kirjoitti mm. radiopakinoita. Up-po-Nalle on hänen ylivoimaisesti tunnetuin hahmonsa. Karjalainen sai lukuisia palkintoja sekä toimittajan että kirjailijan töistään.

8. KOIVISTO, Aura

Karhu pakkasessa ja muita eläintarinoita. Kuv. Maija Karma. Ota-va, 1978.

Satukokoelma sisältää 12 eläinsatua, joissa tieteelliset faktat ovat tarkasti kohdillaan. Korkeasaaren eläintarhan intendentin tytär tietää, mistä kirjoittaa, vaikka olikin vasta 14-vuotias kokoelman ilmestyessä. Kertomuksissa kuvataan realistisesti ja täsmällisesti metsän ja pihamaan asukkaiden elämää. Kertomukset ovat silti satuja, sillä näkökulma on eläinten: ne kertovat itse omista asioistaan. Koiviston eläinsaduissa seikkailevat mm. Lapissa elävä naali Kefirias, Faust-muurahainen, joka kertoo lukijoille oman muurahaisyhteisönsä touhuista sekä hämähäkki-vanhus Iris, jonka viimeinen kesä on koittanut. Nimisatu *Karhu pakkasessa* kertoo Vellamosta, joka herää kesken talviuniensa aivan outoon maailmaan, jossa lumi peittää maan ja metsän asukkaat ovat erivärisiä kuin kesällä.

Aura Koivisto (1964-) on luonnon ja eläinten asiantuntija, joka on kirjoittanut lukuisia aiheeseen liittyviä kirjoja ja artikkeleita.

9. KROHN, Leena

Viimeinen kesävieras : kertomuksia ihmisten ilmoilta. Kuv. Inari Krohn. Tammi, 1974.

Viimeinen kesävieras sisältää kertomuksia ”ihmisten ilmoilta”. Tarinoissa on paljon sadunomaisuutta, vaikka ne eivät perinteisiä satuja olekaan. Taivaalla lentävä koivu, itsensä näkymättömäksi taikova taikuri ja keskenään kisailevat jumalat Perso ja Vitka löytyvät kirjan sivuilta. Koelmassa painottuu kuitenkin ihmiselon filosofinen pohdiskelu, esimerkiksi kertomus suunnattoman rikkaasta miehestä, joka onnistuu teettämään kaiken muun elämässään toisilla ihmisillä, paitsi kuoleman. Koelma sisältää paljon Leena Krohnin aiemmasta tuotannosta tuttuja ekologisia painotuksia ja suomalaisella saaristoluonnolla on tärkeä osa useammassakin kertomuksessa. *Viimeinen kesävieras* on yleisesti luokiteltu lastenkirjallisuuteen, mutta sen kertomusten monitasoisuus tarjoaa pohdittavaa myös aikuisille.

Palkinnot:

Arvid Lydecken -palkinto 1975 ; Valtion kirjallisuuspalkinto 1975

Leena Krohn (1947-) on tunnetumpi aikuisille suunnatuista kirjoistaan, mutta hän on kirjoittanut myös lapsille. Hän on saanut teoksistaan useita palkintoja

10. MIKKOLA, Marja-Leena

Amalia, karhu : satu lapsille ja aikuisille. Otava, 1975. Ilmestynyt 1985 Maileena Kurkisen kuvittamana värikuvalaitoksena.

Marja-Leena Mikkolan saturomaani kertoo Amalia-karhusta, joka laskeaan taivaankannelta kulta- ja hopeaketjuissa maan päälle. Yhdessä Posse-pojan kanssa Amalian tehtävänä on pelastaa satu ja etsiä maan päälle kadonnutta sisartaan. Matkallaan he kohtaavat monenlaista väkeä ennen lopullista taistelua hyvän ja pahan välillä. Mikkola yhdistää moderniin eläinsatuunsa perinteistä karhumytologiaa ja muita kansan-

tarujen aiheita, kuten vanhoja jumalia ja haltioita. Samalla tarinassa on perinteisiä leikkikalusadun aineksia ja huumoria. *Amalia, karhu* korostaa luonnon arvoa ja ottaa vahvasti kantaa pasifismin puolesta.

Marja-Leena Mikkola (1939-) tuli tunnetuksi 1960–70-luvulla vasemmistoradikaalina kirjailijana, käsikirjoittajana ja sanoittajana. Hän on saanut lukuisia palkintoja niin aikuisille kuin lapsillekin suunnatuista teoksistaan.

11. MÄKELÄ, Hannu

Herra Huu. Kuvitus tekijän. Otava, 1973.

Herra Huu on hyvin pieni, hyvin epäonninen – ja hyvin paljon kummitelua pelkäävä kummitus. Tämä tunnettu antisankari asuu pienessä metsämökissä ja velvollisuudentuntoisesti yrittää seurata isoisänsä ja-lanjälkiä pelottelemalla lapsia öisin. Mutta Herra Huun touhuista ei tahdo tulla mitään: Se onkin Rimma-tyttö, joka ajaa takaa Herra Huuta eikä päinvastoin. Sillä pohjimmiltaan Herra Huu on avulias ja sympaattinen pikkumies, joka ei halua kenellekään pahaa. Mutta on hänessä ihan oikeita taikavoimiakin ja intoa kokeilla uusia asioita. Hannu Mäkelän *Herra Huu* aloitti trilogian, joka 2000-luvulla on täydentynyt viisiosaiseksi sarjaksi. Herra Huun lapsenomainen hahmo naurattaa lapsia, mutta sadun ironia ja filosofinen elämänpohdiskelu koskettaa myös aikuista lukijaa.

Sarjan muut osat:

Herra Huu saa naapurin (Otava 1974) ; Herra Huu muuttaa (Otava 1975) ; Herra Huu matkoilla (Tammi 1994) ; Herra Huu hoitaa puutarhaa (Tammi 2000) ; Herra Huu, rouva Huu ja vauva Huu (Tammi 2006)

Palkinnot:

Tauno Karilas -palkinto 1974 ; Valtion kirjallisuuspalkinto 1974 ; Anni Swan -mitali 1976 (Herra huu, Herra Huu saa naapurin ja Herra Huu muuttaa)

Hannu Mäkelä (1943-) on tunnettu ja tuottelias kirjailija, jonka teoksia on käännetty 16 kielelle. Hän työskenteli pitkään kustannusosakeyhtiö Otavassa, ennen kuin jäi vapaaksi kirjailijaksi. Mäkelä on saanut lukuisia palkintoja niin aikuisten kuin lastenkirjoistaankin, hän on voittanut mm. Finlandia-palkinnon ja saanut Pro Finlandia -mitalin.

12. PARKKINEN, Jukka

Korppi ja kumppanit. Kuv. Jyrki Vuori. WSOY, 1978.

Korppi ja Kumppanit aloitti Jukka Parkkisen Korppi-sarjan, joka uudisti voimakkaasti suomalaista eläinsatuperinnettä. Sadussaan Parkkinen kääntää suomalaisen sadun perinteisen miljöön metsän ylösalaisin turvapaikasta uhaksi. *Korppi ja kumppanit* kertoo Kalevi Korpista ja sen kavereista Majavasta, Piisamista ja Saukosta, jotka elävät pienen Joki-saaren seutuvilla. Kumppanusten rauhallinen elämä muuttuu, kun ihminen kylvää lentokoneellaan myrkkyä saaren rannoille ja päästää vallanhaluiset minkit vapaaksi. *Korpin ja Kumppanien* tärkeä teema on ihmisen piittaamattomuus luontoa kohtaan. Taitavana humoristina ja nokkelana kielenkäyttäjänä Parkkinen yhdistää saturomaaniinsa viittauksia mm. Tuntemattomaan sotilaaseen ja runoilee jokaisen luvun alkuun nonsense-henkisen lorun.

Palkinnot:

Lasten- ja nuortenkirjapöytäpalkinto 2008

Sarjan muut osat:

Korppi ja korven veikot (WSOY 1979) ; Korppi ja korpin poika (WSOY 1980) ; Korppi ja Pitkänen (WSOY 1985)

Jukka Parkkinen (1948-) on suosittu ja monipuolinen lasten- ja nuortenkirjailija. Hän on kirjoittanut myös mm. asiaproosaa ja tehnyt käännöksiä. Parkkinen on tunnettu humoristisesta otteestaan ja hänet on teoksistaan moneen kertaan palkittu.

13. STENBERG; Eira

Talo Kolikkokadulla. Kuv. Irene Stenberg ja Juha Korhonen. Tammi, 1970.

Talo Kolikkokadulla kertoo nelikerroksisen talon erilaisista asukkaista. Alimmassa kerroksessa talonmies Virtanen perheineen syö hernesoppaa ja ylimmässä asuinkerroksessa isännöitsijä Dahlforsin perhe pistelee paistia. Mutta kaikki pihan lapset leikkivät yhdessä ja kohtaavat välillä outojakin juttuja, kuten vaatteita kehräävän kissan tai ihmisten sydämenasioita hoitelevan Hämyhäkin. Kirjan neljä ensimmäistä tarinaa ovat yksittäisiä satuja, vaikka miljöö on kaikissa sama. Sitä vastoin neljä viimeistä satua muodostavat yhtenäisen kertomuksen siitä, kuinka isännöitsijä vaimoineen kutsuu laitakaupungin köyhät syömään, ja millaiset seuraamukset tällä juhlapäivällisellä on. Eira Stenbergin satukirjassa on 1970-luvulle tyypillinen yhteiskuntakriittinen sävy, ja kirjan loppuosan saduissa päähenkilöiksi nousevatkin lasten ja eläinten sijasta talon eri yhteiskuntaluokkia edustavat aikuiset.

Eira Stenberg (1943-) on kirjoittanut runoja ja romaaneja aikuisille sekä satuja lapsille. Hän on tehnyt myös runsaasti erityyppisiä käsikirjoituksia ja laulujen sanoituksia. Hän on saanut teoksistaan useita palkintoja.

1980-luku

14. HELAKISA, Kaarina

Kuninkaantytären siivet. Kuv. Kaarina Helakisa ja Riikka Käkelä. Otava, 1982.

Helakisan satukokoelma sisältää 12 perinteistä satua, joissa seikkailevat niin prinssit ja prinsessat kuin vanhat ukot ja akatkin. Lapset etsivät salapoliiseina äitinsä sormuksia ja vaaleanpunaisen valtakunnan omista- ja löytää vihdoinkin onnensa. Helakisa on tunnettu naisnäkökulmastaan, hänen saduissaan seikkailee usein rohkeita tyttöjä ja vapaita prinsessoja. Tämän kokoelman nimisatu kertoo prinsessasta, jolle kasvaa siivet eikä hän enää tyydy vanhempien suunnittelemaan rooliin, vaan haluaa lentää vapaana maailmaan. *Kuninkaan tyttären siivet* -satua on yleisesti pidetty itsenäisten prinsessojen symbolina. Se on ilmestynyt myös Heli Hiedan kuvittaman kuvakirjana nimellä *Prinsessan siivet* (Otava, 1999). Helakisa on kuvittanut satukokoelmansa yhdessä pienen tyttärensä kanssa ja myös nimisatu on saanut aiheensa tyttäreltä.

Kaarina Helakisa (1946–1998) oli rakastettu lastenkirjailija ja sadunkertoja, joka uudisti suomalaista satuperinnettä. Hän sai tuotannostaan useita pohjoismaisia ja kotimaisia palkintoja. Nykyään hänen kustantajansa Otava palkitsee vuosittain ansioituneen lastenkirjailijan tai kuvittajan Kaarina Helakisa -palkinnolla.

15. HUOVI, Hannele

Urpo ja Turpo. Kuv. Jukka Lemmetty. Tammi, 1987.

Urpo ja Turpo ovat Hannele Huovin luomat lelunallet, jotka asuvat lastenhuoneessa ja tekevät monenlaisia kepposia. Perheen äiti saa ihmetellä mm. keskellä yötä lastenhuoneen oven eteen pingotettua hyp-

pynarua ja tyhjästä ilmestynyttä valokuvaa. Hauskoja ja harmittomia kertomuksia Urpota ja Turpota on ilmestynyt kaikkiaan viisi kirjaa. Lyhyet ja helppolukuiset Urpo ja Turpo –kirjat sopivat niin saduiksi perheen pienemmille kuin itsenäisesti luettaviksi lukemaan opetteleville. Osa kirjoista on jaettu myös useammaksi eri kirjaksi, jotka on tavutettu.

Sarjan muut osat:

Urpota, Turpota ja Ihanaa (Tammi 1991) ; Urpota, Turpota ja hirmuinen ÄM (Tammi 1997) ; Urpota ja Turpota Villissä lännessä (Tammi 2003) ; Urpon ja Turpon joulu (Tammi 2006)

Hannele Huovi (1949-) on tunnettu kotimainen kirjailija, jonka laaja tuotanto sisältää proosaa, runoja ja satuja niin lapsille, nuorille kuin aikuisillekin. Huovi on saanut teoksistaan monia kansainvälisiä ja kotimaisia palkintoja, ja vuonna 2004 hänet palkittiin koko urastaan Pro Finlandia -mitalilla.

16. JOKIPALTIO, Johanna

Kas kummaa punaista lankaa. Kuvitus tekijän. Gummerus, 1981.

Kuvitettu satu kertoo pienestä miehestä, joka elää yksin mökissään. Eräänä päivänä koira tuo hänelle punaisen langan pään, jota mies lähtee kerimään kokoon. Lankakerä ehtii kasvaa valtavaksi, ja monta mutkaa ilmestyy matkaan ennen kuin lanka on keritty. Mutta lopussa odottaa palkinto. Johanna Jokipaltion itsensä kuvittama satu kertoo ystävyiden merkityksestä ja siitä, että kenenkään ei ole hyvä olla yksin. Satu myös muistuttaa, että matkaa kannattaa jatkaa, vaikka välillä eteen tulee vaikeuksia. Selkeärakenteinen pieni satukirja sivun kokoisine kuvineen sopii hyvin luettavaksi perheen pienemmillekin.

Palkinnot:

Arvid Lydecken -palkinto 1982

Johanna Jokipaltio (1946–2010).

17. LAULAJAINEN, Leena

Taikarumpu kertoo : Lapin-aiheisia satuja. Kuv. Ulla Vaajakallio. Weilin+Göös, 1980.

Leena Laulajaisen satukokoelma koostuu 12 sadusta, joille kaikille on antanut innoituksen Lappi ja sen taianomaiset legendat. Saamenkieliset nimet ja ilmaukset korostavat satujen sidosta saamelaiseen mytologiaan, mutta jokainen kertomus on silti kirjailijan oman mielikuvituksen tuotetta. Saduissa kerrotaan mm. valon ja pimeän ikuisesta taistelusta, revontulten synnystä, jääleinikistä, tunturikoivusta ja Lapin mahtavasta noidasta. Kaikissa saduissa luonnolla on tärkeä merkitys, Laulajainen korostaa sen ihmistä suurempaa voimaa ja ihmisen ja luonnon välistä vahvaa sidettä. Kokoelman satujen taianomaisuus miellyttää varmasti lapsia, mutta myyttiset tarinat kiehtovat myös aikuisen mielikuvitusta.

Palkinnot:

Suomen	Nuorisokirjailijoiden	kannustuspalkinto	1981
--------	-----------------------	-------------------	------

Leena Laulajainen (1939-) on Suomen tunnetuimpia sadunkertojia. Tuottelias kirjailija ja runoilija on palkittu lukuisilla palkinnoilla.

18. PAKKANEN, Kaija

Tilkkutäkki. Kuv. Elina Vanninen. Otava, 1988.

Tilkkutäkki on valikoima, johon on kerätty Kaija Pakkasen keskeisiä satuja ja runoja. Kokoelmassa on kuusi satua ja kahdeksan runoa. Tilkkutäkin sadut vaihtelevat vanamon synnystä kertovasta luontosadusta klassiseen kuningassatuun, jossa kuningas naamioituu tavalliseksi talonpojaksi nähdäkseen todellista elämää. Kokoelmalle nimensä on antanut satu yksin elävästä Tilkkuneidistä, joka on innokas tilkkutäkkien tikkaaja. Eräänä päivänä hän kätkee markkinoilla myytävän täkin sisään kirjelapun, jonka eräs yrttienviljelijä löytää... Pakkasen sadut ovat perinteisiä lyhyitä satuja, joissa vanhanajan arvot ovat kunniassaan: ahkeruus palkitaan ja hyvyys ja rehellisyys vievät pitkälle.

Kaija Pakkanen (1915–2003) oli alkuperäiseltä koulutukseltaan sairaanhoitaja, mutta hänestä tuli tuottelias ja monialainen lastenkirjailija- ja runoilija. Hän myös suomensi runsaasti lastenkirjallisuutta. Pakkanen sai teoksistaan useampia palkintoja.

19. RANE, Irja

Kiinan keisarin lentävä hevonen. WSOY, 1985.

Saturomaani on kertomus pienestä hevospaimenesta Kuusta, joka on julman heimopäällikkö Atlarin orja muinaisilla Mongolian aroilla. Eräänä päivänä Kuu karkaa ja tapaa puhuvan valkoisen hevosen, joka johdattaa hänet kauas vuorten taa Kiinan keisarin puheille. Keisari antaa Kuulle tehtäväksi etsiä kolme lahjaa, joiden avulla keisari saa pidettyä eurooppalaisen maaherra Kottaraisen luonaan. Kuu ja valkoinen hevonen lähtevät Kiinan halki matkalle, jolla he kohtaavat monia vaaroja ja monia ihmeitä. Irja Ranen kertomuksessa yhdistyy sujuva kerronta ja itämainen mystiikka. Saturomaani on kuvittamaton ja melko pitkä, joten parhaiten se sopii vähän varttuneemmille lukijoille.

Palkinnot:

Deutsche Jugendbuchverein -palkinto 1989

Irja Rane (1946-) on työskennellyt pitkään Helsingin yliopiston kotimaisen kirjallisuuden laitoksella. Hän on kirjoittanut muutamia romaaneja ja runoja. Rane voitti Finlandia-palkinnon 1996.

20. TIITINEN, Esko-Pekka

Villi tie. Kuv. Tuula Tiitinen. Kustannuskiila, 1988.

Kuvitettu satu kertoo metsämyyränpojasta, joka päättää lähteä kaupunkiin onneaan etsimään. Pian se kuitenkin huomaa, että suuressa maailmassa on erilaiset säännöt kuin Sydänmaan saloilla. Myyrä pärjää silti omalla neuvokkuudellaan, ja saa ystäviäkin. Ja lopulta eteen aukeaa villi tie. Esko-Pekka Tiitisen faabelissa kuvataan inhimillisiä arvoja ja tunteita: ahneutta, toisen hyväksikäyttöä, alistumista ja toisaalta myös lojaaliutta, ystävyyttä ja omiin kykyihinsä luottamista. Sadun hienon, sinisävyisen kuvituksen on tehnyt kirjailijan sisko Tuula Tiitinen.

Esko-Pekka Tiitinen (1956-) on kirjailija ja kuvataiteilija, jolle myös musiikki on lähellä sydäntä. Eniten hän on kirjoittanut lapsille ja nuorille. Tiitinen on saanut töistään lukuisia palkintoja.

21. TIKKA, Eeva

Yön lintu ja Siivetön : satuja. Kuv. Saara Tikka. Gummerus, 1989.

Eeva Tikan satukokoelman yhdeksän eläin- ja luontosatua ovat kauniita ja tarkkaan viimeisteltäviä. Kokoelman keskeisiä teemoja ovat yksinäisyys, rakkaus ja toisesta välittäminen. Mitään kepeitä lastensatuja kertomukset eivät ole. Tikka kuvaa tarkasti luonnon biologiaa ja kiertokul-

kua, johon kuuluu myös julmuus ja armottomuus. Esimerkiksi kokoelman ensimmäinen satu *Lemmus ja suuri kuolema* kertoo sopulien vaeluksesta, josta harva selviää hengissä. Kokoelman nimisatu puolestaan kertoo suolla asuvasta Siivettömästä, joka haluaa saada auringolta hillojen reseptin, voidakseen syödä lempimarjojaan milloin vain. Yön linnun selässä Siivettömän on kuoltava kolmesti ymmärtääkseen, että elämässä on paljon tärkeämpiä asioita kuin maalliset herkut.

Palkinnot:

Arvid Lydecken -palkinto 1990 ; Valtion kirjallisuuspalkinto 1990

Eeva Tikka (1939-) on julkaissut aikuisille suunnatun proosan ja lyriikan lisäksi neljä satukokoelmaa. Hänet on palkittu useista teoksistaan, ja kahdesti hän on ollut Finlandia-palkintoehdokkaana.

22. TOIVOLA, Ritva

Kaukana Unihiekkakuussa. Kuv. Kristiina Louhi. Tammi, 1989.

Kaukana Unihiekkakuussa aloittaa kertomukset Nikosta ja nukkumattikokelas Kerkkosesta, joka asuu Höyhenplaneetalla ja on nukkumattikoulussa ensimmäisellä luokalla. Kerkkonen saapuu nukuttamaan Nikoa, mutta mikään ei mene suunnitelmien mukaan: unisateenvarjo ei aukea, ilkeät hörpöt tekevät kiusaa ja lopulta katkeaa unipuhelinyhteyskin Höyhenplaneetalle. Kerkkosen ja Nikon ei auta muuta kuin lähteä paikan päälle ottamaan asioista selvää. Ritva Toivolan saturomaani yhdistelee fantasiakirjallisuuden ja perinteisen leikkikalusadun aineksia. Tarinaan liittyvät monenlaiset tekniset vempeleet, joten satu riemastuttaa varmasti myös poikia.

Sarjan muut osat:

Matka höyhenplaneetalle (Tammi 1990) ; Kerkkonen ja verkkokanuuna (Tammi 2000)

Ritva Toivola (1942-) on lasten- ja nuortenkirjailija, jonka laaja tuotanto ulottuu 1970-luvulta tähän päivään. Hänen ominta alaansa ovat saturomaanit ja fantasia. Toivola on saanut useita palkintoja.

1990-luku

23. HUOVI, Hannele

Seitsemän unta. Kuv. Kristiina Louhi. Tammi, 1992.

Satukokoelma kertoo nimensä veroisesti seitsemästä unesta. Taidokkaasti kerrotuissa tarinoissa Unityttö vetää kertoja-pojan yhä uudelleen unien ihmeelliseen maailmaan, jossa kaikki on totta. Yhdessä he viiletävät halki avaruuden, tapaavat maahisia vaahteran juurakossa ja keijuja ruskopilvissä, juovat teetä alati nukkuvien vetehisten kanssa ja päätyvät lopulta Suuren Kasvin luokse. Hannele Huovin lyhyet, kahden sivun mittaiset luontosadut sopivat hyvin iltasaduiksi, mutta niiden herkkyyys viehättää vanhempaakin lukijaa. Satujen salaperäistä ja unenhohtoista maailmaa täydentää hienosti Kristiina Louhen surrealistinen kuvitus.

Hannele Huovi (1949-) on tunnettu kotimainen kirjailija, jonka laaja tuotanto sisältää proosaa, runoja ja satuja niin lapsille, nuorille kuin aikuisillekin. Huovi on saanut teoksistaan monia kansainvälisiä ja kotimaisia palkintoja, ja vuonna 2004 hänet palkittiin koko urastaan Pro Finlandia -mitalilla.

Kristiina Louhi (1950-) kuvittaa sekä muiden tekstejä että kirjoittaa itse omia kuvakirjoja. Erityisen tunnettu hän on *Aino-* ja *Tomppa-*kirjoistaan. Louhi on valmistunut Taideteollisesta korkeakoulusta. Hän on saanut töistään lukuisia palkintoja.

24. ITKONEN, Jukka

Kirpun matka maailman ääriin : vaellussatu. Kuv. Anssi Keränen. Otava, 1999.

Satu kertoo pienestä kirpusta, joka asuu äitinsä ja isänsä kanssa pienessä talossa pienen niityn laidalla. Mutta kirppu on kyllästynyt olemaan pieni, se haluaa saavuttaa elämässään jotain suurempaa, se haluaa nimensä Kinnusen Suuren Ennätysten Kirjan kanteen. Kirppu päättää lähteä maailman ääriin tekemään suuria sankarillisia tekoja. Satu-romaani on kertomus kasvamisesta, itsensä löytämisestä, luottamuksesta – ja tietenkin myös vaeltamisesta. Satu on jaettu iltasadun mittaisiin pätkiin. Alun perin tarina ilmestyi televisiossa viisiosaisena lasten näytelmänä.

Palkinnot:

Arvid Lydecken -palkinto, 1999

Jukka Itkonen (1951-) on tuottelias kirjailija, joka on kirjoittanut lastenromaanien ja -runojen lisäksi mm. novelleja, näytelmiä ja kuunnelmia. Laaja-alainen taitelija tekee myös laulujen sanoituksia ja kirjojen kuvituksia. Itkonen on saanut useita palkintoja.

25. JUVONEN, Riikka

Pikku enkelin iltasadut. Kuvitus tekijän. Kirjapaja, 1999.

Satukokoelma kertoo pienestä Martta-enkelistä, joka kiertää ympäri maapalloa keräämässä lapsille unisatuja. Hän lohduttaa Intian viidakossa yksinäistä tiikeriä, auttaa Kiinan vuorilla asuvaa pandakarhu Dingia vapauttamaan ystävänsä Pingin eläintarhasta ja pelastaa jäniksen metsästäjien kynsistä. *Pikku enkelin iltasadut* sisältää runsaasti yhdenkahden sivun mittaisia iltasatuja, joista jokainen on koristettu Riikka Juvosen omalla herkällä sivun kokoisella akvarellikuvalla. Kristillishenkiiset sadut ovat turvallista luettavaa perheen pienimmillekin, ja niissä on aina onnellinen loppu alun pienestä jännityksestä huolimatta. Martta-enkeli on tuttu Juvosen aiemmistakin kirjoista.

Sarjan muut osat:

Pikku enkelin silmäterä (Kirjapaja 1995) ; Pikku enkelin lemmikit (Kirjapaja 1997)

Riikka Juvonen (1955-) on kuvittaja, maalari ja kirjailija, joka on kirjoittanut ja kuvittanut sekä lapsille että aikuisille. Omien kuvakirjojensa lisäksi hän on kuvittanut monien muiden kirjailijoiden tekstejä. Hänet on palkittu sekä kirjoistaan että kuvataiteestaan.

26. KOUROS, Alexis

Gondwanan lapset. Kuv. Alexander Reichstein. Lasten keskus, 1997.

Gondwanan lapset kertoo pingviinistä, joka syntyy albatrossin pesässä Eteläisen jäämeren pienellä saarella, ja jää sinne kun emo ja sisaret lentävät pois. Yksinäisenä se lähtee vaeltamaan pitkin saarta, joka on osa muinaista alkumannerta. Etsiessään omaa identiteettiään, se törmää monenlaisiin eläimiin, ja myös yhteen ihmiseen, joilla kaikilla on

erilainen näkemys maailmasta ja olemisen tarkoituksesta. Mutta ainoan oikean vastauksen kysymykseen ”Kuka minä todella olen?” voi antaa vain alkumanner GONDWANA. Alexis Kouroksen saturomaani on tarina identiteetin etsimisestä ja oman kohtalonsa hyväksymisestä. Kouroksen eläinsatu on moderni ja uutta satuperinnettä luova, mutta samalla se nojaa ikivanhoihin myytteihin ja tarinoihin.

Palkinnot:

Akateemisen kirjakaupan esikoiskirjapalkinto 1997 ; Finlandia Junior 1997

Alexis Kouros (1961-) on iranilaissyntyinen lääkäri, toimittaja ja käsikirjoittaja. Gondwanan lapset oli hänen esikoisteoksensa.

27. LAPINTIE, Tarja

Kiveen kätketty linna. Kuvitus tekijän. Tammi, 1992.

Kauniisti kuvitettu satu kertoo pienestä Sanni-tytöstä, joka asuu harmaassa töllissä pikkuisen äitinsä kanssa. Vaikka heillä on kaikki hyvin, Sannin mieltä kaihertaa kaipuu johonkin parempaan. Eräänä päivänä hän törmää metsässä vanhaan haltijaan, joka lupaa viedä hänet kuningattarelle tyttäreksi, mutta vain yhdeksi päiväksi. Ilkeä kuningatar kuitenkin taikoo unohduksen Sannin sydämeen ja vangitsee hänet kokonaan omakseen. Mutta vahvinkaan taika ei voi täysin viedä Sannin mielestä harmaata tölliä ja pikkuista äitiä. Viehättävän perinteinen satu kertoo omien juurien merkityksestä ja siitä, että ketään ei voi pakottaa rakastamaan. Oma äitiä ja omaa kotia ei voi hienoimmatkaan silkit ja palatsit korvata. Satukuvakirja on Tarja Lapintien itsensä kauniisti kuvittama.

Tarja Lapintie (1955-) on kuvittaja ja lavastaja, joka on omien kirjojensa lisäksi kuvittanut muiden tekstejä. *Kiveen kätketty linna* on hänen esikoisteoksensa. Lapintie on palkittu kuvituksistaan.

28. SALMINEN, Hellevi

Pekko ja jänis Joplin : satu todellisesta elämästä. Kuv. Erika Kovanen. Otava, 1998.

Pieni saturomaani kertoo tiibetinterrieri Pekosta, joka tutustuu Jänikseen nimeltä Joplin. Alun epäröinnin jälkeen Pekosta ja Joplinista tulee parhaat ystävät. Joplinilta Pekko oppii, että aito villieläimen vapaus on muutakin kuin hohtavilla hangilla viilettämistä. Se on myös vapautta selvitä hengissä öisessä lumimyrskyssä ja mahdollisuutta joutua koska vain metsämiehen ruokapataan. Joplin puolestaan oppii Pekolta, mitä ystävyys tarkoittaa: luottamusta, välittämistä ja jakamisen iloa. Hellevi Salmisen kertomus perustuu tositapahtumiin. Sen sadunomaisuus syntyy siitä, että tapahtumien kertojana toimii Pekko itse.

Hellevi Salminen (1941-) on kirjoittanut lasten- ja nuortenromaaneja. Hän on saanut töistään useita palkintoja.

29. SANDMAN LILIUS, Irmelin

Sagor från främlingsgatan. Kuvitus tekijän. Schildts, 1999.

Suom. Raija Jänicke nimellä **Muukalaiskadun satuja.** Tammi, 2001.

Sagor från främlingsgatan on satukokoelma, jonka tarinat kertovat kirjailijan itsensä ja hänen sisarensa Heddin sadunhohtoisen lapsuudesta. Sisarukset elivät 1942–1950 Helsingissä Muukalaisenkadulla, jossa oli heidän paras Helsingin-kotinsa. Sota-aikana oli kylmä ja nälkä kaikilla, mutta sisarten elämään toi iloa ja taikaa heidän äitinsä Tutun sadut,

jotka muuttuivat aivan todeksi. Tyttöjen elämään kuuluivat mm. Prinssi-koira, joka olikin oikea prinssi ja näkymätön hevonen Pilttari. Taidanomaisten satujen ohella kokoelmassa kuvataan oivallisesti keskiluokaisen perheen elämää sota- ja pula-ajan Helsingissä. *Sagor från främlingsgatan* edustaakin hienosti Sandman Liliuksen kykyä yhdistää saumattomasti satu ja fantasia realistiseen maailmaan.

Irmelin Sandman Lilius (1936-) on tunnettu suomenruotsalaisen lastenkirjailijan, joka on julkaissut puolensataa teosta ja palkittu useilla kotimaisilla ja kansainvälisillä palkinnoilla.

30. VUORIO, Maria

Metsäpapukaija : satukuvia. Kuv. Hannu Hyrske. Tammi, 1998.

Metsäpapukaija on runomuotoinen satukokoelma, jonka jokainen tarina alkaa säkeellä: *"Kun minä kuljin ja vaelsin"* Puhutaan siis lähtemisestä ja matkanteosta. Matkoillaan tuntematon kertoja tutkii ympäristöään tarkoin silmin ja tekee monia satumaisia löytöjä: ilosta töräyttelevän kukan, muinaistieteellisestä yhdistyksestä vastaavan vaskitsan ja nimisadun kielitaitoisen papukaijan, joka väsymättä etsii uusia kokemuksia. Vuorion satukokoelmassa mielikuvitus on valloillaan. Kuten lapset, hänkin löytää ympäristöstään paljon pieniä yksityiskohtia, joista osaa loihtia ihmeellistä ja jännittävää, esimerkiksi johdonpätkät voivat osoittautua avaimeksi sinne missä pippuri kasvaa.

Maria Vuorio (1954-) on omintakeinen lasten- ja nuortenkirjailija, joka on niittänyt suosiota myös aikuisten keskuudessa. Hän on saanut teoksistaan useita palkintoja.

2000-luku

31. ALASALMI, Päivi

Turhamainen aasi : satuja. Kuv. Riikka Jäntti. Gummerus, 2009.

Satukokoelma sisältää 12 satua, joissa seikkailevat prinssit ja prinsessat, noidat ja haltiat. Tämän kokoelman tarinoita voisi hyvin nimittää klassisiksi saduiksi, vaikka ne samalla ovat hyvin moderneja. Päivi Alasalmen saduissa perinteiset roolit menevät helposti sekaisin ja prinsessa joutuukin pelastamaan prinssin lohikäärmeen kynsistä. Satuja on ryyditetty myös nasevalla huumorilla. Tärkeintä kokoelman saduissa on kuitenkin, että hyvä voittaa pahan, ja mikään ei voita rakkauden ja läheisyyden merkitystä. Riikka Jäntin sadunhohtoinen kansikuvitus vaaleanpunaisine pohjineen sopii hienosti kokoelman henkeen.

Palkinnot:

Tampereen kaupungin luovan kirjallisen työn palkinto 2009, Kaarlen palkinto 2010

Päivi Alasalmi (1966-) on tunnettu aikuisten kirjailijana, Turhamainen aasi on hänen ensimmäinen aluevaltauksensa lastenkirjallisuuden puolella. Alasalmi on kirjoittanut niin fiktiota kuin faktaakin.

32. HOTAKAINEN, Kari

Satukirja. Kuv. Priit Pärn. WSOY, 2004.

Satukirja ravistelee lukijoiden käsityksiä perinteisistä saduista. Hotakainen yhdistelee surutta arkista ja ylevää, julmaa ja lempeää. Satujen miljöönä ovat Itä-Helsingin lähiöt, mutta tapahtumat voivat olla suorastaan raamatullisia. Maailma syntyy uudelleen, kun Isoherra ja Pikkuneiti rakastuvat Pakilan Teboililla. Satukokoelman absurdi huumori kätkee

sisälleen myös teräviä huomioita yhteiskunnasta. Sadussa *Samanlainen* Samanlaisen maan johtaja päättää eräänä päivänä muuttaa kaiken erilaiseksi, jopa *”kaurahiutalehyllyn kohdalla luki ihan törkeästi: Nyt nuudeleita”*. Satukirjassa seikkailevat Kari Hotakaisen aiemmista kirjoista tutut lapset Viluttitanssi ja Humppa-Veikko ja Juntti-Mutteri.

Kari Hotakainen (1957-) on monipuolinen kirjailija, joka on kirjoittanut runoja, proosaa, näytelmiä ja kuunnelmia niin lapsille, nuorille kuin aikuisillekin. Hotakainen on saanut lukuisia palkintoja, mm. Finlandia-palkinnon 2002.

33. HUOVI, Hannele

Gepardi katsoo peiliin. Kuv. Kirsi Neuvonen. Tammi, 2003.

Taidegraafikko Kirsi Neuvosen teossarja *”Maailman eläinkuvasto”* vuosilta 1987–1988 on antanut Hannele Huoville innoituksen ja lähtökohdan kokoelmaan, jonka 19 faabelia uudistavat perinteistä eläinsatua. Jokaisessa faabelissa kerrotaan yhden Neuvosen luoman eläinhahmon kautta jostakin inhimillisestä ominaisuudesta. Kilpikonna etsii apua psykiatrilta, koska pelkää katoavansa kilpensä sisäiseen pimeyteen, sarvikuono yrittää epätoivoisesti kaunistautua kosmetologin pakeilla ja kameleontti muuttaa jatkuvasti muotoaan miellyttääkseen kaikkia. Huovin raikkaasti modernisoimat faabelit ovat satiirisia, osittain ironisiakin, ja täynnä vertauskuvia. Kokoelma on suunnattu etenkin nuorille ja aikuisille.

Palkinnot:

Vuoden 2003 kirjavalio

Hannele Huovi (1949-) on tunnettu kotimainen kirjailija, jonka laaja tuotanto sisältää proosaa, runoja ja satuja niin lapsille, nuorille kuin aikuisillekin. Huovi on saanut teoksistaan monia kansainvälisiä ja kotimai-

sia palkintoja, ja vuonna 2004 hänet palkittiin koko urastaan Pro Finlandia -mitalilla.

34. ITKONEN, Jukka

Sorsa norsun räätälinä. Kuv. Christel Rönns. Otava, 2008.

Jukka Itkonen on tarttunut vanhoihin klassisiin satuihin ja modernisoinut niitä reippaalla otteella. Esimerkiksi Sadussa *Lumikki ja seitsemän kääpiötä* on edelleen seitsemän kääpiötä, mutta Lumikki päättää olla sotkematta satua sen enempää, sillä prinsessa Ruusunen nukkuu jo kääpiöiden siivottomassa hökkelissä. Mopolla huristava isoäiti puolestaan syö niin Pienen Punalätsän kuin sudenkin ja kuusi pientä kiliä yrittää estää rintaliiveihin naamioitunutta sorsaa munimasta heidän taloonsa. Itkosen sadut ovat niin täynnä ironiaa ja sanojen lentoa, että välillä lukijan päätä huimaa!

Jukka Itkonen (1951-) on tuottelias kirjailija, joka on kirjoittanut lastenromaanien ja -runojen lisäksi mm. novelleja, näytelmiä ja kuunnelmia. Laaja-alainen taitelija tekee myös laulujen sanoituksia ja kirjojen kuvituksia. Itkonen on saanut useita palkintoja.

35. MÖRÖ, Mari

Pyryhattu ja Viimapää. Kuv. Christel Rönns. Tammi, 2002.

Satukokoelma sisältää eriaiheisia satuja, joissa kerrotaan mm. viiksistä haaveilevasta sammakosta, Haamukankaan kangastehtaan kummitustenvalmistuspäivästä ja nimisadun Pyryhatusta ja Viimapäästä, jotka keräävät tuulta ja myyvät sitä torilla. Kokoelmassa on paljon humoristisia ja moderneja eläin- ja syntysatuja. Esimerkiksi maanteidemme varsia koristavat hirvivaroitusmerkit ovat syntyneet, kun hirvi tilasi muoto-

kuvia maalaavalta jänikseltä viisituhatta omakuvaa kolmionmallisina. Mari Mörön sadut ovat lyhyitä pätkiä, jotka ovat alun perin kuultu Radio Suomessa päivän Pätkä -kuunnelmina. Sadut sopivat hyvin iltasaduiksi.

Mari Mörö (1963-) kirjoittaa kaikenikäisille lukijoille mm. novelleja, romaaneja ja kuunnelmia. Hän myös ohjaa harrastajakirjoittajia. Mörö on saanut töistään useampia palkintoja.

36. NOPOLA, Sinikka

Anna Talven outo viivytyt : satu niille, jotka ikävöivät vuodenaikoja. Kuv. Linda Bondestam. WSOY, 2008.

Anna Talvi on talven vuodenaika. Muulloin hän viettää tavallista elämää, mutta ennen joulua hänen on määrä ottaa työvuoro sisarpuoleltaan Hortensia Syksyltä ja puhalttaa lumi ja jää kaupunkia valaisemaan, kunnes antaa tilaa äidilleen rouva Keväälle. Tänä vuonna kaupunkilaiset odottavat kuitenkin Annaa turhaan, sillä hän vain kuhertelee pirtelöbaarissa Kimmo Kesän kanssa. Ennen kuulumatonta! Kuinka nyt käy talven ja vuodenaikojen? Sinikka Nopola kirjoitti tämän kuvitetun sadun, kun elettiin pitkää mustien talvien jaksoa. Linda Bondestamin herkullisen värikäs ja iloinen kuvitus sopii hyvin sadun tunnelmaan.

Sinikka Nopola (1953-) on Suomen suosituimpia nykylastenkirjailijoita, joka kirjoittaa monenlaista myös aikuisille. Yhdessä sisarensa Tiina Nopolan kanssa hän on kirjoittanut mm. suuren suosion saavuttaneet *Risto Räppääjät* ja *Heinähatut ja Vilttitossut*. Nopola on saavutuksistaan lukuisasti palkittu.

Linda Bondestam (1977-) on suomenruotsalainen kuvittaja, joka sekä kuvittaa muiden tekstejä että kirjoittaa omia kuvakirjoja. Bondestam on

opiskellut neljä vuotta kuvittamista Lontoon Kingston Universityssä. Hän on saanut kahdesti Svenska Litteratursällskapet i Finland -palkinnon.

37. PARKKINEN, Jukka

Karhukirjeitä Karvoselle. Kuv. Pia Westerholm. WSOY, 2002.

Karhukirjeitä Karvoselle kertoo pienestä Otso-karhusta, joka joutuu tä-tinsä Amalian hoitoon Karhumäkeen ja kirjoittaa sieltä kirjeitä ystäväl-leen Karvoselle. Amalia ei ole mikään keskiverto tati, vaan omalaatui-nen ja persoonallinen vanhapiika, joka elää miten tahtoo tietäen mitä tahtoo. Satujen huumori syntyy, kun Otso kommentoi tädin sanomisia ja tekemisiä lapsen näkökulmasta. Vaikka Otso ja Amalia ovat karhuja, he elävät kuten ihmiset. Parkkinen leikkii taitavasti kielellä ja onnistuu saamaan kertomuksiinsa tasoja, jotka naurattavat sekä lapsia että ai-kuisia. Karhukirjeitä Karvoselle on ensimmäinen osa Jukka Parkkisen Karhukirjeitä-sarjasta, joka ilmestyi alun perin Juho Milonoffin lukemina päivän Pätkä -kuunnelmina Radio Suomessa. Kaikki Karhukirjeet ovat ilmestyneet myös äänikirjoina.

Sarjan muut osat:

Karhukirjeitä Karhumäestä (WSOY 2002) ; Karhukirjeitä kesäleiriltä (WSOY 2004) ; Karhukirjeitä kaamoksesta (WSOY 2006) ; Karhukirjeitä kaukomailta (WSOY 2007) ; Karhukirjeitä kotiväelle (WSOY 2009)

Jukka Parkkinen (1948-) on suosittu ja monipuolinen lasten- ja nuor-tenkirjailija. Hän on kirjoittanut myös mm. asiaproosaa ja tehnyt kään-nöksiä. Parkkinen on tunnettu humoristisesta otteestaan ja hänet on teoksistaan moneen kertaan palkittu.

38. PARVELA, Timo

Maukka ja Väykkä. Kuv. Virpi Talvitie. Itupiikki, 2007. Ilmestynyt 2009 värikuvalaitoksena Tammen kustantamana.

Maukka on kissa ja Väykkä on koira. Väykkä rakastaa loputonta puuhastelua ja työntekoa. Sen onni syntyy huolella hoidetusta kasvimaasta ja aamuvarhaisista kahvihetkistä. Maukka rakastaa joutenoloa, lukemista, myöhäisiä yön tunteja – ja aika paljon myös itseään. Maukka ja Väykkä ovat parhaat ystävykset. Timo Parvelan satukokoelma yhdessä asuvasta kissasta ja koirasta on saavuttanut suuren suosion ja saanut myös jatko-osia. Humoristinen teksti arkipäiväisistä asioista riemastuttaa monen ikäisiä lukijoita. Kirja koostuu erillisistä saduista, mutta ne on sidottu löyhästi yhteen ja etenevät kronologisesti vuodenajasta toiseen.

Sarjan muut osat:

Maukka, Väykkä ja mieletön lumipallo (Tammi 2009) ; Maukka ja Väykkä rakentavat talon (Tammi 2010)

Timo Parvela (1964-) on tuottelias ja monipuolinen lasten- ja nuortenkirjailija, joka on tehnyt myös televisio- ja radiokäsikirjoituksia. Erityisen tunnettu hän on humoristisesta Ella-lastenkirjasarjastaan. Parvela on saanut töistään lukuisia palkintoja ja tunnustuksia.

39. SALMI, Vexi

Tuulenpoika ja Ajatar. Kuv. Tapani Mikkonen. Tammi, 2000.

Vexi Salmi tunnetaan sanoittamistaan reippaista ralleista, mutta hänellä on myös herkempi puolensa, jota tämä saturomaani edustaa hienosti. Tarina kertoo Tuulenpojasta, joka syntyy meren vaahdosta ja räyhää voimansa tunnossa pitkin maapalloa saaden aikaan tuhoa ja hävitystä.

Se uskoo olevansa voittamaton ja ikuinen. Mutta yhtäkkiä Tuulenpojan eteen ilmestyy kujeileva Ajatar viisareiksi, punnuksiksi ja heilureiksi pu-
keutuneena. Ajattareen eivät Tuulenpojan puhurit tepsii, ja vähitellen
Tuulenpoika alkaa ymmärtää, että sen omakin aika on rajallinen. Jos-
tain syystä Tuulenpoika alkaa myös kaivata Ajatarta, vaikka onkin us-
konut, ettei tarvitse ketään tässä maailmassa. *Tuulenpoika ja Ajatar* on
herkkä ja filosofinen satu, jossa pohditaan olemassaolon perimmäisiä
saloja. Kerrontaan tuo kepeyttä ilkikuriset, taitavasti riimitellyt lorut.

Vexi Salmi (1942-) on monialainen viihdemies, joka tunnetaan tuhan-
sista iskelmäsanoituksistaan. Salmi on kirjoittanut myös useita kirjoja.

40. TAPOLA, Katri

Satu joka oli totta. Kuv. Virpi Talvitie. Tammi, 2004.

Kuvitettu satu kertoo lapsesta, joka tekee retken sadun maailmaan.
Matkalla hän tapaa eri eläimiä, ja kohtaa erilaisia tunteita. Susi saa lap-
sen päästämään kiukkunsa valloilleen, kettu auttaa lasta kohtaamaan
pelkona, siilin kanssa lapsi suree ja lopulta hylkeen sisältä löytyy rakka-
us. Virpi Talvitien kauniisti kuvittama satu kertoo tunteiden ilmaisemi-
sen vaikeudesta ja tärkeydestä. Satu muistuttaa, että jokaisella on oi-
keus surra ja kiukutella, ja pelkonsa voi voittaa vain kohtaamalla ne.
Katri Tapolan kaunis ja runollinen teksti miellyttää varmasti ääneen lu-
kevaa vanhempaakin.

Katri Tapola (1961-) kirjoittaa sekä lapsille että aikuisille. Hän on saa-
nut teoksistaan useampia palkintoja.

Virpi Talvitie (1961-) on tunnettu lastenkirjojen kuvittaja, joka on teh-
nyt yhteistyötä monien kirjailijoiden kanssa. Hän on saanut Finlandia

Junior -palkinnon vuonna 2006 yhdessä Timo Parvelan kanssa kirjasta *Keinulauta*.

Kirjojen kuvauksissa käytettyjä lähteitä:

Avaa lastenkirja!: johdatus lastenkirjallisuuden lajeihin ja käyttöön / toim. Marja Suojala & Maija Karjalainen. Helsinki: Lasten Keskus, 2001.

Ilosaarten seutuvilta: lasten- ja nuortenkirjallisuuden historiaa ja tutkimusta / Liisi Huhtala & Katariina Juntunen. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu, 2004.

Kirjaseikkailu: lasten- ja nuortenkirjallisuuden opas / toim. Tuula Korolainen. Helsinki: Tammi, 2001.

Kotimaisia lastenkirjankuvittajia / toim. Ismo Loivamaa. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu, 2002.

Pieni suuri maailma: Suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia / toim. Liisi Huhtala ... [et al.]. Helsinki: Tammi, 2003.

Suomalainen lasten- ja nuortenkirjallisuus / Irja Lappalainen. 2. uud. p. Helsinki: Weilin-Göös, 1979.

Suomalainen satu 1: kehittäjiä ja kehityslinjoja / toim. Kaarina Kolu. Helsinki: BTJ Kustannus, 2010.

Suomalainen satu 2: perinteitä ja moni-ilmeisyyttä / toim. Kaarina Kolu. Helsinki: BTJ Kustannus, 2010.

Kirjailijatiedot otettu etupäässä kustantajien sivuilta.